UNIVERSIDAD
DE MURCIA
BIBLIOTECA
S-B
2336

Expositio decẽ pceptoꝝ bti Vincẽ.

¶ Perutilis expositio decem preceptorum legis per modum sermonum: a beato Vincentio sacre Theologie professore ordinis fratrum Predicatorum ad omnium sacerdotum vtilitatem ⁊ instructionem edita: ⁊ nusq̃ hactenus impressa.

¶ Additus est Tractatus in fine: in quo continetur alia expositio decem preceptorum.

M.cccc xxiij.

¶ Decem precepta legis edita magistro Uincentio ordinis predicatorū valde utilia ad instructionem sacerdotum. Et primū est istud.

On habebis deos alienos coram me. Scribunt originaliter hec verba Exodi. xx. c. Uerba ista proposita sunt verba dei patris omnipotentis: et est primum preceptū q̄ deus dedit pro seruando ipm si velimus tre ad paradisum. Et vult dicere istud preceptū q̄ deus precepit nobis sub pena dānationis et amissionis glorie paradisi tam magnis q̄ paruis dicens. Non habebis deos alienos. Pro declaratiōe istius p̄dicti notāda sunt tria principalr. Primo de quo erūt istud preceptum. Secundo q̄ premium habebimus aut quam punitionem. Tertio que est istius precepti sua propria declaratio.

Et in his tribus extat tota declaratio istius precepti. ¶ Primo ꝺr q̄ si velimus intelligere istud preceptū debemus notare quis est q̄ dat istud preceptū et a quo procedit ista ordinatio: vnde nō ab aliquo alio q̄ a deo creatore celi et terre procedit: qui ipse nos formauit et redemit et sperat nos saluare qui est rex regū et dñs angelorum. Et hoc habet Exo. xx. c. in principio locutus est dñs verba hec. Ego sum dñs deus tuus. Itē Dauid dicit. Tu mādasti mandata tua custodiri nimis: vt non sit excusatio nec infirmitas nec aliud si necnō nec ita quin seruent precepit deus sub pena dānationis et amissionis glorie paradisi. Et que fuit causa quare deus precepit seruare precepta est sicut legit q̄ Moyses dum esset in deserto in monte Sinay apparuit ei dñs. Et iste mons est altus et paruus et nullus pōt ascendere: ibi est corpus beate Katherine virginis gloriose: et apparuit deus Moysi in flāma ignis. Et dixit ei. Ascende in monte Aaron et Aphūr et septuaginta ex antiquis: et dū fuerunt ibi accepit eos pauor de deo et timor q̄ nō audebant ascendere. Et dixerunt Moysi. Ascende tu et nos remanebimus ibi in pede montis. Et venit Moyses et intrauit flammā ignis: qr deus potest suspēdere seu suffocare calorē ignis et stetit quadraginta dies et quadraginta noctibus: et deus docuit eum hec precepta et scripsit cū digito in tabulis lapideis. Et primū preceptū fuit istud. Non habebis deos alienos. et sic de alijs preceptis. Et sciatis q̄ deus scripsit ppria benedicta manu sua hec precepta vt oēs seruarent ad vnguem: et tamen poterat facere scribi per Moysem vel p angelū. Tandem cū populus videret q̄ Moyses nimis stabat in monte cum deo dixit ad Aaron q̄ faceret eis illū deū qui posuerat eos extra Egyptū: sinaūt non faciās interficiemus te. Dixit aūt Aaron. Uos loquimini ex superbia: vultis enim alium deum q̄ verū? Precepit aūt tunc tam viris q̄ mulieribus q̄ apportarent aurū et ola localia et oēs diuitias earum: et fecit fieri formacez pro humiliādo eos et posuit omnia in formacem. Et venerunt mulieres cozzantes et dicentes. Ubi est deus noster? Tunc dixit eis Aarō. Ecce deus vester. Et aperuerunt formacem et exiuit vitulus lucens in quo erat diabolus: et dixit eis Aaron. Hic est deus vester qui eduxit vos de manu Pharaonis. Et tunc mulieres inceperunt cozzare ante formamen formacis et adorare vitulum in reuerentiam eius. Adhuc Moyses erat in monte: et deus benedictus videbat hec omnia et dixit Moysi. Ego iratus sum: populus meus me dimisit: ego destruam eum. Tunc dixit et Moyses. O domine recordare Abrahā Isaac et Jacob seruorum tuorum: quia promisisti eos multiplicare sicut stellas celi. Dixitq̄ deus Moysi. Uade tu et tene hec precepta que do tibi hodie vt ea serues et etiam facias seruare: et fac iustitiam de illis. Descendit Moyses cum septuaginta antiquis habens tabulas in manibus: et audiuit tubas et dixit. Quid est hoc? Et dixerūt antiq̄. Hoc significat signū belli. Tūc Moyses rūdit.

hoc non significet signum belli sed iubilationis: ⁊ tūc qñ fuerunt prope viderūt mulieres conzantes ⁊ adorātes idolū. Et tunc Moyses posuit tabulas in terra ⁊ statim fracte sunt. Vocauitq; Moyses ppl'z ⁊ dixit ei. Quare hoc fecisti: ⁊ statim subiunxit Moyses: ꝺcunq; erit tūctꝰ cū deo ⁊ nō adorauerit vitulū auiset se ⁊ veniat ad me: ⁊ ꝓcepit eis ꝙ irēt ad ppl'z ⁊ nemini parcerent quin omnes occiderēt siue patrem: siue matrē: siue fratrez: siue sororem. Et occiderunt bene in numero xxiij. milia: ⁊ hec est hystoria de presenti declarata. Ecce qualr fuerunt data siue instituta ista ꝓcepta a deo: ⁊ ꝓpter hoc dicebat Dauid. Tu mādasti mandata tua custodiri nimis: ⁊ bene dixit nimis: quia vult ꝙ seruentur bene ⁊ bono corde: ⁊ sic est declaratuz quis est ꝺ ordinauit istud preceptū qꝺeus. Et exinde nos xpiani debemus cōtēplari ꝙ deus est magnus ⁊ potens: ideo debemus conari qō perfecte possumꝰ custodire nimis ꝓcepta sua sicut faciebat Moyses: sed nō modo ita stricte sicut faciebāt tūc: qz si papa vel imperator ꝓcipiat ꝙ mulieres dimittāt vasa ornamenta ⁊ inhoneſta: qō homines dimittant vsuras sub pena mille marcharum argenti statim obedient ei. Sz pchdolor hodiernis tēpoubꝰ nullꝰ vult obedire preceptis dei olpotentis qui est super omnes principes terre: ⁊ nō dedit penam mille marcharum argenti: sz dānationem eternam cū diabolis ⁊ amissione glorie paradisi: ⁊ vsurarij ⁊ vani homines ⁊ superbi mercatores ⁊ etiam vane mulieres ⁊ superbe seruant bene precepta ista: ideo certe tibi notifico ⁊ certifico quod penam temporalem bene seruant ⁊ timent ꝛc. vnde dicit christꝰ Mat. xj. capi. Nolite timere eos qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere: ⁊ post hoc non habent amplius quid faciant. Sed timete euz qui potest occidere corpus ⁊ habet potestatez mittere in gehennam. Nam si fieret crida sub pena amissionis capitis ꝙ non esset aliquis vsurarius nec aliqua mala mulier omnes emendarent se timore pene temporalis. Quare ergo non timent penam eternam quam deus statuit in nobis: ⁊ non seruamus precepta eius. Secundo dico ꝙ premiuz habebimꝰ de seruando vel non seruando preceptaꝝ ⁊ cōtra aliquā punitio nem: ⁊ de hoc habet Deuteronomij. xxviij. in principio. Si audieris ⁊ custodieris omnia mādata mea que ego precipio tibi ⁊ seruaueris ea venient tibi he benedictiones que sequuntur: benedictus in ciuitate: ⁊ in agro fructus ventris tui pecorum tuorum: benedicta horrea tua: ⁊ benedictus in omnibus bonis tuis. Si autem auerteris te ⁊ non seruaueris hec precepta hodie ꝛc. Maledictus in ciuitate: maledictꝰ egrediens ⁊ ingrediens ꝛc. hee sunt premiuz ⁊ punitio: pone impractica. Est ne maledictio in ecclesia sic ⁊ fuit quadraginta annis. ⁊ vnde hoc: quia non seruantꝝ precepta dei. Itez in mundo qualiter reges moriuntur ⁊ similiter mortalitates qualiter hodie regnant. Et quare hoc: quia non seruantur precepta: hec est ꝓpunitio per vniuersum mundum: quia super vineas ⁊ campos ⁊ super omnes fructꝰ terre veniunt maledictiones. Item super pueros innocentes ꝺ moriūtur ⁊ nō meruerunt: sed forte fuerunt generati contra precepta dei et mutati. Item magni transgrediuntur precepta dei ⁊ parui patiuntur penaz: sed deus facit hoc ad modum bombarde: quia pmo ponitur parua bombarda ad murum in angulo: vt exinde magna superueniens possit facere magnum sozamen: sic deus facit: primo recipit paruos ⁊ etiam magnos: vnde potentes potenter tormenta sustinebunt: ⁊ hec veniunt quia non seruantur precepta: quia si seruarentur haberētur multa bona ⁊ pax: ⁊ venirent super vos benedictiones dei: ⁊ sic est quantū ad secundū vbi ōz ꝙ qui precepta seruat premium accipiet ⁊ qui non econuerso sine dubio ꝛc. Tertio dicitur ꝙ notandum est in hoc preceptō que est sua ꝓpria declaratio, vnde dictū fuit in credo ꝙ vnꝰ est deus. Nā dicitur in credo misse Credo in vnum deum ⁊ sic est vnus deus: qz sicut non est nisi vnus solita non est nisi vnus deus. Presuppositꝰ ꝙ est vnꝰ deꝰ:

ideo dicit preceptū. Non habebis deos alienos. Et qui sunt dei alieni reperitur q̄ fuerunt quattuor gñationes que habuerunt deos alienos. Prima fuit generatio gentiliuꝫ que habuit ymagines ĩ domo in quib⁹ erāt dyaboli ⁊ illos adorabant ⁊ offerebant eis et vocabant eos suis noibus. vnde Dauid. Oēs dij gentium demonia: dñs aūt celos fecit: et isti faciebant contra istud preceptum. Non habebis deos ⁊c. Et hoc est secretum: qz non dicit diabolos sed deos alienos: et hoc dicit ad cōprehendendū totū q̄ diaboli dicuntur dij alieni ⁊ sunt. Item, diuinatores ⁊ fascinantes sunt dij alieni: qz volunt vsurpare officium dei. s. scire ventura que nullus potest scire nisi solus verus deus: ⁊ contra hoc ꝑceptum faciunt qui vadunt ad eos ꝑ consulēdo vt sunt mercatores ⁊ ceteri alij q̄ sūt alteri⁹ status q̄ pdiderunt eoꝝ argentum ⁊ alia bona mundana. Item mulieres q̄ non possunt hꝫ pueros ⁊ sic de alijs. ¶ Refert q̄ erat in quadā ꝓuincia quidā diuin⁹ ad quez confugiebāt oēs q̄ perdiderant auruꝫ et argentum vel ꝑ recuperando sanitatem accidit q̄ erat q̄dam mulier q̄ non poterat habere pueros ⁊ infestabat virū suū q̄ duceret illam ad illum: vir aūt ei⁹ erat bonus ⁊ benignus ac timens deū. Sciebat bene q̄ null⁹ poterat hoc facere nisi solus deus nolut eam ducere: breuiter mulier tantum garrulauit q̄ eam duxit: ⁊ dum ibāt obuiauerunt cuidā mercatori qui perdiderat in itinere saccū plenum auro dum ibat ad nundinas ⁊ non poterat reperire: fueruntq; omnes ꝓcōres insimul q̄ irent ad illū diuinatorem q̄ ita fecerunt: qui dum fuerunt vbi erat fecit eis bonum festum vsq; ad nocte: et dixit: bene scio quare venistis: ⁊ diabol⁹ sine dubio reuelauerat: ⁊ dixit eis. Dormite hic ⁊ cras ī mane rescōdebo vobis bene: intrauit cameram suam que erat de posti⁹ pfotatis ⁊ ipsi respiciebant q̄d faciebat: ⁊ viderunt q̄ ipse faciebat vnaꝫ rotam in camera ⁊ posuit se in medio et dixit quedaꝫ verba terribilia: ⁊ subito venit quidam canis magnus ⁊ niger et dixit. Quid vis? cui respondit. Quomodo faciam: iste mercator qui venit ad me ꝑdidit aurum suum dic mihi vbi est: dixit ei q̄ vbi descēdit ī riuere ꝓpe domū. Itē ista mulier que est sterilis q̄d dabo ei: ⁊ dixit canis. Da mihi vinale: ⁊ statim apportauit ⁊ minxit infra ⁊ dixit q̄ daret ei bibere: ⁊ isti videbāt totum hoc in mane iste diuinus dixit eis ⁊ primo mercatori. Tu reperies aurum tuum ⁊ facies sic ⁊ sic ⁊c. Dixit autem mulieri q̄ biberet hoc ⁊ haberet partum. Vir autem eius fuit prudentissimus ⁊ cepit hoc ⁊ protecit ad parietem: mulier cepit fiere et dixit q̄ habuisset pueros: tunc sibi respondit vir suus. Non habuisses pueros: sed sine dubio diabolos: maledictaris tu ⁊ intentio tua. Et recesserunt ⁊ fuerunt concordes tam mercator q̄ vir mulieris q̄ omnia audita nunciarent officiali vbi episcopo: quod ita fecerunt ⁊ omnia retulerunt ⁊ statim captus est diuinus ⁊ finaliter adiudicatus ad combustionē: ⁊ dum erat in igne inuocabat omnes diabolos sed non poterant eum iuuare: quia processio ⁊ stola ⁊ presbyteri cum religiosis fuerunt ibi dum comburebatur ⁊ audiebāt diabolos in aere ducentes murmur ⁊ impetum magnum facientes: fuit breuiter combustus et diaboli portauerunt animam eius cum magno tormento in infernum: ecce qualiter iste diuin⁹ peccabat contra istud preceptum ⁊ omnes qui vadebant ad eum ⁊ ponebāt fidem in eum: quia tam habebant aliū deum: tamen mercator recepit auꝫ suuꝫ ⁊ fuit confessum quia credidit ei: ⁊ ita oportet q̄ quilibet faciat qui crediderit in talibus aliter sunt omnes damnati: nam peccant mortaliter: quia vadūt ad illum qui hoc facit virtute diaboli: vsurpat officiuꝫ dei: nec debent mulieres manus suas ostendere talibus. Nam dixit Augu. q̄ hoc non fit nisi mediāte diabolo. Unde nō delet ꝑ adhibere fides nec credi eis: quia deus est qui dat pueros ⁊ nō alius. Et qui adhibet fidem in his deus reputat sibi magnam iniuriam: ac si adorarent diabolum sicut faciunt: ideo caueant nc vadant ad tales nec ducāt pueros: quia melius est q̄ moriantur ad ve

luntatez dei ⁊ quando ei placebit. ¶ Secunda generatio fuit q̄ adorabant solez ⁊ lunam ⁊ girum stellarum deos esse putabant. Nam adorabant diabolu:⁊ isti faciebant contra istud preceptum:cū talia sint res irrationabiles ⁊ adhuc seruatur. Nā dicunt mulieres hec verba: hec herba est bona si legatur in ortu solis et vertunt faciem ad solem:⁊ sic solē adorant. Item luna quando etiam est nouā adoratur ⁊ gentes signant se:⁊ sic ydolatrant. vnde deus dat omnia ⁊ nullo alio non. Auctoritas Jacobi.j.cap. Oē datū optimum:⁊ omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminū. Et scias quia deus dat bona per gratiā suam:sicut miles dat in disco poma que dantur in disco tanq̄ in instrumento: qz ipe dat principaliter:sic deus dat mediāte sole ⁊ luna ⁊c. Et per istum modū peccāt philosophi:astrologi ⁊ medici: quia communiter ⁊ sepe sunt heretici dū sunt magni clerici. Nam si dicunt q̄ si homo nascatur in tali planeta suspēditur: hoc est error:quia planeta non habet talem virtutem sed deus hoc permittit. ¶ Tertia generatio fuit eorum qui adorabant bona temporalia vt aurum ⁊ argentum ⁊ non solem neq̄ lunam:⁊ non credebāt alium deum q̄ diuitias multas:de his dicit Dauid in p̄o. Simulachra gentium argentum ⁊ aurum:opera manuum hominum ⁊ adhuc obseruatur istud. Nam vsurarij faciunt deum eorum de auro et de vsuris. Item presbyteri nolunt celebrare nisi cum argento vel premio. Item beneficiati nolunt elemosynas dare nec facere bona pauperibus:⁊ tamē omnia bona sunt pauperū: quia sunt bona crucifixi:⁊ hinc est petrus q̄ iudices vicarij ⁊ officiales sustinent malas mulieres ⁊ p̄mittūt presbyteros fornicari propter pecunias:hoc est quod dicit. Simulachra gentiū. Item dicit opera manuum:⁊ hoc consistit in ornatu ecclesie vbi pontē cor ⁊ tota intētio:vt faciūt viri ecclesiastici ⁊ viri temporales, et mercatores qui habent plures buffetos. Item opera manuum sunt vane mulieres et circuli siue pilei perlarum quos portant in capite. Nam deus fuit bonus operator qui ⁊c. ⁊ nolunt eum sequi:sed volunt sequi diabolu; qui inuenit cornua ⁊ rigaturas capillorum in capite. Item bibunt bonum vinum in tacetis:et laudant vinum ⁊ blasphemant deum:⁊ maledicunt quare male:⁊ sic relinquunt deum ⁊ seruiunt diabolo:et peccant contra istud preceptum. Auctoritas Pauli ad Colossen.iij. capt. Auaritia que est ydolorum seruitus qui faciunt deum eorum de auro ⁊c. Refertur de quodam lombardo qui erat multum diues sine comparatione:nā habebat campos:vineas:prata ⁊ alias possessiones sine fine:⁊ habebat in auro quinq̄ mille ducatos:⁊ iocalia:et argentum in massa sine comparatione. Item habebat patrem vxorez filios ⁊ famulos multos: ita q̄ ipse erat in bonis dīs:et habebat omnes corporis sui delectatiōes et nūq̄ fuerat infirmus:et breuiter ipse equiparabatur vni comiti. Accidit q̄ ipe fuit infirmus ⁊ habuit multos medicos i multitudine copiosa:et hoc propter diuitias suas ⁊ nihil proficiebat. Sed de malo in peius ibat:veniebat confessores ⁊ monebant eum q̄ confiteretur ⁊ ordinaret facta sua pro salute anime sue:ipse no non curabat:quia non credebat mori ex illa infirmitate. immo dicebat eis q̄ hoc faciebant propter argentum suum ⁊ procedente tempore fuit multum infirmus:⁊ fecit sibi apportari omne aurum;et argētum ⁊ lapides pretiosos et iocalia argētea:et fecit adduci coram se vxorem suaz filios ⁊ filias et seruitores suos et dixit. O anima mea tam male es ausata quo vis ire:vis relinquere istas diuitias q̄s possediti per tam longum tempus ⁊ habuisti tātū honorem:vxorem et pueros taz pulchros quid deficit tibi: quicquid vis habea:vete quid vis ⁊ habebis:habes enim seruitores qui obediunt tibi ⁊ similia verba dicebat:breuiter anima incipiebat exire a corpore ⁊ separare se ab eo:⁊ ipse videns q̄ non poterat eam retinere per illa verba aut per diuitias dixit ei. Et bene anima deseris hec: et ego te omnibus diabolis inferni qui nunq̄ cessant:⁊ subito diaboli tugulauerūt eaz

ꝛ portauerunt animam ꝛ corpus ꝛ omnes diuitias ꝛ pueros ꝛ faciebat deuꝫ de auro: ꝛ peccabat contra istud preceptū: ꝛ hoc est verum ꝛ non sunt tam quadraginta anni quod fuit factum: ita similiter de vsurarijs et alijs malis diuitibus qui adhibent cor ꝛ intentionem in diuitijs huius mundi ꝛc. ¶ Quarta generatio fuit ꝙ ponebant aliquꝫ gaudiū suum in delitijs carnalibus: ꝛ adhuc seruatur contra istud preceptum. Naz ruffini faciunt deū suum de hoc mundo: ideo est auctoritas ad Philip. iij. cap. Quoꝝ deꝰ eoꝝ venter est: ꝛ gloriantur in confusione eoꝝ qui terrena sapiunt. Jtez mulieres et mercatores faciunt deum eorū de bene viuere ꝛ adornare ꝛ spatiare: ꝛ ista gloria erit eis in confusione sicut fuit illi diuiti qui epulabatur quotidie splendide: q̄ in fine fuit dānatus et adhuc erit in inferno. Jdem erit de illis qui nō credūt aliam vitam aut gloriam quam mūduz istum: et peccant contra istud preceptuz. Verūtamē si habent delitias in hoc mūdo aut diuitias bene acquisitas: aut honores debent se recognoscere ħre a deo et laudare deum in oibus bonis. Unde Deuteronomij. xxxj. Uidete ꝙ ego sum solus et non est alius deus ꝓter me: ego occidam ego viuere faciam ꝛ nō est q̄ de manu mea possit eruere. Precepit ergo deus ꝙ non habeamus alium deūm vt dicit thema. Non adorabis deos alienos. Et si sic faciamus habebimus ghaz paradisi. Nā dixit xp̄s. Si vis ad vitaz ingredi serua mādata. Quā vitā nobis cō cedat ille xp̄s q̄ est in secula scoꝝ. Amē.

¶ Expositio secundi precepti.

NOn assumes nomē dei tui in vanum. Scribūtur verba hec ouidialiter Exodi. xx. ca. Uerba sunt dei patris omnipotētis: ꝛ est secundum preceptū qō deꝰ dedit nobis si seruemꝰ ipm ad venīdū ad gloriaz paradisi. Et obligat nos istud preceptum sub pena damnatiōis: scz ꝙ non assumamus nomen dei in vanum. Et est negatiuum istud preceptum in quo nobis deus precipit duo. Primuz est ꝙ nomen eius in nullo turamēto non assumamus nec ponamus quando dicit Non assumens nomen dei tui ꝛc. Secundo dixit ꝙ nos non vtamur nole dei in loquela quacunq; sine necessitate q̄ dicit in vanum. Primo dicitur ꝙ in hoc precepto deus precipit ꝙ in nullo turamento non sumamus nomen dei in vanuz est hoc quod dicit Non assumes nomen dei in vanuz: et vt melius intelligatur quid est nomen dei. Sciendum est ꝙ deus capitur quantum ad diuinitatem non considerando humanitatem: et isto modo vocatur deus vnus. s. Jesus ꝛ duz nominatur hoc nomine cuz timore ꝛ tremore debet fieri. Jtez vocatur creator: in trinitate est deus pater deus, filius deus spiritus sanctus: ꝛ isto nomine nullo modo dz capi in turamēto nostro: q; hoc ꝓhibet deus cum dicit Non assumes nomē dei tui ꝛc. sed xp̄ūs ad humanitatem deꝰ vocat Jesus qō est maximū nomē vt dicit Paulꝰ ad Coꝝ. vij. ca. Dedit illi nomē qō est sup oē nomē vt in nole Jesu oē genu flectat celestiū terrestriū ꝛ infernorum ꝛc. Jtem vocatur xp̄s ꝛ est cognomē eius. Jtem vocatur redemptor: q; ei ꝓprie attribuitur redemptio: ꝛ deus ꝓhibet ola hec assumi in vanum nec ꝑ Jesuz nec ꝑ xp̄m: q; comprehenduntur sub hoc nole deus tuus: ꝛ ꝙ sit verum dr Matt. v. ca. Dico vobis nō iurare oino nec ꝑ celum q; sedes regis magni est: nec ꝑ terrā q; scabellū est pedū eius: nec ꝑ hierl̄m q; ciuitas magni regis est: nec per caput q; non potes vnum pilum albū vel nigruz facere: sit aūt ois sermo vester est est: nō non: qō aūt his abūdantius est a malo est: ꝛ seruatur hodie certe nō: q; non pōt vēdi valor vniꝰ denarij ḋn iurek bis aut ter nomē dei ꝛ male: quia ꝓhibetur sub pena peccati mortalis: ꝛ dicit primo per celum oer quod datur intelligi ꝙ nō iurabis per virginem nec per sanctos nec sanctas nec per angelos ꝛc. Jtē dicit nec ꝑ terrā ꝑ qō dak intelligi ꝑ escaz nec per panem nec per vinum ꝛc. Jtem dicit per hierl̄m per quā datur intelligi ꝙ non iurabis ꝑ eccliam istā: q; hierl̄m repsentat

ecclesiam. Itē nec per caput q; contra vasconcs qui semper turāt per caput. Quō tunc ego turabo q; non creditur mihi si dicā sic. Nā dico q' sic turabis vt quēadmodū christus docet in suis euangelijs scz amen amen: q; hoc significat certe vere & secure: & ita debes iurare et bona est persona que sic iurat et non aliter: et potius debet tibi credi si dicas certe: quam si dicas per deū ita est. Et tamē inualuit consuetudo inātum q' si dicas per deum ita nō creditur tibi. Sed per diabolū immediate creditur: et male: auctoritas est de hoc. Qui clauserit aures suas ne audiat legē: oratio eius erit execrabilis ꝛc. Et sic declaratum est q' non debemus iurare per deum ꝛc. Sed tantūmodo istud non nō: est est certe aut amen: ideo dicit nō assumes nomen dei tui in vanum ꝛc.

¶ Vbi sciendum est q' tria sunt loca vbi vtitur nomē dei. Primo nomē dei vtitur in celo scz paradiso: et ibi cum honore et reuerētia nominatur: si vero virgo Maria siue sancti vocent cū vocant eum genibus flexis: nam cū virgo Maria loquitur deo & vocat eū Jesum vel saluatorem ponit genua ad terram: sic debet facere creatura suo creatori q' istud sit verum: dicit Jo. in Apoca. viij. c. Vidi turbā magnam que cantabat salus deo nostro sedenti super thronō et agno hic non iuratur sed laudatur & honoratur. Item angeli faciunt et reuerentiam. Apoca. vij. Benedictio & claritas et sapientia et gratiarum actio: honor virtus et gloria deo nostro in secula seculorū amen. Et cū dicebant hec prosternebāt se ad pedes dei cūdo et adorando. Item secūdus locus in quo vtitur nomē dei est purgatorium et hoc cum patientia cū deuotione & laude: de quo dicit Dauid. Laudans invocabo dominū & ab inimicis meis saluus ero ꝛc. Unde isti habēt spem cūdi ad paradisum: & cū habeant penam habēt patientiam: & dicūt laudetur deus omnipotēs. Unde post istā penā ibunt ad gloriā et requiē: et dū sunt in purgatorio dicunt illud Job. Miseremini mei: miseremini mei saltem vos amici mei q; manus dei tetigit me ꝛc. Unde maxima pena huius mundi nihil est ad cōparationem pene purgatorij. Tertius locus in quo vtitur nomē dei est infern⁹: & ibi cum ira & maledictione nominatur: & ideo ibi non laudatur sed blasphemat: et ibi sunt usurarij et male mulieres: et ceteri dānati qui maledicūt deo qui ipsos creauit & patrē et matrem qui eos genuerunt & seipsos: vnde dicit Dauid. Maledices illis et tu benedices qui insurgūt in me confundātur: seruus aūt tuus letabitur. Ad istud propositū facit q' in hoc mūdo sunt tres conditiones gentiū que laudant deum.

¶ Prima conditio sunt viri ecclesiastici qui cū laude nominant deū. s. in missa et sermone et cū reuerentia. Et tales debēt vti nole dei: sicut angeli et sancti quoniā ipsos representant & debent cū deuotione dicere horas suas: & ideo hoc fit quia illa ecclesia militās significat illā triumphalē vbi laudatur cū reuerentia: et per hoc dicit q' viri ecclesiastici nō debēt male vti nec iurare nomen dei sicut nec angeli faciūt nec sancti: q; qui seruat hoc habeat p certo q' est in bono statu & gratia dei & in fine dierū habebit paradisum: & hoc debet fieri vt dicit Dauid ps. Cantate dño canticum nouū: laus eius in ecclesia sanctorū: canticum nouū in missa quā christus instituit et primo cantauit. Ecclesia sanctorum est christianitas vel ecclesia christianorū quia oēs christiani sunt sancti. i. sine terra sancti. i. sanguine tincti & lauati: vel q; dicit Jo. in Apocal. j. c. Dilexit nos et lauit nos in sanguine suo et sic oēs christiani sunt ecclesiastici: et id est de ecclesia illa in qua debem⁹ deū laudare.

¶ Secūda cōditio gentiū quā figurat secūdus locus est gens infirma: et in tribulationib⁹ posita que non possunt venire ad sanctam matrē ecclesiam sicut sunt illi qui sunt in mari in bello ꝛc. Et isti debent deū laudare cum patiētia vt quādo perdunt bona vel quādo sunt infirmi: vt dicit Job. j. c. Dñs dedit dñs abstulit sicut dño placuit ita factū est: sit nomen dñi benedictum: & isti habent bonam spem si habeant patientiam in tribulationib⁹ suis quoniā ibunt ad paradisum: vt dicit Job. Si bona suscepimus

de manu dñi: mala aūt quare non suscipiemus. ¶ Tertia conditio gentiū quaz significat tertius locus est q̄ non veniū: ad ecclesiā: non habent penā nec tribulationē: z isti assumunt nomen dei in vanū vt dānati scz iurando: blasphemādo z renegando: z isti loquūtur idioma inferni in quo sepeliuntur. ¶ Mā in lingua cognoscatur de qua patria est: vñ Dauid. Os suū abundauit malitia z lingua sua conc innabat dolos. Sed sedens aduersus fratrem tuū loquebaris: et aduersus filiū matris tue ponebas scandalū hec fecisti z tacui. Existimasti inique q̄ ero tui similis arguā te et statuam cōtra faciem tuam: declara istos versus. Unde faciūt contra lusores z ribaldos qui ludēdo iurant z renegant christū z perforant argētum in quo est crux christi in despectu illius qui ibi pepēdit: z ideo pena istorum qui in vanū assumunt nomen dei ḡsi aliter assumatur in paradiso vel in purgatorio est pena mortis: z in causa istius sunt iudices qui non corrigūt: cōtra quos dicit Esa. lxj. c. Dominatores terre inique agūt q: nomen meū tugitter blasphematur. Nam qui facit z alij qui patiūtur fieri. s. deū blasphemare puniēdūr in inferno: et ideo Esa. conqueritur: z hoc ostenditur Leuit. xxiiij. c. vbi. Quidā puer ducebat asinā z cecidit asina et blasphemauit deū et antiqui z probi ceperunt eū et duxerūt eum ad Moysen: z Moyses locutus est ad deuz qui dixit et q̄ poneret extra ciuitatē: z ibi lapidaretur ita q̄ nullus ei parceret. Et turba precedente posuerunt eū extra ciuitatem et maledixerunt z lapidauerunt eū. Et nota q̄ deus dixit q̄ per omnes iste lapidaretur: z dicit glo. ibidem q̄ istud peccatū est maximū quia nocet omnibus z est dignum z sufficiens q̄ per istud peccatū scz iurare ac blasphemare deū in vanū q̄ tota vna ciuitas destruatur. Et omnes deberent insurgere contra illud peccatū: z illi qui sic iurant videlz lusores et ribaldi ꝛc. Et per istud peccatū est schisma in ecclesia z in mūdo bellū: et nunq̄ reparabitur nisi istud peccatū dimittatur: immo cito veniet destructio mūdi z nunq̄d est terribile istud peccatū: ita q̄ refert Greg. in. liij. lib. dialogorū: de quodam puero sex annorū q̄ erat malus z iurabat et blasphemabat deum z patrem et matrē propter malā doctrinā quā ei dederant quia nō correxerant eum quando malū dicebat. Accidit autez q̄ fuit puer infirmus z pater portabat eum in collo spatiatū quia habebat febres z vidit puer venire duodecim homines z timuit valde: z ampliꝰ statuit patrem in collo: et pater non fecit mentionem quia credebat q̄ hoc faceret malū: z tunc puer cepit blasphemare deum z patrem z matrē. Et venerunt illi demones. s. diaboli z remouerūt eum de manibꝰ patris: z in corpore z anima potauerunt eum in inferno. Reuera debēt eos castigare pro certo: quia qui maledixerit nomen dei moriatur mala morte: z qui nō punietur hic punietur in inferno z erit maledictus. ¶ Secundo dicitur q̄ in hoc precepto deus precepit q̄ non sumamus nomen dei in vanum sine necessitate: cum dicit in vanum: hoc nomen in vanum aliquādo sumitur pro falsitate: vt dicit Dauid. Vana locuti sunt vnusquisq̄ ad proximū suum: dicit glo. vana locuti sunt. i. falsa pondera hoc in loquela vel false nomē dei non assumes in vanū q̄ si assumis nomen dei in vanū peccas mortaliter q̄ est contra mercatores qui nesciunt vendere nisi ꝛc. Nam si debes sustentare patrem aut matrē vel seruarevitam alicui non debes falsē nomē dei assumere. Caueant ergo tales q: certe circa eos sunt diaboli qui expectant q̄ occidant eum et respiciunt ad deum sed ipse est misericors et non vult mortē peccatoris. ¶ Aliter sumitur vanū pro vilitate: de quo dicit Dauid. Domin⁹ scit cogitationes hominum quoniā vane sunt id est inutiles quoniam non habent vtilitatem: vt dicit glo. deus autem hoc p̄hibet q̄ non assumatur nomen dei in re: que non habet perfectionem nec vtilitatem. Caueas ergo q̄ nō habeas nec assumas nomen dei in vanum quia quotiēscūq̄ iuratur peccat mortaliter. Et scias q̄ mercatores sunt oneraū isto peccato milia miliū peccatorum. Aliter sumitur

in vanum pro iniustitia et iniquitate: de quo dicit Dauid. Filij hominū vsq; quo graui corde ꝛc. vsq; mendacium ꝛc. dicit glo. vanitates id est peccata ex iustitia vt si quis vult malum alicui dicit per deū ego faciam hoc ꝛc. Ego dormiam cū muliere: item in re mala generaliter est peccatum mortale quando sumitur ex iniustitia. Et sic declaratum est istud preceptum. Non assumes nomē dei tui in vanū. i. inutiliter ꝙ falsē nec essi habebit insontē dñs eū qui assumpserit nomen dei sui frustra: caueat igitur quilibet ꝙ si seruemus bene istud preceptū deꝰ permittit nobis ꝛc. Quare si vis in vitā ingredi serua mādata: vt inde possis peruenire ad gloriam paradisi. Ad quam vitā nos perducat ille verus Christus ꝛc.

¶ Expositio tertij precepti.

MEmento vt diē sabbati sanctifices. Originaliter scribuntur hec verba Exod. xx. c. Et ista sunt verba dei patris omnipotentis que iactat tertium preceptum: quod dedit nobis pro veniendo ad gloriā paradisi si seruemus integre. ¶ Hic presupponitur ꝙ pro sabbato intelligatur dies dominica: et precepit deus sub pena mortis ac perditionis et dānationis glorie paradisi ꝙ diem dominicā sanctificemus ꝙ non est pena modica. Pro declaratione istius precepti deus principaliter nobis precipit duo. Primo scilicet quod habeamus memoriam sine defectu in hoc ꝙ dicit memento: et quare est: quia in nullo precepto ponitur memēto nisi in isto: causa est quia istud est tertiū preceptum quod deus ordinauit pro se: et duo precepta precedentia: vnde in tribus casibꝰ vna persona potest dicere alteri memento. Primo quādo fatis laborauit pro eo ꝙ fecit eum magnū dominū potest dicere rex militi Memēto in quo honore es: vel etiā si fecerit cū diuitē ꝛc. sic deus dicit Memēto ꝙ redemit nos: item dedit nobis dona tēporalia: et fecit nobis celum ꝙ terram ꝙ omnes creaturas ad seruitium nostrū: ꝙ hoc in sex diebus ꝙ in vltimo creauit hominē: ꝙ in septimo quieuit. Et qd fecit deus eis: posuit eos in paradiso terrestri in quo sunt fructꝰ: ꝙ dixit eis: comedite ꝛc. Et fecit ipos superbos dominos: ꝙ hoc habetur Esa. j. c. per totū. Item Dauid dicit. Quis est homo ꝙ memor es eius ꝛc. vsq; quo opera manuum tuarum ꝛc. Hic patet ꝙ homo est dñs totius mūdi: ꝙ est super omnes creaturas inferiores: et ideo debemus recordari de his: ꝙ pro tanto dicit Memento quia ex quo creauit omnia ad seruitium nostrum dedit. Memento: non habebis deos alienos. Non assumes nomen dei tui in vanū: ꝙ memento vt diem sabbati sanctifices: ꝙ est causa quare dicit memēto. Secundo dicit quis alteri memento: videlz quando seruauit eū a periculo et liberauit a morte. Sicut si aliquis esset in passu mortis: ꝙ aliquis eum liberaret ꝙ exponeret se morti p illo: diceret ei tūc Memēto. Sic fecit deus quia omnis homo erat in passu mortis. s. in manibꝰ diaboli: et deus liberauit nos: et exposuit se morti pro nobis. Nam habuit labores: sustinuit pro nobis ꝛc. ideo dicit memento ꝛc. Non habebis deos ꝛc. Non assumes nomen dei tui ꝛc. Memēto vt diem sabbati ꝛc. Ad honorem meū. Vnde Dauid. Liberasti me ex affligentibus nos ꝙ eos qui oderunt nos confudisti. s. in die passionis: vnde igitur dicit memento: vt recordemur beneficij creationis et redēptionis. ¶ Tertio dicit aliquis memē to quando donat plenariam donationē omniū bonorum suorū: ꝙ fecit eum heredem dicere debet Memento: sic deus loquitur nobis. Memēto qm̄ dedit nobis omnia bona. s. gloriam paradisi: de qua sumus heredes cū christo ꝙ virgine Maria: bene igitur dic Memēto. Et ideo dicit Paulus ad Timo. ij. Justificati gratia ipsius heredes sumus quidē dei: coheredes autem christi. Recordemur igit ꝙ non habeamus alium deum nec assumamus nomen eius in vanū: diem sabbati sanctificemus laudādo ꝙ sanctificādo eum: honorando semel in septimana scz in die dñica. Ecce que beneficia accepimus a deo: nam liberationē ꝙ redem-

ptionem quia sumus heredes: certe sumus proditores. Nā vult q̄ seruiamus ei corde: et ideo dedit primū preceptum. Itē ozet ideo dedit secundū. Item opere non seruili sed sanctificationis et honoris: et ideo dedit tertiū preceptum. Sed quid est hodie oēs ministrales sunt immemores dei q̄ factūt opera seruilia in die dñico. Nam vendūt ⁊ emunt vt mercatores: ⁊ sic nō honoratur deus sed vituperatur et blasphematur: ⁊ hec tria precepta male seruantur. Propter hoc sunt mortalitates in mundo ⁊ bella. Item est schisma in ecclesia dei ac diuisio. Itē dicit q̄ quiescamus in die dominico: et seruiamus ei in orationibus pro beneficijs q̄ si quis habet agere aliquid vadat ad illū ⁊ disponet de negotijs suis: et si deꝰ preceptisset q̄ ambularemus vel portaremus lapidē in collo aliud esset. Sed dicit q̄ quiescamꝰ in bono opere perseuerando in orationibꝰ ⁊ contemplando redemptionē et passionem christi. Secūdo precepit nobis deus q̄ die sabbati colamus digne in hoc q̄ dicit die sabbati sanctifices. Nā sabbatum est hebraicū nomen ⁊ idē significat q̄ requies in latino. Unde oia festa christi et virginis Marie et sanctorū sunt festa requiei: et similiter festa Judeorū vocātur sabbata: id est requies quia illa die deꝰ requieuit ab omni opere q̄ patrarat. Et differentia est inter sabbatum Judeorū ⁊ diem dominicā nostram: q̄ Judeus facit sabbatū in honorem quia deus cōpleuit omnia ⁊ bene dixit eis ⁊ quieuit. Nos autē Christiani colimus diem dominicā in honorem requiei quā habuit christus quādo resurrexit a mortuis: quia tunc quieuit ab oibus laboribꝰ quos passurus erat in corpore glorificato ⁊ ala beata: ⁊ ideo in reuerentiā eius colimus illam diem. Plus tenemur nos xp̄iani christo q̄ Juden: q̄ specialiter mortuus est pro nobis: ⁊ nobis prodest passio: ⁊ nō Judeis. Sed Judei seruāt sabbatū ⁊ nos non seruamus nisi dominicā diem: sed istud facit cōtra Judeos: q̄ sabbatū est condēnatum: vñ Esa. j. c. Ne offeratis sacrificiū vltra incēsum abominatio est mihi: incomentam ⁊ sabbatū ⁊ holocaustā ⁊ festiuitates alias non ferā. Dies aūt dñica est cōfirmata ⁊ approbata per verū xp̄m: quare igit Judei nō conuertunt ad nos nescitūt: ⁊ sunt aliqui qui ob reuerētiā virginis Marie colunt sabbatū vt sunt mulieres que nolunt nere nec suere: ⁊ male: q̄ tu dixisti et idē est: ac si diceret q̄ virgo Maria nō est mater xp̄i nec filius dei est incarnatꝰ q̄ sabbatū est condēnatum: et sic iudaisant. Nā pro causa mūdi non debēt cessare in sabbato quin operent vsq̄ ad vesperā et vsq̄ ad stellas nisi cadat festum virginis Marie aut alterius sancti: ⁊ mirū est q̄ seruēt sabbatū mulieres ⁊ nō dicunt causam q̄ est cōtra xp̄ianos. Nā Judei colūt sabbatū ⁊ nos xp̄iani die dominicā. Et primū opus q̄ facit Antichristus est q̄ faciet frāgere die dominicā: et tā nō oportet q̄ faciat: q̄ satis est factū vñ refertur de quodā Judeo qui trāsfretauit mare ⁊ venit ad quoddā castellum ꝑpe mare ad querendum dñm illius castri: cuiꝰ notitiā habebat: ⁊ Judeus erat bonus liriſta: ⁊ dixit ei dño castri q̄ duceret lirā: dixit Judeus nō dñe q̄ hodie est sabbatū quo debeo abstinere ab oi ope. Dixit ei dño: nō est peccatū: q̄ nos bene facimus in die dñica: in fine noluit: ⁊ dño misit eum poni supra rupē castri: vt hinc proiceret in mare q̄ castrū erat ꝑpe mare: dixit Judeus malo mori q̄ si frangerem sabbatū: ⁊ ita fuit factū. Ecce qualiter Judeus erat fortis in lege sua: ⁊ nos xp̄iani facimus oppositū ⁊ pluſq̄ Judei. Nā in die dñico vendūt: tenent operatoria aperta negotiant cōputant itinerāt. Et Judeus si deberet mori nō venderet nec faceret ignē nec caperet argētum. Et xp̄iani faciunt oppositū: ⁊ ideo sunt mala in mūdo ⁊ in ecclesia. Itē dicit ꝑceptū q̄ digne sanctificemꝰ die dñicā: vñ sanctificare idē est q̄ in die dñica sub pena dānationis q̄ nullus faciat aliquid ꝑter opera bona: alia autem opera nō ꝑtestis vñ quinq̄ modos operū prohibet deus in hoc precepto que si nō fiant sanctificatur dies dominica. Primo phibet opus peccati et occasionem peccandi: et si bene respiciamus omnes sumus damna-

ti. Nam cnā ꝓhibet superbiā ⁊ opꝰ superbie: et qui facit cōtrarium nō sanctificat diem dñicā ⁊ maledicit et vituperat seu frangit resurrectionem dñi: ac si diceret xpō. Nego articulū resurrectiōis. Et q̄d dicemus de mulieribus q̄ portant vanitates in ornamētis ⁊ tunicis eorum frāgunt diem dñicam dupliciter. Primo q̄ hoc est petm̄ de se. Scōo quia transgrediūtur ꝑceptum dei. Item peccatū auaritie nō debet exercerī q̄ est cōtra usurarios. Item peccatū luxurie ⁊ tm̄ in festis solēnibus: ⁊ diebus solēnibus: ⁊ diebus dñicis magis fit hoc peccatum. Itē peccatū gule: ita q̄ omnes vadūt ad tabernas in vituperiū resurrectionis xp̄i nazi virgo maria et apostoli stabant tali die in deuotione ⁊ modicum comedebant: ⁊ die dñica debemus ire deuotꝰ ad ecclesiam ꝯ alijs diebus ⁊ fit mō contrariꝫ quia cū luxuria omnes vadūt. Item peccatum ire: q̄ cōiter irascūtur quia satis bibunt ⁊ sic dupliciter peccant ⁊ faciūt peccare. Itē accidia: q̄ plꝰ dormiunt die dominico ꝯ alijs diebus ⁊ plus manēt ociosi quo ad bonum ⁊ laborāt quo ad malum et deberent vacare in orationibus: ⁊ sic omne opꝰ peccati ⁊ occasio peccandi ꝓhibentur in dñica. Item venatio in dñica est peccatum mortale ⁊ etiā ludus taxillorꝫ ⁊ quicūq; alꝰ qui fit ad lucrum. Sed si fiāt ad spatiandū postq̄ seruierunt deo non est peccatū. Item cōfisare aut dicere cameā vanam aut in tacitibus: quia nunq̄ est cōfisare q̄n ola peccata cōmittant: ⁊ ideo dicit Augustinus q̄ melius est in dñica fodere ꝯ coreas ducere. Ecce q̄ istud est cōtra illos qui dicunt. Nō habeo peccatū ⁊ si bene rēspiciunt peccata inueniūt se oneratos peccatis sicut asinus. Nam in venando franguntur vince otti blada: et similia mala que fiunt cōtra deū et proximum. ¶ Scōm opus q̄ ꝓhibet in dñica est opus mechanicū vt sēmelatorus carnificis fornerij latomi et similia: ⁊ inualuit consuetudo ita q̄n die dñica calciant se omnes ⁊ male: q̄ semelatores ⁊ illi q̄ calciant se peccāt mortaliter. Ecce q̄ istud peccatum ire est magnum et ponderosum petm̄. Item barbitonsores qui radiunt ambo peccant aut se pectinēt. Si tu pectines teipm̄ non peccas. Itē notarij non deberent scribere nisi sit causa pia vt testamentum ⁊c. Item nec scholares ⁊c. discurre ꝑ oēs operationes artis mechanice seu officia publica. ¶ Tertium opus q̄ ꝓhibetur est opus seruile quo peccant ad terrā vt parare ortum campū vineam nec leuare sepem ad terram: nec dare aquā herbis: ⁊ ideo nō debes visitare ortum q̄ daret tibi occasionem peccandi vt si videres herbam parares eam: ⁊ iō nō debes ire. ¶ Quartum opus est mercandi vt est emere vel vendere nisi in necessarijs vt panem vel vinum: ⁊ non potes excusare quin peccas mortaliter si emis aut vendis: ideo si emis in dominica ⁊ ponis in domo dubium est q̄ peccas ⁊ non est mirum si tot dānentur ⁊ plusq̄ creditur. Nec debes illud emere q̄ habes in domo tua si nō habes potes ⁊ quia in ciuitate vadunt ⁊ veniunt gētes oportet q̄ sint extraneatrices: sed non debent emere nisi post diuinū officium dei expletum. Item mercatores non debēt vēdere nisi post diuinū officium. Itē nullo modo videre libros rationum eorum: nec computare nullo modo nec parare pannos: quia hec ola ꝓhibentur per istud ꝑceptum. Itez nec ire ad nūdinas nec ad fora eorum ꝑ emēdo vel vendendo. Nec ire extra locum ꝑ negotiando sed causa spatij ad prata et hoc honeste. ¶ Quintum opus quod ꝓhibetur est opus placiti seu lingū q̄ debent cessare curia diebus festiuis ⁊ feriatis. Et quid facūt notarij faciunt ad se venire xp̄ianos computando aut recognoscendo nota aut ꝑ examinādo testes ⁊ similia faciendo. Ecce quinq̄ opa que ꝓhibentur in isto ꝑcepto. ¶ Sed istis omissis debemꝰ die dñicam sanctificare ⁊ alius possumꝰ operari vt parare ad comedēdū ⁊ ad bibēdū: sed sequunt alia opera in q̄bus debemus sanctificare diem dñicam. Primo debemus audire missam cōpletā in die dñica sub pena peccati mortalis: et ieiuni quia os foetet vt barale. ⁊ ideo debēt lauare manꝰ ⁊ os

vt bene possis dicere oratiões cū deuotiõe. Itē debes cū silētio audire missaz ⁊ nō debēs loq̄: nec spatiari q̄ si facis nō audis missam cōpletā ⁊ sic non sctificas d̄ē dñicā ꝫ frāgis: ad plus nō tenet ꝺs sub obligatione nisi in dñica venire ad ecclesiam sub pena pcti mortalis ⁊ alijs diebus nisi sint festa pōt operari ⁊ non tenet venire ad ecclīā ex pcepto: tamen debes venire ex deuotiõe: et debent oēs stare ⁊ ire separati a mulieribus vt fiebat antiq̄: iuxta illō ad Cor. xiij. cap. Ola honesta ⁊ p̄m ordinez fiāt in vobis. Que aūt sūt a deo ordinata sūt ⁊ q̄ ordinatiõi resistūt dānationē sibi icurrūt ad Ro. xiij. Ecce qualiter debemus sanctificare diem dñicam: ⁊ q̄ non colit istā die dñicam reus est mortis. Sicut qui non seruat duo pcepta precedentia ⁊ sicut dictum fuit lapidatus ille puer de quo dictum est supra. Sic etiam legitur de quodā puero qui non habebat ligna in domo sua: ⁊ mater eius misit ip̄m ad nemus cum asino ⁊ cum rediret, p̄bi viderunt eum ⁊ increpauerūt eum valde: et fuit ductus ad moysen qui precepit, vt fieret sicut de alio qui blasphemauerat deum q̄ lapidaretur: q̄ ita factum fuit ⁊ fuit ductus extra ciuitatem cū tuba: hodie male seruatur ⁊ credimus q̄ deꝰ sit misericors et idcirco ostendit iraz suam in bellis et in mortalitatibus ⁊ hoc puenit quia non sanctificat dies dominica aut alia duo pcepta p̄cedentia. Item ecclesia est diuisa ⁊ desolata, pter istud: et erit credo tādiu ꝺdiu nō apponetur remedium. Sanctificemus ergo diem dominicā ⁊ cessabūt oia mala ⁊ si non facimus cito erit destructio mūdi: declarak in hac moralitate. Erat quidam rex qui habebat ser milites et vnā gallinā ⁊ diuisit eis eam: ita q̄ duobus dedit duas alias: alijs duobus duas coxas: alijs duobus totū corpus p̄ medium ⁊ sibi tātūmō retinuit caput. Ecce quā liberalis erat iste rex: quid em̄ sequit: vidit vnꝰ militeꝫ q̄ canis suꝰ nihil habebat: ⁊ rex p̄ter caput nihil habuerat: ip̄e autem remonstrat regi caput ⁊ dedit cani: dixit autē rex Amice nōne dedi vobis totam gallinā p̄ter caput et adhuc non estis contēti male facitis: ⁊ rex iussit eos decollari: et venit carnifex et decollauit eos: reuersus bene meruerāt. Hec moralitas bene facit ad ꝓpositum si exponatur allegorice vt debet: vnde nulli dubium est quin ꝯsiderabet iudicaret q̄ iste male fecit. Sic etiaz manus dñi ꝓpe est ad destruendum nos rex autez est xp̄s: milites sumꝰ nos ⁊ xp̄ stiani: gallina est septimana de qua fiūt septem partes quas facit rex ⁊ dedit ser dies nobis et retinuit septimū. ſ. caput id est diem dñicam et q̄d faciunt milites idest xp̄stiani non fuerunt contenti sex diebus: sd remouerunt septimū: scilicet caput. i. diem dñicā regi ⁊ dederunt canibus. i. diabolis quia illa die seruiunt diabolis in vanitatibus et luxurijs ⁊c. et in alijs peccatis. Et cōmuniter fiunt plura peccata ⁊ mala in dominica quaz in alijs diebus: et illa dies est dei et non nostra quia ip̄e dedit nobis ser dies. Ecce qualiter debemus sanctificare diem dñicam: ⁊ sequitur. Memento vt diem dñicam sanctifices: vez oē opus non facies i eo nec filiꝰ tuꝰ nec ancilla tua ⁊c. dicit opus. ſ. seruile: ⁊ de his dictū est supra que sunt ser a quibus abstinere debemus. Seruemus ergo pcepta hec ⁊ viuamꝰ cuz xp̄o vt ipse dicit. Si vis ad vitam ingredi serua mandata ⁊c.

¶ Exposito quarti pcepti.

Onora patrem tuū et matrem tuā ⁊c. Scribūtur hec verba originaliter Exodi. xx. capto. Uerba sunt dei patris omnipotētis dicta ⁊ data nobis xp̄ianis specialiter ⁊ generaliter oibꝰ hoibꝰ. Uñ tria pcepta p̄cedētia ordinātur ad deū ꝺliter habere nos debem⁹ ad cū siue erga eum: nūc vo sequūtur pcepta q̄ ordinātur ad p̄rimū ⁊ q: pr̄ ⁊ mr̄ sunt primiores: ideo est primū pceptū respectu primi. ſ. honora patrem tuū ⁊c. Uñ filius est primior pr̄ ꝺ alius: in hoc pcepto deꝰ pcipit duo: scz primo q̄ honorem⁹ patrē q̄ nos genuit qñ dicit honora patrē: secdo pcipit q̄ honoremus matrez q̄ nos portauit quā-

do dicit ⁊ matrem. Unde tantum obligat istud preceptum erga proximum sicut precedentia erga deū quia illa ⁊ istud obligant ad penam eternam si trāsgrediamur: ergo equaliter obligā quo ad penam. Primo dicit q deus precepit in hoc ꝓcepto q honoremus patrez in hoc q dicit honora patrem tuū ⁊c. Ex eo q ab ipso habemus esse corporale. Secūdo habemus nutritionem subst̄atialez. Tertio doctrinam moralez. Quarto he reditatem temporalem. Primo ergo hz puer a patre et a matre esse corporale q deus est spiritualis qui creauit animaz et corpus: ⁊ pro istis debet eis amor cordialis: quia puer debet diligere patrem ⁊ matrem in hoc mundo bono corde et cordiali amore super omnē creaturā huius mundi extra seipsum. Et ideo postq deus dedit hoc preceptuz de seipso etiā dat preceptum de patre ⁊ matre qui debent diligi super omnes post deum: sed est cōtrarium hodie quia filius plus diligit vxorem q patrem aut matrez. Pro declaratione huius sciendum q theologi ponunt duplicem amorē scz intēsiuū ⁊ extensiuū. Amore intensiuo puer debet deū diligere. i. q ipse sit deus ⁊ nullꝰ alius et ex toto corde generaliter. Sed amore extensiuo puer debet diligere patrem ⁊ matrem ⁊ non dixit deus ama patrem ⁊ matrem: sed honora in signuz q non diligas plus patrem q deum ⁊ teneris honorare ⁊ diligere patrem ⁊ matrem plusq virū aut vxorem quia si fieri posset debent velle q pater esset sapiēs et mater ꝛc tuosiorq omnes. Et causa quare pueri debent diligere patrē ⁊ matrem est naturalis ista scz quia pater et mater diligūt pueros cordialiter ⁊ bono corde ⁊ si fons est plenꝰ diffunditur vndiq ⁊ cū puer sit riuus q exit a fonte sicut pater diligit puerū ⁊ puer debet diligere patrem et ostendit in hoc exemplo. Erat quidā rex gentilis: ⁊ erat multum diues ⁊ habebat magnū thesaurū: qdā rex xp̄ianus captiuabat euz ⁊ erat fama q ille rex erat multū diues: naz dicebat et q diceret vbi erat thesaurus ⁊ dimitterē ire ad patriaz suam: noluit dicere positus fuit ad torturaz ⁊ noluit dicere vbi erat ꝓ quācūq penā q sibi infligeretur: dixit quidā phus regi xp̄iano: vultis vos habere thesaurū istius regis ducatis filiuz suū quē tenetis captiuū in camerā ppe patrem suuz ⁊ ibi torqueatis eū et dum pater audiet filium suum torqueri ppter amorem quem habet ergā eum docebit thesaurum: ⁊ ita factū fuit. Dum pater audiebat filiū suū torqueri tormentis clamauit dicendo q dimittere nt filium suū in pace quia doceret thesaurum: ⁊ ita fecit hic ⁊c. Nam in tali loco reperietis totū thesaurum ⁊ lapides pretiosos et vasa argentea ⁊ nunc rogo vos q dimittatis me et filium meuz in pace ex quo habetis omnia bona mea. Dixit aūt rex xp̄ianus quare nō detegebas thesaurū dum torq̄baris ⁊ dū filiꝰ torquebat deteristi. Qui rndit q pena sup eum posita tantū tangebat psonam suaz: et pena q infligebat filio meo tangebat cor meum ppter amorē. Ecce hic ostēditur qualis est amor patris ad filium quia magnꝰ valde. Item hoc ostēdit virgo maria xp̄o quia virgo maria erat pater ⁊ mater xp̄i scōm carnē. Unde tpe passiōis xp̄i virgo maria habuit tm̄ dolorē q cor suū frāgebat: iō dicit simeō Luce. ij. ca. Ecce positꝰ ē hic ruinā ⁊ tuā ipsi⁹ alaz pertransibit gladiꝰ: dicit alaz. i. cor. Similiter xp̄s diligebat matrem ⁊ honorabat: quia semper habebat faciem super eam dū erat in cruce ⁊ propter hoc dedit sibi in filiū ioannē euāgelistā. Et sic ptz q filius tenetur honorare et amare patrem cordialiter: ⁊ nō ficto amore sz cordiali ⁊ intimo amore: ita vult christus qz aliter si filius sit tratus cōtra patrē aut matrez peccat mortaliter. Sed debet tenere in se amorem ⁊ habere patientiaz. Et quid dicis de illis qui p fortunā eleuantur et fuerūt de pauperib⁹ parentibus et vilipendūt eos: certe totiens quotiens hoc faciūt peccāt mortaliter quia debēt cōsiderare q si sint iuuenes et habiles hoc habuerunt a patre ⁊ matre iō debēt cōsiderare esse corporalē nutrionē et bonā doctrinā quā dedit eis pater et mater meditāte qua sunt eleuati alte q

nō facīūt. ¶ Scōo habem⁹ a pr̄e nutritionē substātialē ꝛc. A mr̄e q; postꝫ nascīt nescit puer comedere aut aliq̄d petere ad nutritionē sed oportet q; pr̄ et mr̄ nutriant eū ꝛ pater laborat nocte et die p eo nutriendo et p hoc tenet̄ eis et debetur eis reuerentia ꝛ honor corporalis ita q; si pr̄ aut mr̄ hz necessitatē in corporalib⁹ filī⁹ tenet̄ eā nutrire sicut ipa nutriuit ipm ꝛ hoc sub pena pcti mortalis. Et hoc ostēdit deus in autb⁹ q̄ vocātur sconte: nā qñ pr̄ ꝛ mr̄ sunt antiqui pulli eorum nutriūt eos ꝙdiu viuunt et in signū hui⁹ manēt et nidificāt in ciuitatibus aut villis vbi sunt homes ad oñendum q; pueri debent facere sīr. Et nota q; pueri debēt succurrere patri aut mr̄i in infirmitatib⁹ aut alīs necessitatibus corporis qz ipsi mūdauerūt te bene bis vl ter i die: si ḡ ipsi sint imūdi aut senes mūda eos nec sint tibi i abhominationē qz eras eis rosa i immūdicia sic ipi tibi debēt ecvt rose i ḡcūq; infirmitate sint posīti. Nunqd mr̄ de meliori substātia dat puero? sic qz de lacte sīr pr̄ dat de meliori loco carnis aut si sit bon⁹ bol⁹ dabit tibi et sīr de vino qz nō dabit tibi acetum sed bonū vinū sicut sibimet ad bibēdum et ad bñ nutriendū ꝛ sustentandū te bñ et sepe de ore suo auferūt p dando tibi. Sic tu honore isto et reuerētia debes diligere pr̄em et mr̄ez q; nutrias et subuenias eis in necessitatib⁹: ꝛ si sint aliqui q̄ sciāt se nō seruasse nec fecisse vadant ad cōfessionē: qz peccauer̄t mortalit. ¶ Tertio dant pr̄ et mr̄ filio doctrinā mozalē ꝛ hoc hz puer a pr̄e ꝛ mr̄e et si sit bñ doct⁹ puer multū tenetur honorare patrem ꝛ matrē et debēt eos ponere ad misteriuz vt viuāt honeste vt nō sint fures aut ribaldi et multotiēs pr̄ laborat in agro p te tenendo in scolis: ꝛ si habes bonū habes p eū: ꝛ p hoc debēt eis reuerētia specialis et spūalis ꝛ debes quotidie orare p ipis vt dicere horas vel facere dicere missas. Et nunqd si aliqs daret tibi elemosynas tu diceres pr̄ nr̄ aue maria ꝛc. Ergo multo magis pro patre ꝛ matre q̄ dederūt tibi corp⁹ et nutrimētū ꝛ tenuerūt te in scolis. Et debes deuz rogare p bono statu pr̄is si viuat aut si sit mortu⁹ debes implere testamētū si reliquit pro aia sua missas aut elemosynas qz forte anime eorum torquētur in purgatorio et si non facis in q̄libet hora peccas mortaliter. Ecce doctrinā mozalē quam debet quilibet docere pueris suis. Uñ legit q; erat q̄dam puer bene doctus per patrem et matrē et nō habebat patrez nec matrem qz mortui erāt. Et dixerat ei pater i, morte sua moriemur: memēto nostri q; roges deum pro aiabus nostris post mortem nostrā: ꝛ puer sepe ibat ad monumentū siue cimiterū illud recordās q; pr̄ su⁹ dixerat sez q; oraret deū p ipsis et ipse sepe faciebat. Unde dum ibat ad cimiterium supra tumulū patris ꝛ matris aspgebat aquā bñdictā desup ꝛ ibi dicebat credo i deū ꝛ ḡnq; pater noster: et septem aue maria in memoriā septez gaudioz ꝟginis marie: ꝛ ḡnq; pater nr̄ in memoriā ḡnq; vulneruz corpis xp̄i: et hoc faciebat quotiēscūq; ibat vt de⁹ omnipotens liberaret a penis purgatorii animas patris et matris. Erat aūt q̄dā sanctus hō in illa ecclesia qui dū semel oraret fuit sibi ostēsum in vīsione per angelum q; videbat vnum puerū supervnuz puteum qui tenebat in manu sua vnam arundinē seu canam viridem. xij. nodorū in qua in cuspide erat filū aureum et in fine fili erat hamus siue clauus argēteus et ille puer piscabatur in illo puteo cum illa cana filo et hamo. Et tunc vidit ille sanct⁹ nō q; p̄mo extraxit seu piscat⁹ fuit animam cuiusdaz hominis: et cum illa cana extraxit vnam alīā cuiusdā mulieris et angeli ibi existētes portauerūt aiam ad gloriā paradisi. Et ipe excitat⁹ de visiōe illa exiuit de ecclia et dixit āgelo q; declararet sibi illā visionē. Cui āgel⁹ dixit: vade ad cimiterū ecclie: ibi videbis puerum q̄ declarabit tibi ꝛ fuit ꝛ inuenit puerū sup tumulū genib⁹ flexis oratē et dixit. Quid facis hic. Qui rñdit oro deū p aiab⁹ pr̄is ꝛ mr̄is meoz q̄ sūt ḥ septi vt deus misereat eoz ꝛ amicos eoz exhat a penis purgatorij ꝛ ponat eas i requiē glorie paradisi qz dixerat mihi pr̄ meus in obitu suo q; ita faceret: dixit ei heremita.

Surge ⁊ amplius pro eis non ores. Nã reuelauit mihi deus per visionẽ angeli ꝙ aie eorũ sunt iam in paradiso ⁊ ego vi di exire de purgatorio ⁊ narrauit sibi totam visionẽ ⁊ exposuit instrumentũ cum quo piscabat: per canã intelligo Credo in deũ in quo sunt duodecim boli ⁊ nodi sicut in cana. Ita articuli fidei sunt duodecim. Per filiũ intelligo orationẽ dñicã scз Pater noster que est oratio valde vtilis quã deus ore suo ꝓprio dictauit. Et bene potest cõparari auro pretioso sine dubio qꝛ valet plusq̃ aurũ ⁊ est longius q̃ Aue maria. Per hamũ intelligo Aue maria quã gabriel archãgelus ex parte dei dixit ⁊ portauit virgini marie salutãdo eam ⁊ est breuior q̃ sit Pater noster. Ergo per dictã visionẽ habemus instructionem ꝙ si pueri innocẽtes orarẽt deũ pro aiabus patrũ ⁊ matrũ deus exaudiret eos et orationes ipsoꝝ: ⁊ tñ hodie nõ faciũt veraciter: bona doctrina est ꝙ pater ⁊ mater doceãt pueros orare vt post mortẽ suã orent deuз pro ipsis: qꝛ filius tenet ex isto p̃cepto. s. Honora patrẽ tuũ ⁊ matrẽ tuã ⁊c. aliter si non faciũt peccãt mortaliter. Et ideo iste bonus puer qui honorabat specialiter patrẽ ⁊ matrẽ posuit alas ipsorũ in paradiso. O magnuз meritũ est orare pro patre ⁊ matre: et ita debẽt oẽs facere. Ita erit ꝙ puer erit prudens et pater et mater ebrij ⁊ fatui non debet puer rigorose nec cũ ira redargue re sed cũ dulcedine ⁊ reuerẽtia: dicendo ipsis quid placet vobis ⁊c. dña quid vultis ⁊ prõptus sum in oibus: qꝛ istud preceptũ non est tẽporale. Non eñ respicit diem: horã nec mensem: sed in omni tẽpore debet esse paratus cũ protestatiõe benigne debet dicere. Pater parcite mihi vos facitis sic ⁊ sic debetis facere per talem modũ tũc ipse non peccat quia ex quo nõ habet sensuз debet se regere per sensum: ⁊ si pater amisit sensuз debet pa tienter tolerare. ¶ Quarto habemus a patre ⁊ matre hereditatẽ tẽporaleз. Nã filia habet hereditatẽ: et iõ ꝓ isto debetur eis honor ⁊ eo obligatᵘˢ sub pena peccati mortalis. Et si dicis ꝙ erant paupe res ⁊ tu diues: nihilominus teneris: qꝛ ipsi habebãt affectionẽ ꝙ te fecissent diuitem: ducem: regẽ si potuissent: et tamẽ multi sunt qui ꝓpter pueros querũt elemosynas qꝛ dederũt oia bona pueris et pueri male faciũt ⁊ peccãt mortaliter qꝛ debẽt partiri medietatẽ bonorũ ex causis iam dictis. Ecce quare pueri debent honorare patrẽ et matrẽ ⁊c. si non faciũt peccant mortaliter ⁊ faciũt contra istud p̃ceptuз. Quicq̃d aũt dꝛ de patre dicit de matre ⁊ ecõuerso. Quo ad ista quattuor supradicta ⁊ reperio ⁊ video ꝙ istud male seruat hodie. Nã pueri blasphemant patrẽ ⁊ matrẽ q̃nq; vel sex vices in hebdomada vel mẽse ⁊ male ⁊c. et ideo deberẽt eos facere confiteri ⁊ non faciũt ⁊ male. Naз postq̃ deus dedit ista p̃cepta iussit moysi poni ante portã vt oẽs scirent ea perfecte. Et quid est nobis si non seruamus qꝛ etiam naturaliter tenemur. Primo dixit deus ꝙ viuemus sup terrã. Secundo dixit ꝙ habebimus benedictionẽ a deo: et ideo dixit christus Honora patrem tuũ ⁊ matrẽ tuã vt sis longeuᵘˢ sup terram: ⁊ dicit vna glosa super istud que est causa quare hodie pueri tam parũ viuunt qꝛ non seruãt istud preceptũ ⁊ non honorãt patrẽ neq; matrẽ. Ideo tẽpore mortalitatis pueri sunt primi seu vadũt ad mortẽ: et hoc est qꝛ parẽtes non castigant eos: ⁊ sic perdũt honorẽ ⁊ moriunt: itẽ propter hoc habemus bñdictionem. Eccli. iij. c. Honora patrẽ tuũ ⁊ matrem tuã vt veniat tibi benedictio a dño: ⁊ benedictio illius in nouissimis manet: illa benedictio est gloria domidi. Pone practicam. Si bene honorauetis patrem et matrẽ veniet xp̃s cũ virgine maria et dicent Bñdictio dei sit super vos intrate in paradiso cum gaudio qui honorastis patrẽ ⁊ matrẽ tam carnaliter q̃ spiritualiter: ideo intretis in gaudiũ dñi vestri. Scđo dꝛ ꝙ deus in hoc precepto p̃cepit nobis ꝙ honoremᵘˢ patrẽ ⁊ matrẽ. Quare primo patrẽ q̃ matrẽ ꝙ simul ponuntur: qꝛ illa coniũctio totũ coniũgit vt potest dici ꝙ vir est maioris perfectiõis q̃ sit mulier. Item qꝛ vir est antiquior. Nã primo fuit creatus adã q̃ eua. Sed propter predicta sciendũ est ꝙ puer in quat

tuor predictis honorare patrem et matrē. Ultra alia quattuor sunt tria in quibus tenentur pueri,
Primo honore cōtinentie,
Secundo honore oris.
Tertio honore operis.
Honor mulieris est fragilis sicut vitrū; et si semel perditur vix restaurat. i. nullo modo reparat in primo statu: vir autem resistit ꝛ nō pdit cito honorem suū. Dico primo ꝙ pueri debent honorare matrez in continentia faciendo ei reuerentiā de tam longe sicut videt ponēdo genua ad terram vel humiliando corpus suū versus matrem se supplicando. Item laudare ꝛ honorare eā: ꝛ debet dicere ꝙ est bona ꝛ honesta ꝙuis nō sit. Item in opere iuuando ipsaz ad induendū ad comedē dum in tota necessitate ꝛc. Cuꝰ cōtrariū fit hodie: qz mater vestit filiā ꝛ non filia matrē ꝛ male cū mater sit antiqua debet eam mundare ꝛ lauare pedes ꝛ benigniter ꝛ ei admouere pulices ꝛ imundicias et sitia. Et que est causa quare plus tenemur matri ꝙ patri est ista qz te portauit ix. mensibus ꝛ habuit dolorem in partu et pater nō habuit istas miserias. Item lactauit te vno anno aut duobꝰ. Item habuit malas noctes. s. te crossando: surgēdo: lauando ꝛc. Propter hoc tenemur ei facere reuerentiā in his tribꝰ. s. in cōtinētia in ore ꝛ in opere. Similiter filius debet patri honorem impendere s. discalciando ipsum: lauando sibi pedes. Sic fecit benedicta virgo Maria habebat solicitudinē in nutriendo xp̄m: ꝛ xp̄s virgini marie seruiuit: nam ibat ad aquam vt ipsemet dicit Luc. xxi. c. Filius hois nō venit ministrari sed ministrare. Ista que sunt dicta superius sunt dicta de patribus ꝛ matribus carnalibus. Sed nūc dicendum est de patribꝰ spūalibus vt sunt pontifices epi abbates vel curati alarū: debetur eis honor faciendo eis reuerentiam. Item patrinus ꝛ matrina sunt patres spūales ꝛ debēt eis facere reuerentiam. Et ille ꝙ malū dicit de istis peccat mortaliter nisi esset notorius petōr: aut sacerdos si esset cōcubinarius publicus cuius missam nō debes audire: ꝛ de oibꝰ patribus ꝛ matribꝰ tam spūalibꝰ ꝙ carnalibus intelligit etiā istud preceptum. Quos si in hoc mūdo honorem⁹ xp̄s ꝛ virgo maria honorabunt nos in gloria paradisi. Ad quam gloriā ꝛc.

¶ Expositio quarti precepti.

NOn occides. Originaliter scribunt hec verba Exodi. xx. c. Uerba ista sunt dei patris oipotētis: et est quintum preceptum qō deꝰ dedit nobis ad seruandū et ad habendū gloriā paradisi: et p̄cepit nobis istud seruari sub pena peccati mortalis et pditionis glorie paradisi. Istud preceptū inter cetera est fortius vt dicunt doctores qō sit in hoc mūdo. s. hoiem occidere qui est creatura rōnalis ad imaginē dei facta. Et hoc ostenditur tripliciter ꝙ sit maius peccatum.
Primo ſm legem diuinam.
Secundo per legem nature.
Tertio per legem personalem.
Et p istas tres leges ostendit ꝙ maius pctm̄ est occidere hominez: ꝛ ista lex est istud preceptū. Nō occides. Nā qui occidit vel qui procurat occidere venit contra psonā dei: ꝛ hoc habet p quattuor contēplationes: quarum prima est ꝙ nos oēs debemus cogitare ꝙ nos sumꝰ filij dei ꝛ et filie ġaliter: sed nos xp̄iani specialiter: vñ. j. Jo. iij. Charissimi nunc filij dei sumus et nondū apparuit nobis q̄d illic erimus. Scimꝰ q̄m cuz apparuerit simles ei erimus. Item Mat. xviij. Patrē nolitevo care sup terrā: vnꝰ est cēs pater vester q̄ in celis est. Item Danid. Ego dixi dij estis et filij excelsi oēs. Hec auctoritas est fortior: nā dicit dij estis p filiationē et imitationē. His visis ex quo sumus filij dei cōsidera ergo quale pctm̄ sit occidere hominē: qz idē est acsi filiū regis occideres et plus. Unde magnū pctm̄ est occidere filiū laboratoris: et plus filium ducis: et maximū filiū regis. Et cū oēs sumꝰ filij regis excelsi q̄ ergo occidit peccat: qz occidit filiū regis. s. dei: et nō grauiter peccat. Scōa cōtemplatio quā debemꝰ cōsiderare est custodia cuiusli|bet hois. Nā

a natiuitate sua habet vnū militem scilz vnū angelū qui est de mēsa dei et gloria paradisi vt custodiat ip̄m: et ō qui occidit hoiem facit iniuriā deo: et nō solum deo sed etiam custodi. s. angelo. Sicut si rex mādaret custodiri filiū suū & occideretur in manib⁹ custodis: hec iniuria fieret regi et etiā custodi. Et q̄ sit verum q̄ quilibet habet angelū in custodem dicit bt̄us Grego. Magna est dignitas aiarū vt vna quęq; ala habeat angelū a die natiuitatis sue sibi deputatū. Jtē dicit Dauid. Angelis suis manda. de te &c. Ecce tunc ęs grauiter peccat q̄ occidit hoiem: & nūq̄d tu reputares tibi factū si q̄s occideret tibi filiū tuū? Certe sic est de deo q̄ est pater noster: q̄ q̄ occidit hoiem reputat sibi factū: & quot mala venīūt q̄ occisus forte mouit in pct̄o mortali et sic dānatur et forte fuisset saluat⁹ et tu es causa q̄ eū occidisti. Cōsidera quot moriuntur in bellis sine cōfessione et crede q̄ de mille nō saluāt vnus q̄ moriunt sine cōfessione vt canes: caueāt ergo homicide. Tertia cōtēplatio est q̄ tu debes cōsiderare q̄ quilibet homo est imago dei & similitudo: et istud aggrauat homicidiū. Unde si pict⁹ faceret imaginem xp̄i aut virginis marie quā vnus destrueret nō pateret: immo exponeret se morti: & etiā nō pateret dici malū de opere suo: quia quilibet laudat opus suū. Sic de de homine cū sit imago dei: vñ Gen̄. jx. ca. Ad imaginē dei quippe factus est homo: ergo q̄ occidet hoiem occidet in furcis inferni cū oībus diabolis. Quarta cōtemplatio est q̄ nos debem⁹ considerare q̄d fecit deus pro hole: et hoc est fort⁹ inter ola. Nā deus accepit carnē humanā et exinde exposuit vitā suā morti et effudit sanguinē suū pro nobis tā pro paruo q̄ pro magno: non magis pro papa q̄ pro agricola. Unde. j. Pet. j. Non corruptibili auro vel argento redempti estis sed pretioso sanguine agni incōtaminati et sine macula xp̄i. Ecce quattuor circūstantias & cōtemplationes quas debet habere quilibet xp̄ianus: et bene debet cōsiderare q̄ nō occidat hoiem q̄ offendit deū ad cuius imaginem factus est homo: & nō debet facere alteri quod nō vellet sibi fieri. Jtem debem⁹ cōsiderare q̄ quilibet chr̄istianus est vna pulchra camera et aula spūssancti seu templū. Unde Paulus. s. ad Cor. iij. An nescitis q̄m templū dei estis vos et spūssanctus habitat in vobis. Et hinc est q̄ maius pct̄m q̄ nunq̄ factū fuerit in hoc mūdo fuit occisio xp̄i. Et nota argumētum cōtra iudeos. Magnum peccatum fecerūt iudei cū vendiderunt Joseph: nam volebant eum occidere. Sed quidā dicebāt. Caro eius & frater noster est. et ideo fuerunt captiui per xl. annos. Maius peccatū fuit idolatria quādo vitulū adorauerūt & ppter istud fuerūt captiui per quadraginta annos in deserto. Jtē maximū pct̄m fuit q̄n scz xp̄us natus fuit in terra p̄missionis q̄m ibi p̄dicabat & docebat et miracula faciebat & finaliter eum occiderunt: vnde fuerunt & sunt captiui a natiuitate xp̄i. s. mille. cccc. & xxv. annis. Et istud peccatum est grauissimū q̄ pena est grauior: scz captiuitas eterna. Jdeo pete iudeo q̄ō peccatū fecit et quare est in tanta captiuitate & subiectione: certe q̄ xp̄m occiderunt: vnde ante diluuiū erant etiā peccata. i. grauia. Jdeo fuit mūdus punit⁹ et nō manserūt de mūdo nisi octo p̄sone scz Noe & vxor eius & tres filij eī⁹ & vxores eorūdem. Sed post diluuiū etiā fuerunt magna peccata propter que destructe sunt quinq; ciuitates. Jtem post aduentū xp̄i & nūc fuerūt & adhuc sunt grauissima. Jtem regnū Francie q̄ō est fundamentū totius xp̄ianitatis est totū turbatum & fuit & iam sunt. xl. anni elapsi et hodie eālia fiunt grauiora certe ęs vnq̄ fuerūt. Nā iam est idolatria q̄ oēs faciunt deos alienos vt faciunt vsurarij & sic de alijs. Jtem oēs abutunt matrimonio & peccato cōtra naturā &c. Jtē offenditur seu occidit chr̄istus in hoc q̄ nullus dubitat occidere alium. Nam in regno Frācie infra. xxv. annos i bello mortui sunt plus ęs ducenta milia & magis q̄ nescierunt cōputare numerū: & sic nō restat nisi q̄ antichr̄istus veniat & cito veniet & cito destruet chr̄istianitatem: nam hodie multi negant chr̄istū & quasi oēs.

Ecce ꝯ male ſernatur iſtud preceptum ſcz nō occides. Sed forte aliquis diceret Iſta propoſitio eſt negatiua ergo iudex eſt homicida: vel in iuſto bello cōtra ſarracenos. Dicitur pro iſto ꝙ nullus eſt ꝙ per ſe habeat auctoritatē occidendi: ſed hoc habet a deo quia iudex eſt miniſter. Unde dicit deus. Da mihi vindictam et ego retribuā dicit dñs. Qō deus occidit et nō alius dicit Deuter. viij. c. Ego occidam ⁊ ego viuere faciam et nō eſt qui de manu mea poſſit eruere. Item Paulus dixit ad Ro. xiij. Nō eſt poteſtas niſi a deo. et ꝙ reſiſtit poteſtati dei ordinationi dei reſiſtit. Et iſtud oſtenſum fuit de Pylato qui dixit xp̄o. Nūquid poteſtatē habeo occidere te ⁊ poteſtatē habeo dimittere te ⁊c. Cui dixit xp̄s. Nō haberes poteſtatez aduerſum me vllam niſi tibi datū eſſet deſuper. Ibi oſtēditur ꝙ deus occidit et vindicat et nō iudex vel tortor immo debet dici ꝙ deus occidit principaliter et iudex vel miniſter miniſterialiter. Quid dicis de illis iudicib⁹ qui cū aliquis meruerit mortez per pecuniam dimittitur: et qui nō lucratus fuerit mortem occidet. De talibus dicit xp̄s. Beati qui faciūt iudiciū et iuſtitiā in omni tēpore. Et ideo qui effuderit ſanguinē hominis ſcz iniuſte effundet eius ſanguis: igitur ⁊c. Sed qui ſunt qui faciunt cōtra iſtud preceptū qz negatiuū eſt: ergo aliqui poſſunt occidere. vnde in tribus caſibus quis pōt venire ⁊ra iſtud preceptū. Primo corde quādo quis habet irā contra alium talis eſt homicida vt dicit beatus Joannes. Qui odit fratrem ſuū homicida eſt. Nō ꝙ occideris fratrē tuum actualiter ſed animā tuā occidis p̄ tuum et per peccatū: ⁊ ſic tranſgredieris iſtud preceptū. Nā dicis in corde tuo. Si haberem gladiuz occiderem meipſum: vel vtinam poſſem occidere talem. Et multi ſunt tales: ſed debent dimittere maliz cor: iratum et remittere offenſam vt poſſint bene cōfiteri. Et iſtud peccatū homicidiū corde per iram circuitur totū mundum. Naz eccla eſt ⁊ra eccleſiā: ⁊ ideo nunqꝫ fuit belluz quin ſit ira homicidiū immo in oīb⁹ predicatiōe eſt homicidiū corde: qz cuius peccatū detegit vult malum predicatori et vellet ꝙ eſſet extinct⁹ et ſic eſt peccatū. ¶ Secūdo quis poteſt venire cōtra iſtud preceptū ore dicendo hic eſt talis: et ſic occidit. Unde Dauid. Dentes eoꝝ arma ⁊ ſagitte: et lingua eorum gladius acutus. Et iſtud eſt occidere deum et proximuz diffamando: tales occidunt chriſtū vt dicit gloſa ſup illud. Jpſimet crucifigentes ſibi: crucifixionē et cōtumeliā cōtra ipſum protulitis qui animā ſanguine redemptā peccatis veſtris maculatis. Nam tales alas ſuas ſuſpendūt in inferno per iram ⁊ inuidiā vnde nullus diligit alium: nam pauper cōtra diuitem loquitur ⁊ econtra: laycus cōtra religioſos et econtra ⁊c. preſbyteri pariter. Item pater aduerſus filiū et filius aduerſus patrem: mater aduerſus filiam et econuerſo. Breuiter oia precepta frangunt quare male p̄ ipſis qui faciunt. ¶ Tertio peccam⁹ opere nō ſolum occidendo cum enſe ſz opere qō eſt depauperare alium per falſam vſuram et rapinaz. Item notarij vel iudices depauperāt oēs ⁊ ſubſtantiā rapiunt: et ſic de malis mercatorib⁹: nam iſtud eſt homicidiū. Unde ſunt qui non habēt quid manducare aut quid bibere: ⁊ ideo oportet ꝙ mulieres ſint male. Et per iſtud ſicut occidere dicit Sapiens Eccli. xxxiij. capi. Qui aufert ſubſtantiam pauperis eſt qui occidit fratrem ſuum: quaſi vellet dicere ꝙ ita magnum peccatum eſt auferre ſubſtantiaz pauperis qualitercunqꝫ hat vel per vſuram vel alio modo ſicut occidere cum enſe fratrem ſuum. Conſidera quot ſunt homicide in ciuitate iſta vel vſurarij vel homicida eſt ꝙ nō ſuccurrit fratri ſuo indigēti ſi ſit in indigentia. Item ſi ſit aliqua pulchra puella pauper debes eā maritare ſi habes vnde ad finē vt ſaluet ⁊ tu lucraberis animam tuam ⁊ ſuam: aliter perdis ſuam ⁊ tuam. Uñ Ambroſius. Paſce fame morientē: ſi non pauiſti occidiſti. Cōſidera quot ſunt paupes in hac ciuitate et quō mallēt ponere diuitias in aqua ꝙ dare pauperibus vel p̄ſbyteris vel alijs religioſis: ⁊ tales ſunt homicide et peccant

contra istud ꝓceptū. Non occides. Item dant malum exemplū alicui per malā vitam suam: et talis est homicida: q occidit aliam suā q aliam alterius vt facit meretrix q̄ extat inter bonas que oēs inficit vt ouis vna. s. pecus inficit oīe pecus. Nā semel vna mulier mala erat in catholonia in vna carreria fecit in anno. lx. bonas mulieres malas q̄ per ante erāt bonę. Considera bene de ꝓdyteris qui tenent ribaldas q dant malū exēplū aliis: q sic de; olbus aliis statibus mundi. Item actualiter fiunt homicide in bellis iniustis inter xpianos. Nā istō ꝓceptū de directo respicit xp̄m deū. Gen. iiij. Dū cayn occidit Abel fratrez suum: dixit deus ad cayn: vbi est abel frater tuꝰ: dixit cayn. Nunqd custos fratris mei sum ego: dixit deꝰ. Vox sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra q̄d fecisti. Nota hic bene. Nam deus in ꝓpria persona venit ad cayn ꝓ redarguendo ip̄m. Sic similiter sanguis illiꝰ q̄ occidit clamat ad deū vt faciebat Abel. Ecce quā male seruantur ꝓcepta q ꝓcipue istud: et ideo deꝰ punit nos q̄ mittit varias mortalitates: et hoc ideo q̄ sangnis occisorū clamat ad deum. ¶ Secō dr q̄ occidere hominē est malus pctm̄ ex̄ quodcūq; aliud: qđ patet ex̄m legē nature q̄ est per suppositā vnius speciei: diligunt eos seinuicem q coadiuuant. Eccli. xiij. ca. Oē aial diligit suuz simile. Nā si hic esset ꝓtuz in quo essent omnes spēs aialiū q auiū iungerent secum suis speciebus: vt equus cuz equo: asinus cū asino ꝛc. Contrariuz est de hominibus q sic est contra naturam. Nam aialia q̄ sunt irrationabilia seruant legē nature q holes rōnales nō: immo est bellum q discordia in regnis q ciuitatibus: q in domibus inter patrē q filiū. Nā si seruaremus legem nature nullus esset vsurtarius nec homicida q̄ omnes diligerēt seinuicez. Patet ergo q̄ ex̄m legem nature trangitur istud ꝓceptum. vnde Paulus. xj. ad Thimo. iij. Hoc autez scito: q̄ erit in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa q erunt homines seipos amantes cupidi: elati: superbi: blasphemi: parentibus ⁊ non ⁊ obedientes: ingrati scelesti sine affectione sine pace criminatores incontinentes: immites: sine benignitate proditores ꝛc. vide ibi ꝛc.

¶ Tertio dicitur quod peccatum homicidij inter cetera est grauissimum peccatum: quod satis ostenditur per legē personalem que est obseruatio suij ꝑsius: q̄ quilibet debet se diligere q̄ non pereat sicut faciunt animalia: q contra istud ꝓceptum veniunt qui desperant se: vt faciūt illi qui se occidunt: submergūt: suspendunt: et hoc ꝓuenit ex abundantia magna q malitia peccatorum: q etiaz peccatores quando non possunt habere vindictam de aliquibus: vel quando perdunt diuitias: aut mulieres que quā docz interficiūt pueros in ventre pre magna ꝛc. Item homines vtuntur in torcionibus venenosis: ita q̄ nullus confidit in alio: immo plus est q̄ magis cōfidunt in iudeis ex̄ in christianis. Et sic potest de eis dici. Incidit in scillā credēs vitare carybdim: q quid facīt mulieres que conuzant in societate iudeoz in despectu passionis christi: q sic occidunt se spiritualiter. Naz multi conantur se occidere spiritualiter: immo conantur facere peccatum in despetu predicatoris et contrarium quod eis prohibetur q male ꝓ certo. Itē aliqui occidunt se per indiscretaz pniam q asperam: quia Paulus dicit dando doctrinam q̄ pnia sit moderata q non excedens. Nam in quacunq; re dz esse temperantia: ideo se occidunt q peccant grauiter: nec talis penitentia est accepta coram deo: q ideo si vis ad vitam ingredi serua mandata: quia sic habebis gloriam paradisi. Ad quā gliam nos perducere dignetur. Amen.

¶ Expositio. sexti precepti.

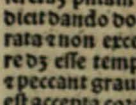

On mechaberis.

Originaliter ꝺda hec scribuntur Exodi. xx. ca. Uerba ista sunt dei patris omnipotentis: q est sextū ꝓceptuz quod dedit nobis deus ad seruādum vt inde lucremur paradisum: et q̄ istud ꝓceptū est in singulari mō loquē dū: q̄ romāno nō potest nec dz explicari.

Tamen vult hoc dicere q deus precepit nobis sub pena damnationis et pditionis glorie paradisi q non ponamus ad actum aliquem actum carnalem preter matrimonium: vbi singulariter notāda sunt duo. Primo quare Hieronymus in translatione biblie non dixit clare istud preceptum: ideo dicitq istud peccatum luxurie non debet declarari nisi stricte et honeste: ideo dicit. Non mechaberis. et hoc in verbo obscuro: et dz sic fieri et dicit ne detur malum exemplum virginib⁹ aut aliqñ in p̄dicationibus ꝛ in alijs actibus. Et q istud preceptum est secretū ꝛ plures damnantur ꝯ per aliud: iō stricte et obscure ponitur hoc. Scdo nota q in numero decem preceptor aliqua sunt affirmatiua et aliqua negatiua: sicut dic̄ sabbati sanctifices: venerare parentes. Itez negatiua sunt. Non habebis deos alienos. ꝛ obligant ad semp ꝛ p semper: ꝛ affirmatiua ad semp ꝛ non pro semper. Nam negatiua non habent necessitatez quin semper seruētur. Sed affirmatiua habent causam necessitatis vt in dñica causa necessitatis potes laborare ꝛ infirmos curare. Item in casu necessitatis nō teneris honorare patrem. s. si incideret in hereſiz ꝛc. sed in nullo casu possumus quin seruemus p̄cepta negatiua vt non mechaberis: hic phibetur omnis actus carnalis preterꝯ in matrimonio si bene vtatur ꝑm rōnem nullum cadit peccatū in matrimonio: nec mortale nec veniale ꝛ qui dicit contrarium est hereticus. Ergo qui transgreditur istud preceptū peccat mortaliter. Unde istud p̄ceptum loq̄tur de adulterio. s. q tu non frangas matrimonium nullo modo sub pena dānationis: et istud p̄ceptum est forꝛ et grauꝛ: sed precedentia sunt grauiora et fortiora vt maximum peccatum est primuz salz Non habebis deos alienos: ꝛ sic de alijs descēdendo ꝑm diminutionē: quia fortius est sanctificare diē dñicaz ꝯ non mechari. Item q preceptа ordinata ad deum sunt grauiora ꝯ ordinata ad primū: ꝛ paulominus est p̄ceptum non mechari ꝯ non occides: ideo ipm sequit̄ statim. Unde quattuor sunt rōnes p quas ostēditur q adulterari seu mechari aut frangere matrimonium est graue pctm.

Prima est ratio diuinalis.

Secunda est virginalis.

Tertia est angelicalis.

¶ Primo ergo dico q prima rō est quare deus instituit, matrimoniū ꝛ iō diuinalis est ista q deus instituit matrimoniū: ꝛ frangendo tu venis contra ordinationem dei. vnde deus est caput mr̄imonij sicut caput religionis fratrū carmelitarꝝ est btā virgo Maria: monachorꝝ sanctꝰ Bñdictus: minorꝝ sctūs Frāciscus: ꝛ sanctus Dñicus fratrū predicatorꝝ. Canonicorꝝ Augustinus. ꝛ de matrimonio deꝰ est caput. Unde cū deus creasset ola venit ad cāpum damascenuz vbi formauit Adā: ꝛ inspirauit in eū spiraculū vite: et postmodū posuit eū in paradisum terre strem: ꝛ videꝰ q̄non esset bonū q eēt solus fecit sibi vnū coadiutoriū vel sociam sez euā dū Adā dormiret formauit de. costis eius Euā. ꝛ dixit deus: vis istā i vxorē: ꝛ tu Eua vis istū in virū. s. Adam: ꝛ sic fuit cōpletuz matrimoniū: ergo ptz qualiter p rationē diuinalē frangere mr̄imoniū est graue pctm: qr deus fecit mr̄imoniū. ꝛ qs est tā audax separe qs deus cōiunxit. vnde reuera grauiter peccat ꝓtra psonā xpi: sic est ac si diceret: iste separauit se ab ordine sancti Benedicti ꝛ sancti Dñici: ꝛ sic de alijs fecit iniuriā deo q̄ est caput matrimonij: ꝛ sic exijt de manibus dei ꝛ intrauit in manꝰ diaboli ꝛ viroꝝ peccat grauius vir ꝯ mulier qr cui deus dedit maiorē sensum ꝛ maiorē virtutem imputat̄ ꝯ illi cui dedit minꝰ sicut fuit de Adā ꝛ Euā: qr maius fuit pctm Adaz ꝯ Eue: ꝛ si Adā nō peccasset ꝓpter pctm Eue nō fuisset electus de paradiso. Nā dicit magr̄ sniaz q Adā non fuit seductꝰ: sed Eua tantūmō p serpentē: ꝛ sic ptz q grauius peccat vir veniēdo ꝓtra matrimonium qr vir est caput mulieris. vnde Mat. xix. cap. Qs deus ꝛiunxit nemo separet. Et si rex vel papa separet mr̄imoniū esset maledictꝰ de ore dei: quia dicit ipsemet. Erunt duo in carne vna. vñ matrimoniū semp dz stare integrū: ꝛ diffinitur sic matrimoniū. Matrimoniū est ma

ris ⁊ femine ꝯiūctio indiuidua ꝯsuetudi
nem retinēs. Iteʒ non dʒ se separare nec
in lecto nec in mensa nec alibi ꝓpter irā
nec ꝓpter aliq̄d aliud: qꝛ separāt q̄ɗ deꝰ
cōiunxit. Et vir q̄nq̄ꝫ dimittit vxoꝛeʒ vel
tenet aliā in despectu eius tñ est bene cā
ꝙ pōt se separare vt ire ad nundinas vel
peregrinationes. Item quid dicis de ra
ptoꝛibus virginū ⁊ vxoꝛatarū: tales sine
dubio sunt rei moꝛtis. Unde vir vel mu-
lier potius dʒ oīa mala pati q̄ꝫ malo as-
sentire. s. frangere suū matrimoniū sicut
legitur de susanna Dañ. xiij. ca. Susan-
na erat vxoꝛ Joachim q̄ erat antiquus: ⁊
certe magnū periculū est ꝯiungere anti-
quū cū iuuene: ⁊ ecōtra sʒ hoc fit aliquā
do ꝓpter auaritiā: sed debent poni cum
pari vt antiquus cuʒ antiqua ⁊ iuuenis
cū iuuene. Unde iuuenes ciuitatis ibāt
sepe ad domū susanne ꝓpter speciosita-
tem ipsius qꝛ erat pulchꝛa: ⁊ semel ipsa
erat i balneo moꝛe iudeoꝝ ⁊ dixit filiabꝰ
Ite mihi quesitū vnguentū: ⁊ tunc quā-
do fuerunt extra statim venerūt duo iu-
dices q̄ erant abscōditi ⁊ reperierunt eaʒ
solā ⁊ dixerunt ei. Fac placitū nostrū ali
ter dicemus ꝙ tu es ribalda. Tunc ince
pit intra se dicere. Angustie sūt mihi vn
diq̄ꝫ nescio penitus quid eligā: meliꝰ est
mihi incidere in manibꝰ hoīm. s. inimico
rum q̄ꝫ cōtra legē dei mei venire. Et tunc
clamauit Susanna alta voce ⁊ tunc vene
runt vicini: ⁊ ip̄a fuit accusata ⁊ finaliter
condēnata. Daniel qui erat sepultus re
suscitauit: non ille qui hoc recitat: sʒ vnꝰ
alius: ⁊ dixit. O filij israel quid fecistis et
fecit ipsos venire ad se ⁊ dixit vni. O inue
terate dierū maloꝝ. Nota hic erāt iuue-
nes in etate sed senes in peccatis: semꝑ
studuerant malum agere: dixit vnꝰ. In-
ueni eam sub pino ⁊c. alius dixit ⁊c. et sic
non cōueniebant simul in verbis: ⁊ Da-
niel dedit sn̄iam ꝙ ipsi lapidarentur: q̄ɗ
ita factum est: ⁊ Susanna fuit ducta ad
domū suam cū magna letitia. Sic ad ꝓ-
positū dico ꝙ mulier non dʒ ꝯsentire ꝙ
nullo mō frangat matrimoniū: immo ci
tius deberet oīa mala pati q̄ꝫ malo ꝯsen
tire. Quid dicis de foꝛnicatione simplici
de soluto cuʒ soluta an sit pc̄m̄: ⁊ cōpꝛe-

henditur sub hoc precepto nō mechabe-
ris. ⁊ qui diceret contrarium esset hereti
cus. Et ꝙ sit peccatuʒ patet: qꝛ vterq̄ꝫ est
filius ⁊ filia dei: ⁊ tu non habes auctoꝛi-
tatem vsurpandi filiaʒ regis nisi ipse da
ret eam tibi in matrimonium filiam suā
non peccas. Si aūt preter matrimoniuʒ
capis peccas ⁊ offendis contra volunta-
tem dei: ⁊ es dignus moꝛte sicut q̄ cape-
ret filiā regis: ⁊ ratio est qꝛ qui ducit ma-
lam vitam in hoc mundo sine dubio ma
le finiet dies suos. ¶ Secundo dr̄ ꝙ secū
da ratio quare est peccatuʒ frangere ma
trimoniuʒ est rō virginalis q̄ respicit vir
ginitatem virginis Marie: qꝛ pro certo
vituperatur virgo Maria in hoc. Sicut
si aliqua domina hr̄et filias ⁊ ille foꝛni-
carentur dn̄a multū vituperaretur. Iteʒ
si haberet neptem vel parentes: ⁊ causa
huius est cōiunctio cōsanguinitatis: sic
est de virgine Maria: qꝛ ip̄a est dn̄a ⁊ ma
ter nostra. Itē est cōsanguinea nr̄a: item
qꝛ fuit in statu matrimonij. Et ideo q̄ frā
git matrimoniū facit iniuriā ꝟgini Ma-
rie glorioſe sine dubio: qꝛ ip̄a bene serua
uit matrimoniū suū: ⁊ non sine cā virgo
fuit despōsata: de quo Luc. ij. c. Missus
est gabriel angelus ad Mariā virginem
desponsatam Joseph. Et ꝓpter istaʒ ra-
tionē virginalem quelibet mulier dʒ po
tius pati moꝛtē q̄ꝫ frāgere matrimoniū.
Itē qꝛ Maria est capitanea virginum qꝛ
ipsa est virgo: ⁊ ideo filie virgines debēt
seruare castitatē seu virginitatē ante ma
trimoniū: ⁊ virgo benedicta multum de-
spicit eas: in hoc sunt in cā pater ⁊ mater
⁊c. Uñ nihil fit in hoc mundo circa istud
pc̄m̄ quin virgo Maria benedicta totū
non videat: ⁊ si nō videt in ꝓpꝛio genere
saltē videt in speculo trinitatis: isti sunt
termini theologie. Sʒ q̄ est cā q̄re tot sūt
coꝛruptiones in mūdo: qꝛ nō reꝑitur vir
go in. xij. vel quasi in. x. anno. Certe ma-
la occasio facit hoc facere. s. vanus ⁊ ma-
gnus oꝛnatus coꝛpoꝛis: ⁊ q̄n vir vel mu-
lier poꝛtat auꝝ ex vanitate ⁊ sic est pc̄m̄.
vñ dʒ accedere: vt dicit Paulus. Non in
toꝛtis crinibꝰ ⁊c. Et si faciāt cōtrariū pu
niunt̄. vt legit̄ in vitispatrū ꝙ in quadaʒ
ciuitate erant mulieres vane: ⁊ venit ibi

quidā ꝓdicator: q̄ ꝓdicabat q̄ peccabāt: nolebant ei credere. Accidit q̄ vna illaꝝ mortua est: ꝛ diaboli portauerūt animaꝫ ei⁹ ꝛ sniata fuit ꝑ xp̄m i iudicio ꝑticulari et erat q̄dā sanct⁹ hō ꝛ ipse rogauit deū vt ipse sciret qua snia ipsa erat sentēciata: ꝛ dū erat in ecclesia iqua erat ista aia cū tormētis ꝛ erat tota nuda. Mā habuerat in iuuētute sua pulchros crines ꝛ habebat in capite serpētes vsq; ad crines q̄ comedebāt ei cerebrū. Itē habebat i oculis duos buffones: ꝛ in mammillis alios duos: ꝛ hi erant duo diaboli. Tu rogasti deū vt scires in quo statu erā. Scias q̄ ego veni ad te ex voluntate dei: dixit sanct⁹ hō: nō ꝓpio tibi in virtute dei vt dicas mihi q̄s es tu: dixit illa. Sum vna illaꝝ que habui magnas delitias in vita mea: ꝛ meā carnē plus dilexi q̄ deum q̄diu vixi nec salutē alie mee: dixit ei iterum ille sanctus hō: es tu in paradiso vel in inferno. Ueraciter dico tibi iste est infernus meꝰ vbi crucior acriter q̄diu deꝰ erit. Iterato dixit ei q̄d est hoc q̄ portas in capite: sunt diaboli: q̄ nō fui cōtenta crinibus meis. Quare aperis os: q̄ feci oscula vana: quare extrahis linguaꝫ: q̄ locutus sum verba vana: quare pectus tuū comedūt buffones: q̄ ostēdi pectus ꝛ feci tactus immūdos: ꝛ sic de aliis penis. Et scias q̄ virgo Maria nūq̄ ostendit carnē suaꝫ nisi q̄n lactabat xp̄m: dixit ei amplius q̄s est ille equus quē eq̄tas: rñdit ei q̄ erat diabolus: q̄ portauerat caudā in veste sua q̄n erat in mundo: ecce grauissimā penā. Uñ monet btā virgo Maria oēs mulieres huius seculi dicēs illud Eccli. xxvij. ca. Qui audiunt me nō confundent: ꝛ q̄ operant in me nō peccabunt: ꝛ q̄ elucidāt me vitā eternam habebunt. Nota q̄d est opari cū virgine caste ꝛ mūde viuere in matrimonio seu virginitate ꝓm statū: vnde tanta fuit castitas Abrahe q̄ doctores cōparant eā virgini tati sancti Johānis baptiste vel euāgeliste. Et q̄ non pōt viuere caste iuxta meuꝫ consiliū nubat in dñō: ꝛ dicit Paul⁹ apostolus. Melꝰ est nubere q̄ vri ꝛc. Et q̄d representat matrimoniū? coniunctionez ecclesie cum xp̄o: cuius caput est ipe xp̄s ꝛ ideo debet seruari illud matrimoniuꝫ propter istam coniunctionem que est de christo ad christianitatem. Item representat vnionem veram humanitatis in vtero virginis in reuerentiā xp̄i. Mulier citꝰ debet mori q̄ violare matrimoniuꝫ suum: q̄ fuit virgo ante partum in partu ꝛ post partum ꝛ sic semper fuit virgo. Et propter istas rationes debet seruari quas representat si integre ꝛ debito modo seruetur. ¶ Tertio dicit q̄ tertia ratio quare frangere matrimoniuꝫ est grue peccatum est ratio angelicalis. Nam angelus seruat quamlibet a malo: et est datus sibi a creatione: ꝛ cuꝫ ita sit quod angelus sit virgo: ideo ratione angeli dꝫ custodire matrimoniū. Et quid facit angelus quando aliquis peccat conquerit ad deum dicendo. Domine occidam eum: ꝛ percutit coꝝ suum dicendo. Me facias ꝛc. Reuera propter puritatem angeli deberent se persone multuꝫ custodire: et dixit beatus Bernardus. Habeas verecundiam facere coꝝ am angelo q̄vere cundatcs facere coram me. Et quid dicis de prestyteris qui se immunde seruant ꝛ celebrant: reuera angeli sunt irati ꝛ virgo maria: vt legitur in vita sancti Dominici q̄ virgo Maria i qualibet nocte visitabat dormitorium suum ꝛ omnes religiosi dormiebant in vna platea insimul: q̄ nō habebāt cameras vt tam hodie habēt: ꝛ iacebāt induti coopti cum lodice tm: ꝛ semel virgo maria venit cū comitiua virginū ꝛ angelorum: ꝛ portabat aquā benedictā sup fratres dormientes ꝛ hoc totū videbat sanctus dñic⁹. vñ cuꝫ btā virgo Maria fuit in medio vidit ibi quendā fratrē qui nō erat bene cooptus ꝛ ostēdebat coxā ꝛ tibiā: ꝛ virgo Maria transiuit facie coopta cū clamide ꝛ venit ad illos fratres: ꝛ finaliter venit ad cameram sci Dñici: ꝛ dixit ei sctūs Dñicus: dña quare nō dedisti illi fratri aquā benedictā. Amice: q̄ nō stabat honeste vt debebat. O dña ego audiui confessionez suā ꝛ nō est peccō: ꝛ dña dixit: tu dicis verꝫ: sed tñ nimis capit delitias coꝝporis: q̄ dꝫ restringere carnē: ꝛ sctūs Dñic⁹ iuit ad fratrē: ꝛ ego Maria recessit: nō debent se religio-

si tenere honeste q; angeli et virgo Maria semper sunt presentes: vnde Dauid. Angelis suis mãdauit de te ꝛc. ¶Quarto dr q; quarta ratio quare est peccatum frãgere matrimoniũ est naturalis ratio. Et vtinã matrimoniũ seruaret inter homines ꝛ mulieres: sicut inter animalia ꝛ aues: q; auis stat cũ aue: equus cũ equa et sic de alijs alialibus: ꝛ cum homo sit rationalis nõ debet accipere aliã mulierez quã suam propriã. Vñ legit in lib. de dotis q; in partib; anglicanis rex ibat spatiatũ ꝛ vidit multitudinẽ simiarũ in vno loco ꝛ vnã solam in alio loco: ꝛ ille simie tenebãt concilium inter se quid facerẽt de illa simia que fregerat matrimoniũ suuz cũ alio simio quã cum viro suo: deliberauerũt q; lantarent eã q; ita fecerunt cum vnguib;: et rex mirabatur valde qõ hoc significaret. Dixit et quidam phs q; hoc erat q; illa simia adultera fuerat ꝛ natura simiarũ non poterat pati inhonestatẽ in specie sua. Et phs cognouit per naturam illius alalis: et ꝺ̃ est de mulierib;. Ista est pena q; qui frãgũt matrimoniũ suũ debet lapidari vt solebat antiquitus fieri. Sed hodie totũ transit ꝛ in alia nocte fecit sitr illi sicut ꝛ ceteris: per argentũ quo ad mundũ sed nõ quo ad deũ: q; punient in infernali pena iuxta illud ad Heb. xiij. Fornicatores ꝛ adulteros iudicabit deus: dicit iudicabit. i. in eternũ dãnabit. Et etiã oẽs ibant ad iustitiã: quare ideo ꝓpter hoc nõ inuenieb̃atur male mulieres nec vane: ideo oẽs currebãt ad malã: sic oẽs conabant esse bone. Nõ est sic hodie immo sustinent male ꝓpter cõseruationem bonarũ ꝛ quasi oẽs sunt male in continentia q; sustinent. Etiã legit de ciconia q̃ est castissima auis q; in quodã monasterio erat nidus ciconiarum: ꝛ vna nõ fuit contenta de socia sua et adulterata fuit cũ vna alia: sed anteqũ veniret socia sua iuit ad riuũ et lauabat se: ne appareret q; fregisset matrimoniũ suũ: et monachi hoc videbant et semper faciebat sic: semel cum veniret se lauatũ prohibuerũt eam et recessit ad nidum: et quãdo venit socia sua vidit eam turpẽ ꝛ ferida quia fregerat matrimonium suũ: et illa recessit et iuit congregatum aliaz ciconiaz: ꝛ dum fuerũt ibi omnes cucurrerunt ad illã et inde lanzauerunt eam: ꝛ inde breuiter mortua est: et hec est ratio quia natura illius auis nõ patitur corruptionem carnis sue. Et vtinã sic esset de viris et mulierib; q; tenerẽt quilibet suũ matrimoniũ q; non faciunt. Nã auis est creatura irrationalis et bene seruat. Et homo vel mulier est rationalis qui non seruant in hoc abutitur matrimonio. Et istud preceptũ est secretum et secrete frãgitur mente ꝛ corpore: videlz quãdo mulier habet malã mentem et intentionem vel ore vel opere loquendo turpia verba luxuriosa: et opere vt frangẽdo cũ alijs. Sed hoc est secretũ: ideo nolo exprimere sed qlibet sit iudex sue conscientie. Et veraciter si bene seruaremus haberem; parte reparatiõis christianitatis que tota fedata est in peccatis ꝛc. Et ideo si volumus introire ꝛc. vnde dicit Christus. Si vis ad vitam ingredi ꝛc.

¶Expositio septimi precepti.

Non furtum facies.

Originaliter scribuntur hec verba Exo. xx. c. Uerba sunt dei oipotentis ꝛ est septimũ ꝓceptũ qõ dedit nobis ꝓ venirẽdo ad paradisum si seruemus illud: ꝛ hoc sub pena dãnatiõis. Pro declaratione materie et introductione istius precepti. Sciẽdum q; tres sunt modi furti. Fur tria quibus obligamur.

Primo obligamur deo ad faciendũ seruitium diuinum.

Scõo obligamur ecclesie ad faciendum seruitium spirituale.

Tertio obligamur primo ad faciẽdum seruitium humanum.

Isti tres modi sunt tres debitores quib; oẽs obligamur: et si nõ facimus cõmittimus furtũ et venimus cõtra istud preceptũ Non furtũ facies. ¶Primo dicit q; obligamur deo ad faciẽdum seruitiũ diuinum. Nã oẽs nos debemus cogitare q; oia que habemus totaliter a deo habemus et nihil habemus nisi quantum deus dat siue sit pauper: siue diues: siue

paruus siue magnus: et de hoc habetur auctoritas Jaco. j.c. Omne datum optimū et omne donū perfectū desursum est descendēs a patre luminū: ergo siue sint bona tpalia aut spiritualia aut naturalia dedit nobis deus oīa, ppter hoc obligamur et ad reddendū eam pulchram ⁊ mundā sicut ipse dedit nobis sine macula. Nam aia est dei tota et non nostra: et hoc ppter tria. ¶ Primo ratione creationis q; deus eā creauit et non aliqua alia creatura. ¶ Scōo rōne redemptionis q; licet virgo sit excellēs et gloriosa in paradiso: tamē nihil operata est in redēptione anime sed verus rp̄s verus deus ⁊ homo qui eā redemit suo pretioso sanguine. ¶ Tertio ratione glorie et fruitionis q; deus solus dat gloriā et fruitionē: vñ angeli de se non habent gloriā alc: deus solus qui eam creauit redemit: et in fine beatificauit. Et ppter ista debemus sibi facere homagiū ⁊t de oībus habetur in Gen. ij.c. Formauit ergo deus holem de limo terre et inspirauit in faciē suā spiraculū vite: et factus est homo in aiam viuentē. ¶ Tria dicit in predicta auctoritate per que intelligunt tria predicta. Primo dicit formauit ergo de⁹ hominē. Nota holem homo potest esse sine aia: ergo aiam creauit deus ⁊ nō dicit ter. q; angelus creauit nec virgo Maria. Scōo dicit inspirauit in eū spiraculū vite: per quod intelligit redēptio nostra: vñ dupler est spiraculū. s. vite quantum ad animā. Et hoc qñ anima est in gratia et est mortua quādo est in peccato mortali. Et ideo dicit spiraculum vite: q; deus redemit nos de peccati subiectiōe: quia sub potestate diaboli eramus oēs. Tertio dicit ⁊ factꝰ est homo in aiam viuentē: per qō intelligitur fruitio eterna: q; dū erimus in paradiso habebimus corpus et aiam glorificatam in vitā eternā. Cōcludo ergo q; aia est dei et ipse nō cessat eā petere et nō curat de corpore nec de bonis temporalibus: iuxta illud Gen. xxiij. Da mihi animas cetera tolle tibi. Et quid facimꝰ nos ad istud ꝓpositū sumꝰ fures et latrones q; oēs furamur animā que est dei et damus diabolo. Nam quidā sunt qui dant eā vni regi mundi qui vocat Leuiathā qui est rex superbie et vanitatis. Mā isti bene sciunt q; aia est dei: ⁊ ipsi dant eam diabolo per peccatū superbie. Alq; antē dant vni alteri qui vocatur Māmona: ⁊ hoc per peccatū auaritie et cupiditatis ⁊ persuras. Alq; dant alteri regi mundi q; vocatur Asmodeus: et hoc per luxuriaz et vilitatē carnis. Alq; dant vni regi qui vocat Beelphegor: et hoc per gulositatē et intēperantiā quia bzutū non comedit nisi ꝑm suam naturā: ⁊ holes qui sunt rationabiles si modo biberit statim volūt bibere: et sic furant animā deo per peccatū q; subtrahūt se a deo: et male ꝓ ipsis. Alq; dant vni alteri regi mūdi: qui vocat Balberich per peccatum ire ⁊ belli. Alq; dāt Astaroth per peccatū accidie et otij. Nam oēs vacant otiositati dimittendo opera dei: et sic furant animā deo et dāt eā diabolo. Et propter hoc precepit deꝰ superbis q; ipsi reddant animā deo quā ipse creauit humilē et vult deꝰ q; reddāt eam sicut dedit: q; ipse dedit nobis sine macula et sine rubiginē peccati: et p istū modū deꝰ petit. Unde est q; puer in ānto anno nō est superbus nec luxuriosus ⁊c. q; habet cōditionē anime que est humilis et virgo. Sed statim q; cadit in peccatū recipit conditiones corporis q; corpꝰ cōcipitur in peccato: redde ergo vt ipe dicit sine peccato. Sequere bene oia peccata q; nullū reperitur in puero innocente q; nec ira nec accidia ⁊c. Imo currit hinc inde: et si dicis q; fiet hoc non est propter irā: sed ꝓpter defectū corporis: et statim mitigat: ergo perit nobis deus aias dicēdo. Da mihi animas cetera tolle tibi: vñ Eccli. vj.c. Non cōdigna ponderatio auri vel argenti ipsius anime continentis. Mā si omnia bona que sunt in mūdo ponerentur in vna statera in septuplo plus pōderaret anima vna pura et sine macula q̄ oīa bona mundi: immo q̄ pluscz omnes montes si apponerētur tibi: q; est creata ad similitudinē et imaginem dei: et quo deus dedit aiam faciamus vt ipe Dauid dicit. Uouete et reddite domino deo vestro munera ⁊c. Terribili et q; aufert spiritū principū terribili apud om-

nes reges terre: dicit ergo vouete q̄ nos promittim⁹ reddere deo animas quas ipse dedit: ⁊ hoc fit in baptismo. Nā de⁹ promittit dare gloriā: ⁊ tu debes offerre deo alam tuam. Nā dicitur in baptismo abrenūtias sathane? respondit abrenūtio. Et omnib⁹ pompis eius? respondit abrenūtio: et per hoc negas diabolum ⁊ capis Christū pro dño cui tu promittis animā. Et si contingat q̄ post baptismū cadas in peccatū: fac vt dicit Dauid post scz reddite qui offertis munera: vñ munus dei est anima: ⁊ hāc sibi reddere debemus: dicit terribili que aufert spiritū principū. i. animā. Nā in die iudicij diabolus tenebit animā ligatā et dicet tibi: deus redde animā mea: et tu dices: dedi eam diabolo hoc erit terribile dictum q̄ clamabit: ego redemi eam meo pretioso sanguine: et p vno peccato superbie aut luxurie dedisti eā diabolo: hoc erit terribile dictū quia nō poteris videre horam q̄ diabolus portet animā tuam in inferno. Et hoc sentiens Dauid dicebat. Dñe ne in furore tuo arguas me ⁊c. Et q̄d faciēt tunc superbi ⁊ alij pctōres qui quotidie stant in peccatis et perdunt alas per negligētiam aut vanitatē? vtinā sentirēt vnam guttā vt se emendarēt. Item dicit. Terribili ⁊ ei qui aufert ⁊c. qui sunt isti? Ista sunt septē supra nominata ⁊ dicunt reges terre quia erunt terribiles alc magis q̄ deus: ergo caucamus ne furemur animas deo: ⁊ nō demus diabolo q̄ petet nobis. Nā hoc precepit in isto precepto q̄ non furemur animam. ¶ Scōo dicit q̄ obligamur deo ⁊ ecclesie ad faciendū seruitium spūale. Nam quilibet christianus tenetᵏ cōpiere seruitū ecclesiastic̄um: vñ due sunt maneries personarū. s. laicorū ⁊ ecclesiasticor̄: laici in quattuor tenentur seruire ecclesie.

Primo in orationibus.

Secundo in ieiunijs.

Tertio in confessionibus.

Quarto in communionibus.

Et si nō faciant ista: furantur alam deo. ¶ Primo dixi q̄ tenentᵏ seruire ecclesie in orationib⁹: ⁊ principaliter pueri qz in facie ecclesie dum baptizantur injungitur eis oratio scz q̄ dicāt Credo in deum: Pater noster ⁊ Aue maria. Et hoc precipit cuilibet patri q̄ doceat filiolū suū ⁊ teneris quilibet die ad sensum ⁊ ad seruitū ecclesie: videlz dicere quinq̄ Pater noster: ⁊ septē Aue maria: ⁊ credo semel in die: ⁊ in hoc seruis ecclesie cui es obligat⁹: aliter si nō facis furaris ecclie ⁊ trāsgredieris istud preceptū ⁊ nullam excusationē habes q̄n dicas orationes siue in infirmitate siue aliter: nisi nō posses aperire os tuū. Maz primo debet esse oratio in manedū surgis: ⁊ si per negligentiā dimittis: peccas mortaliter. Ecclesiastici autē plus debēt facere q̄ debent dicere horas canonicas et matutinas. Item magnā missam ⁊ alias orationes deuote ⁊ sine strepitu: ⁊ nō debet perdere vnam deuotionē ꝓpter negligentiam nec vnum versum nisi esset ex inaduertentia: q̄ nec ꝓpterea excusat sacerdos ⁊c. Quia istud preceptū est negatiuum ⁊ obligat ad semp et pro semp: ergo tenemur dicere officiuz nec excusat per studiū aut lecturam: quia non debet principale dimitti propter accessoriū cuius cōtrarium fit hodie. ¶ Item scōo tenentur ecclesie in ieiunijs q̄ ipa ecclesia instituit quia vbi nō est seu vbi non sit legitima excusatio est peccatū mortale: videlicet nō ieiunare in quadragesima: in quattuor tēporibus: et in alijs temporibus: et in alijs vigilijs: ecce qualiter frāgitur istud preceptū: sed quid dicis? multi ieiunāt in die sabbati vel in alijs festis que non habent vigilias: ⁊ non ieiunant in festis siue in vigilijs apostolorum aut aliorū sanctor̄ qui habent vigilias: certe peccāt mortaliter: qz meliora essent ieiunia ecclesie ad que tenentur: ⁊ per que possent saluari q̄ alia per q̄ non possunt saluari. ¶ Item tenentur confiteri semel in anno. s. in pascha et non in alia die: de necessitate isto die tenentur ex precepto: vltra etiā tria predicta tenemur etiam ecclesie ad dādum decimas et solnēdo eas de quibuscunq̄: et hoc cōplete et integre aliter ⁊c. Ille qui furatur plenam manū bladi aut vini seu racemorū transgredit istud preceptum ⁊ teneris venire ad curatum tuum manibus plenis ⁊ osculata

manu eius et debes offerre de substātia tua:qō viri ecclesiastici possunt viuere si non habent redditus vnde possint viure:si habent sufficit offerre obolum vel denarium ꝛc.ad satisfaciēdum huic precepto scilicet non furtum facies:de his olbus habetur auctoritas Luce.xvj.c. in oratione quam faciebat Pharisens dicens. Gratias tibi ago domine Jesu Christe:quia non sum sicut ceteri hominū rapaces:iniusti:adulteri: velut etiam hic publicanus:ieiuno bis in sabbato:decimas do omniū que possideo:hic continētur tria scz oratio:ieiunium et oblatio:et antiquitꝰ ita fiebat et erāt obligati. Sed tamen hodie nos non facimus in quibꝰ debemus saluari per istud preceptum et trāsgredimur:q male. ¶ Tertio dicitur q obligamur proximo ad faciēdum seruitium humanū: vnde generaliter sunt duo precepta de quibꝰ q̄dā interrogauit ꝓm dicēdo: quod est mandatū magnū in lege:dixit ei christus. Dilige dominū deum tuū ꝛc. Secūdum est huic simile.s. Diliges proximū tuū sicut teipsuz. Ecce obligationez ad quam teneris proximo tuo sicut tibi. Nam si indiget veste vade ad draperium q diligis te isto amore sic te teneris proximo quādovides eū deficientem:quādo vides aliquē nudum debes eum vestire. Si vides esuriētem debes ei dare ad comedendum sicut tibi:ꝛ nunquid si tu vadas per patriam et plurima rangat faciem tuam in hospitio te faciet bene seruire. Sic debes proximum tuum recipere in domū tuam. Similiter visitando infirmos et incarceratos:ꝛ sic de aliis operibus misericordie. Et seruatur istud preceptū quo ad proximū:certe non:et quō tunc intelligitur hoc:diliges proximū tuum sicut teipsum:dicit glosa ordinaria:diliges proximū tuum sicz q facias saluationē suam:hec omnia includit christus in euangelio Matth. Quecunq; vultis vt faciant vobis homines:ꝛ vos facite eis ꝛc. Item Tob.iij. Quod ab alio oderis fieri tibi:vide ne tu aliq̄ alteri facias. Ad hoc faciendum tenētur facere potentes ꝛ diuites ad seruitiū humanum proximis. Quid dicis de furatoribus ꝛ falsis mercatoribus et aliis:nā furantur non solum in remouēdo substantiam:sed etiam non dando egentibus et succurrendo:vt habetur.j. Jo.iij.c. Qui habuerit substātiam huius mundi ꝛ viderit fratrem necesse habere:et clauserit viscera misericordie ab eo:quō charitas dei manet in eo. Filij charissimi non diligamus ergo verbo nec lingua: sed opere ꝛ virtute. Quomodo charitas dei manet ꝛc. quasi dicat q charitas non est in eo. Et respicio in sacra scriptura sex casus furti contra istud preceptum. Primus est furtum secretum vt quando quis furatur in domo alicuiꝰ domino ipso ignorante bladum vel racemos. Eccli.v. Super furem eueniet cōfusio:fur est qui secrete furatur et super eum veniet confusio in die iudicij: quia diaboli tenebunt manus ligatas retro dorsum:ꝛ si non caperes nisi vnum denarium transgredieris istud preceptum nisi in casu necessitatis quando quis nō habet quid comedere nec vnde emat:vnde christus ordinauit quod viatores possint comedere de fructibus racemis ꝛ spicis bladorum vt faciebant apostoli:non debet tamen portare ad domum sed solum plenum ventrem:possunt tamen comedere q tamen nō seruatur modo:ꝛ sic est furtum: vnde ad propositum dicit Augu. Omnis iniusta dominatio furtuz est. Item alibi vbi non est iustitia: quid sunt regna nisi latrocinia. Legitur enim in dictis philosophorum q quidam paruus homo ducebatur ad suspendium quia solum ceperat quinq; solidos. ꝛ ibant omnes visum iustitiam domini temporales ville mercatores:burgenses:procuratores et notarij ꝛc. Et erat iuxta villam quidam philosophus in tanua domus sue qui dum videt trāsire turbam nō cessauit ridere:ꝛ iā erat sapiēs ꝛ nunq; riserat:vñ mirabar ualde gētes existimantes q ipse esset fatuus:dixit ei quidā:q̄re rides vos dñe. Qui rñdit:rideo q ꝓpter ꝛ magni latrones ducūt ad suspēdēdū paruū latronē:ꝛ hoc dicto oēs mercatores ꝛ curiales et verecūdia recesserūt ꝛ solū clientes duxerūt eū ad furcas:ꝛ q̄d sūt mercatores sūt

fures et latrones et vsurarij. Itez aliud est furtū p malam mēsuram q̄ est cōtra mercatores vñ Deuteronomij. xxv. Nō habebis in sacculo diuersa pōdera maius et minus nec erit in domo tua modi⁹ maior. Itē Prouer. xx. capº. Pōd⁹ ⁊ pondus mēsura ⁊ mēsura vtrūq; est abhominabile apud deū: ⁊ q̄d faciūt mercatores q̄ false ponderāt: nā cum digito leuāt stateram: vel etiā tenēt falsum pōdus et mensuram. Pone practicam in quocūq; ope. Itē transgredit istud p̄ceptū nō furtū facies. Nā quot et quātas fraudes et baratarias faciunt mercatores de⁹ scit. Aliud est furtū q̄n nō soluit debitum: mercennarij aut mutuū p̄stitum: vñ deus ait Leuiti. xix. capº. Non manebit apud te opus mercenarij vsq; ad mane. Itē paul⁹ ad Ro. xiij. cap. Reddite hoib⁹ debitū: cui vectigal vectigal: cui tributū tributū: cui timorez timorē. Aliud est furtū vt est vsura manifesta q̄ totaliter aliq̄n destruit totā vnā villam aut patriā. Nā faciūt cōtra istū p̄ceptū et ꝓpterea nō possunt bene dispēsari q̄ fiūt cōtra charitatē. Nec etiā debemus stāte lege q̄ ipem et dedit illud p̄ceptū: vñ omnes q̄ recipiunt vsuras ex mutuo vel aliq̄d inde sperāt hȳe sunt oēs dānati: vñ dicit xp̄s Luc. vj. capº. Date mutuum nihil inde sperātes et erit merces vestra multa. Item Dauid in p̄s. Dñe q̄s habitabit in tabernaculo tuo ⁊c. Qui pecuniā suā nō dedit ad vsurā et munera sup innocētē nō accepit. Nota dñ contra vsurarios q̄ nō habitabūt in tabernaculo xp̄i. s. in paradiso: q̄ dant pecuniā ad vsurā q̄ deus ꝓhibet per ꝓpheta Dauid in antiquo testamēto. Aliud furtum est q̄ emit spūalia beneficia aut dignitates: vñ dicit xp̄s. Qui non intrat p ostium in ouile omū: sed ascendit aliūde ille fur est et latro. Ecce ergo quid est furtum et non sine causa de⁹ dixit ⁊ p̄cepit quia valde graue est istud peccatum apud deum. Et reuera debent ita fieri q̄ ꝓhibentur omnes vsurarū ꝓpter duo. Primo quia nunq̄ restituit. Scdo quia nunq̄ saluabūtur: et ideo erit de quolibet fure sicut fuit de iuda qui occidit filium regis: et postmodum patrem, suum et postea accepit matrē suam in vxorez. Ista peccata nō ꝓhibuerunt ipm q̄n veniret ad societatē xp̄i et xp̄s ei omnia peperit. Sed post fuit fur et latro q̄ q̄cūq; dabatur xp̄o ipse furabatur decimā partem. Et q̄n magdalena effudit vnguentum super pedes xp̄i quia iudas nō habebat decimā partem non cessauit quousq; xp̄m vendidit iudeis: et ꝓpter hoc christus nō ꝓhibuit seruitū imo voluit lauare pedes ei⁹ et cōicauit ipsum: et hoc non fuit sufficiens ad cōuertendū iudaz de peccato furti: ideo non est petius peccatum q̄ furtum ad faciendū dānari: q⁹ difficili⁹ fit restitutio vt vsurarij q̄ semp spernūt predicationē et volūt dānari citius q̄ restituere vt iudas et nō est defectus dei sed eorum: ideo ipīs imputabit: ideo furtum est graue peccatū. Nā fecit punitionē de⁹ de Adā et Eua qui erant magni dñi et per furtū fuerūt facti serui peccati q⁹ tātūmō vnū pomū furati fuerunt et totū genus humanū fuit in ptāte diaboli p furtū ade p q̄nq; milia ānoz stetit in inferno ꝓpter hoc scti patres et ꝓphete ⁊c. Nisi filius dei incarnat⁹ fuisset et non cepisset mortem quā cepit adhuc fuissent. Precepit ergo deus oibus nobis q̄ nō furemur aliena: nec etiā alia p̄cepta transgrediamur: q⁹ sicut dictum est. s. Si vis ad vitā ingredi serua ⁊c.

¶ Expositio octaui precepti.

NOn falsum testimonium dices ꝓtra primū tuū. Originaliter scribunt hec verba Exodi. xx. capº. Verba hec sūt dei patris oipotentis et est octauū p̄ceptum q̄ de⁹ p̄cepit nobis seruare sub pena dānationis anime ⁊ perditionis glorie paradisi. Si velimus intrare gloriaz paradisi aliter non intrabimus si transgrediamur ⁊c. Sunt tria principaliter que in hoc precepto nobis precipit de⁹. s. Primo q̄ nos ꝓhibuimus in hoc mūdo non loquamur falsitatem quando dicit. Nō falsuz testimonium dices. Scdo q̄ nos nō loquamur cōtra primū q̄ fit ꝓtra veritā

tem in hoc q dicit contra primū tuum. Tertio dicit deus q null⁹ nostrū velit te stificari nullo mō de ore suo falsum testi monū nō exeat dū ꝛcludit. Non loqua ris aduersus fratrē tuū falsum testimo ntū: vnde inter cetera p̄cepta maius pe riculū est in isto nō seruando ip̄m q; re uera male seruatur vt in sequētibus vi debis. Primo ergo deus precipit no bis in hoc p̄cepto q nos non loquamur falsitatem ꝓ diuinem⁹: aliter si falsum loquamur peccamus mortaliter: ꝛ fran gitur istud p̄ceptum: et tūc si aliquis mo reretur iret ad infernū. Et quid est falsi tas? Falsitas non potest bene cognosci nisi per suum cōtrariuz q̄m regula phie dicit cognito vno cōtrariorum cognosci tur ꝛ reliquū. Et quid est veritas: est ad equatio rei ad intellectū. i. conformitas rei ad extra ad intellectum vel concordā tia quia sicut ab ore ita exit ab alia sicut in intellectu habes q; iste pānus sit alb⁹ et ita est ab extra et est niger hic est fal sitas: idez est in q̄cūq; alio: per ista ergo cōclude q omne mēdaciū est falsitas et phibetur per istud preceptuz omne mē datium: q; est falsitas siue sit in persona siue in quocūq; alio actu phibet et; hoc emendo vendendo bibēdo comedendo loquēdo et in omnibus actib⁹ prohibet omne mendatiū et falsitas et est pecca tum mortale: ideo dicit Dauid Perdes omnes q̄ loquūtur mēdatium. Itē Sa pientie primo capto. Os quod mētit occi dit animā. In his duab⁹ auctoritatib⁹ ostēditur q mēdatiuz est p̄cm mortale. Patet quia p ipsuz moritur anima et nō potest mori nisi per p̄cm mortale: ꝛ hoc phibetur in isto p̄cepto: vnde clari⁹ lo quēdo tres sunt modi mēdatiorum ſm magistrū hystoriarū et theologos. Mē datium iocosum. Mēdatiū officiosum: et mendatium cōtra charitatē: et mēda tium pernitiosum. Duo prima non sunt mortalia: sed venalia vt mēdatium ioco sum est venale duz tamen non accedat ad noziam vel diffamationem. Itē mē datiū officiosum est inter dños: et est ve nale dum tamen non sit contra charita tem et tendit ad noziam. Sed menda tium pnitiosuz est mortale quia est con tra charitatē et tendit ad noziā. Sic si di ceres hic est ebrius: ꝛ nō est: hic est fatu⁹ et non est trufando et ridēdo hoc est pec catum mortale: et sic tantūmō mētiri p nihilo quis pōt peccare mortaliter. Si militer si dico huic mercatori est hoc bo num: et dicit q; sic vt vendat ꝛ non est in veritate ipse tunc peccat mortaliter: q; ipse mēttur quia vendit malum pro bo no ergo phibetur p̄ncipaliter mēdatiuz ꝑttuor modis gētiū scz generaliter oibus. Primo predicatoibus.

Scōs sacerdotibus.

Tertio iudicibus.

Quarto omnibus hominibus.

Quia isti oēs debēt esse pfecti: primo ꝗ phibet mētiri p̄dicatoribꝰ q; p nemine de bent mētiri: nec laudare fabulas: nec va nitates dicere: nec poetriā quia talia sūt falsitates et hoc prouocat gentes ad ri dendum: et sic peccant: ergo caueant ne deuient a veritate fidei: nec a fide quia pro quolibet verbo falso peccant morta liter. Caueant ergo p̄byteri qui igno rāt theologiā et predicant: nam melius esset eis q; tacerēt: et tō predicatores vbi cūq; sint debent dicere veritatem et de bent fugere malos qui fugiunt veritatē et locum vbi dicitur. Et multotiēs eun do per villam videtis vsurarios ꝛ mu lieres vanas que citius vadunt ibi vbi dicitur falsitas aliqua: et libenter au diunt fabulas et fugiunt veritatem. Et de hoc dicebat Paulus. ij. ad Thi. iiij. capto. Erit enī tempus cum sanam do ctrinam non sustinebunt: sed ad sua de sideria cōuertentur. Caueant ergo p̄di catores sub pena dānationis q; ipsi non predicent falsitatem. ¶ Scōo prohibet presbyteris mētiri scilicet dicendo mis sas vel officium suum diuinum quia p quolibet verbo falso seu mendatio ex ne gligētia peccat mortaliter siue sint p̄sby teri simplices siue religiosi et quasi oēs sūt hodie tacti isto morbo q; fugiūt do ctrinā sanam et laborē scientie. Ecce pe riculum quod est in sacerdotibus et reli giosis quia raro dicunt missam q̄n ipsi peccent mortaliter ꝛ dicendo falsum: q;

dicendo vester dicunt noster et multa alia que non intelligunt nec capiūt bonum sensum. Item predicator post predicationem non debet falsitatem dicere: nec etiam p̄byteri post missam quādo sunt ad partez in colloquijs quia sic est duplex pena. ¶ Tertio prohibēt iudicibus et mercatorib⁹ quia totum fundamētū eox̄ extat in veritate: et fundatur cum rex loquitur dicitur esse verbuz regis. i. dicendo q̄ est verum. Et isti sunt obligati magis q̄ alij quia isti dicendo falsum peccant mortaliter quando alij inferiores dicunt falsum peccant venialiter. Et quis reperitur hodie dicere veritatem: certe nullus aut pauci: vnde dicit Dauid Saluū me fac deus: q̄m defecit sanctus q̄m diminute sunt veritates a filijs hominuz ꝛc. Nam nullus est qui possit dicere semper veritatē: ꝛ nūq̄ falsitatez. Item aduocati sciunt bene q̄ pars eorum habet iniust ꝛ sic dicūt falsitatem: ꝛ tamen sustinent falsitatem ꝛ sic peccant mortaliter. Item notarij q̄ scribunt falsitatem pro quolibet verbo falso peccant mortaliter. Similiter mercatores p quolibet verbo falso peccāt mortaliter. ¶ Quarto p̄hibetur antiquis q̄ tales debent esse perfecti ꝛ p̄sumitur de eis q̄ debent dicere veritatem. Tamen sepe faciūt contrarium q̄ mētiunt: nam tam qui dicit mendatium q̄ illi qui audiūt peccant mortaliter: dicit regula q̄ agentes ꝛ consentientes pari pena puniē tur. Et quis est qui dicat veritatem: certe nullꝰ. Naz dicit p̄uerbiū. Veritas est mortua. Rogo vos humiliter quatinus relinquamus mendatium iudeis et paganis. Nos x̄piani dicamus veritatem q̄m dicit Joan. xr. Ego sum via veritas et vita: et in hoc laudatur virgo maria que nunq̄ dixit mendatium nec loquendo: nec ridendo: ꝛ tamē virit septuaginta annis: ritem nec x̄p̄s: ꝛ de hoc dicit Petrus p̄me pet. ij. capto. Qui peccm̄ non fecit nec inuentus est dolus in ore eius q̄m x̄p̄s: nec timore nec alia causa vnq̄ dixit mēdatiuz. Et quare dicit hoc tunc petrus plusq̄ ceteri apli ꝛ euāgeliste: q̄ Petrus dixit mendatium cum quadam ancilla q̄n ipsa dixit ei. Tu es ex hoibus istius ꝛ tūc ipse dixit non sum: ꝛ sic ipse dixit mēdatium cum ancilla illa ꝛ peccauit mortaliter: ꝛ similiē alia ancilla dixit ei. Loq̄la tua manifestū te facit: et dixit non sum. Item alis dixit ei. Nam et galileus es: ꝛ tunc negauit eum ꝛ dixit mēdatium: et ideo laudat x̄p̄m dicendo q̄ nunq̄ x̄p̄us dixit mendatium. Sic nos p quolibet bono: nec p vita custodiēda debemus celare veritatē: nec dicere falsitatem vbi tendit ad noxia: ꝛ cōtra charitatē: cōtra primū. Hoc eīm ostendit in x̄p̄o q̄ dum erant in orto venerunt iudei ad eū dixit eis. Quē queritis. Respondērūt iudei iesum nazarenum. Et dixit eis ego sum. Itē etiā cayphas interrogauit x̄p̄m dicēs: es tu filꝰ dei: dixit palliēdo ꝛ nō dicēdo expresse: dixit veritatē dicēdo amō videbitis filiū hois veniētē in nubibus celi: sedentē ad dexterā patris. Nā nullus debet dicere mendatiū: nec falsitatē exēplo x̄p̄i q̄ semp dixit veritatez: q̄ etiaz ipse est veritas. Et vnde est quare sunt tot mala fraudes ꝛ falsitates i mūdo: cā est vt legit scō Esdre. ij. ca. Erat quidā q̄ transcēdebat metas ꝛ habebat ꝛ duos filios: ꝛ dixit eis. Quis vīm matorē veritatē dicet ꝛc. Venerūt ergo ꝛ primus dixit. Maior fortitas est q̄ res fortior in mundo est vinū: scōs dixit. Fortior res est rex: tertiꝰ dixit imo sunt mulieres: ārtus dixit q̄ fortior res est veritas: quilibet dixit suā rōnem. Primus q̄ vinū inebriat. Scōs rex est fortis: q̄ pōt facere scindi vineas ꝛ pōt facere ponere aquā in vinū qō non nocebit et facere cridā q̄ nō bibat vinū: ꝛ nō nocebit si fobrie bibat. Tertiꝰ mulier est fortior: ꝛ est fortior q̄ rex q̄ mulier verberat regem in mensa. Item fecit cadere Adam: ꝛ sibyla Salomonem ꝛ dalida sanſonem et fecit eū mori ꝛ Bersabee vxor Urie fecit Dauid peccare. Et quartꝰ sup ola est veritas ꝛc. Et ista hystoria mortaliter loquēdo exnūc eruit omnis falsitas: immo a vino quod est duplex lupus. s. lupus albus ꝛ lupus rubeus qui sunt lupi rapaces qui facit multos cadere in peccatis ire blasphemie ꝛc. Et iurāt de nō dicēdo veritate

tem nec dicunt: sed malum de quolibet ꝛ quasi loquūtur. Ecce malum vinum ꝙ quod frangitur istud preceptum qz nullus est q̄n sit tactus vino excessiue quin dicat falsitatem et mendatium. Item se cūdum fundamētū mēdatū est rex. Mā in curia regis vel pape non dicit veritas ꝫ falsitas ad cōplacēdū vt sunt adulatores ꝛ laudantes fabulas qui dicunt falsa ne perdant amorē regis ꝛ peruerti faciunt cōsiliū: ꝛ isti sunt fortes ad frangendū istud preceptum: quia faciūt oēs mentiri et sunt fortiores cꝫ vinū album seu rubeum. Itē tertiū est mulier et iste mulieres sūt fortes ad frangendū istud preceptum: quia faciunt oēs mentiri et nullus audet loqui cōtra eas ad cōplacendum eis: imo viri cognoscūt ꝙ ipe faciunt male in portando excessus: et ideo sunt in causa viri qz mulieres de se sunt superbe et vadunt ad alta vt capte per superbiā: fortiores ergo sunt mulieres. Et ex istis trib⁹ venit omne mēdatium. Sed sup omnes est veritas. s. xp̄s benedictus qui dabit in inferno vinū album id est sulphur ꝛ vinū rubeū. i. carbones ignis ꝛ picē ꝛ facit hoc vitis superna: scz xp̄s qui vincet reges consules ꝛ oēs curiales: quia siue dubis oportet ꝙ presentent ante cathedram xp̄i ꝛ reddēt rationē de omni verbo otioso quod locuti fuerūt. Et quid facient mulieres que faciunt tot mala vt dixi de eis quia quādo sūt pulchre faciūt dicti carmina ꝛ coreas ducere: breuiter tales descendūt ad infernum quia veritas est super omnes ꝛ non potest vinci: vnde super omnia vincet veritas. Hec tria verba concordant tribus dictis Mat. xxv. capto. Ite maledicti in ignem eternum qui paratus est diabolo et angelis eius: ꝛ sic vincit: et tō propter ista incōuenientia debemus nos abstinere ab eis ꝛ debemus timere eum quia ipse dixit qui timet deum faciet bona. Et quid significat mendatiū dicere. ¶ Secūdo p̄cipit nobis deus ꝙ cōtra primū non loquamur quod sit contra veritatem q̄n dicit nō loquaris cōtra primum tuū falsum testimoniū. Quia taliter debes viuere ꝙ nō dicas aliq̄d ꝙ sit contra aliquem hominem et primū: ita ꝙ peccas mortaliter q̄n imponis crimē: vt si dicas hic est talis vsurarius et non est: peccas. Itez si vides p̄byterū loqui cū muliere et dicas hic est meretrix illi⁹ et nō est peccas mortaliter: ecce qualiter frāgit istud p̄ceptū. Sed claude os ꝛ nō dicas ꝙbum cōtra aliquē nec vir contra mulierē: nec mulier cōtra virū: nec econuerso qz hic seruat maius peccatū. Ecce quid est petm̄ mortale. Certe quiaomne petm̄ factū est cōtra p̄ceptū dei ꝛ nō credimus habere petm̄ ꝛ tamē sumus onerati sicut asinus lignis. Item q̄n mr̄ dicit filie: o fatua: o ribalda: peccat mortaliter ꝛ fortissime. Itē qui dicit alicui: o fatue reus est gehēne ignis: ꝛ posito ꝙ tu scias aliquē esse talē nō debes dicere veritatē ideo qz sumus fratres ꝛ sorores. Si soror tua sit mala debes tacere quia dedec⁹ sororis tue est tuū. Sic p̄ noster est xp̄s ꝛ mater nr̄a ecclia. Mā oēs xp̄iani sum⁹ frates ꝛ si sint mali dedec⁹ eorū est dedecus tuū. Sed debemus nos honorare inuicē sicut faciunt scti ꝛ sctē dei in gloria paradisi: vnde paul⁹. Oēs vos fratres estis. Tertio qz xp̄s ostēdit ꝙ nō vult ꝙ ostendas verecūdia alicui: ꝛ hoc legit Jo. viij. capto. quandoiudei adduxerunt ad iesum vnā mulierē deprehensam in adulterio dicentes. Quid tibi videt: et cogitabant si eaz condēnaret ipa est iuuenis et poterit emendari et dicemus populo non est misericors. Si eam non condēnat accusabimus eum erga legis doctores quia lex vult ꝙ lapidet. Et xp̄s sciens hoc indinauit se ad terrā et scripsit. Qui sine peccato est vestrum mittat in eam lapidem: ꝛ dicit Hieronymus ꝙ illa scriptura erat talis ꝙ omnes illi q̄ mulierem adduxerāt videbāt petā sua ibi scripta ꝛ receſſerunt oēs cōfusi: et post dixit xp̄s mulieri: vbi sunt q̄ te accusant: q̄ dixit hūilit nescio dn̄e: nec ego te accuso: nec cōdēno vade ꝛ amplius noli peccare. patet ḡ ꝙ isto iudicio qō xp̄s fecit oīdit ꝙ nos xp̄iani nō dicam⁹ malū. ¶ Tertio p̄ceptū xp̄i q̄ ait Mat. xviij. Si peccauerit in te frat tu⁹ corripe eū iter te ꝛ ipz solū: si āt te nō audierit ꝛc. lōga ē hy

storia et lege eā vsq; sit tibi tanq; ethnicus ⁊ publicanus quasi dicat xp̄s. Si q̄s peccet ⁊tra te vel ⁊tra aliū vade ad eum ⁊ dic sibi: frater tu fecisti sic ⁊ sic christus te redemit: corripe te ⁊ amplius noli peccare. Et cū istis verbis dulcibus magis debēt corrigere p̄tōres ⁊ si te audierit lucratus es eū. s. fratrē tuū. Si te non audierit adhibe tecū vnū vel duos testes: q̄ in ore duorū vel triū testiū stat oēverbum. Et nota q̄ si per istū modū couertis aliquē tu saluas eū ⁊ teipsum: vñ dicit sanctus Jacobus. Si q̄s ex vobis errauerit a via veritatis ⁊ cōuerterit quis eū scire debet: qm̄ qui cōuerti fecerit peccatorē ab errore vie sue saluabit animaz suā a morte ⁊ operit multitudinē p̄tōz. Jacobi. v. c. Ad finē si te non audierit dic ecclesie. i. predicatori qui debet predicare palā: et si noluerit se corrigere nec audire predicationē nec monitionez sit tibi ethnicus ⁊ publican⁹. i. excōicatus ⁊ sarracenus. Ecce consiliū christi: sed primo debet precedere fraterna monitio: ⁊ ideo sunt abscindēdi in ciuitatib⁹ ⁊ villis ad scindendū malas mulieres ipsas separando a bonis ⁊ ponēdo ad partē: et malos mercatores ad partez. Et quid dicis si scidicus sit malus ⁊ teneat ribaldā ⁊c. ⁊ male. Nā scindicus dicit a scindēdo vitio. Nam tres vel quattuor sunt sufficiētes ad destruendū totā vnā ciuitatē: ecce qualiter debemus seruare istud p̄ceptum Non loqueris contra proximū ⁊c.

¶ Tertio dicit q̄ deus precepit q̄ nō loquamur falsum testimoniū: vt si quis accusetur in curia regis caueas q̄ tu nō dicas falsitatē q̄ est p̄ctm̄ mortale si q̄s nō remittit in hoc mūdo nec in alio nisi cū difficultate q̄ forte tale erit testimonium falsum q̄ veniret ad destructionez hois ⁊ bonorū ⁊ perdet bonā famā qua nihil est melius: vnde Wel⁹ nomē bonū q̄di nitre multe: q̄ diffamando ferē semp falsum testimoniū: ⁊ est declaratū qualiter nos nōdebem⁹ falsē testificari ⁊tra primū q̄ aliter peccarem⁹ cōtra istud precepptū. Et ideo si vis ad vitā ingredi serua mādata. Ad quam vitam ⁊c.

¶ Expositio noni ⁊ decimi preceptorū.

NOn cōcupisces rē proximi tui. Nec desiderabis vxorē eius aut seruum aut ancillā aut bouem aut asinū: neq; oia que illius sunt. Scribuntur hec verba Exō. xx. c. Uerba sunt dei patris omnipotētis: et sunt nonū ⁊ decimum p̄cepta que debemus seruare sub pena dānationis et perditionis gñe paradisi si volum⁹ ire ⁊c. Differētia est inter ista duo p̄cepta et alia p̄cedētia. Nā precipitūr opus nō furādi ⁊ istud ptinet ad opus: alia pertinēt ad os: vt Nō falsum testimoniū ⁊c. Non assumes nomē dei ⁊c. Sed ista duo vltima sunt quasi iā dicta. s. Non furtū facies: et Nō mechaberis. Sed q̄ triplex est p̄ctm̄ scz corde: ore et opere declaratū est. Sed alia p̄cepta sunt de his: ⁊ est aliud p̄ctm̄ corde: et hoc precipit deus in his duob⁹. s. Nō concupisces rem primi tui ⁊c. Et ita concludit Augustī. in libro de falso dicens, Quod peccatū est factū vel dictū vel cōcupitum contra legē dei. Et factū. s. non habebis deos alienos ⁊c. Sabbatū sanctifices: et sunt p̄cepta que pertinent ad opus vt dictū est Non assumes ⁊c. Non dices falsum testimoniū ⁊c. Et sunt duo precepta ad os pertinentia. vnū ad deū: aliud ad primū: aut cōcupitū bona temporalia que habēt vitā desiderare corde vt sunt seruus et ancilla vel que non habent vt sunt bona proximi et res eius: et sic omne peccatū est contra preceptū dei q̄ aut est ore aut opere aut corde vltra premissa q̄ quasi sunt iā dicta ista duo. Sed sciendū q̄ deus precipit duo. s. primo q̄ non cōcupiscamus nec voluntatē habēdi bona proximi: nec desideremus illa cum dicit Non cōcupisces rem proximi tui. Secūdo precipit nobis q̄ non desideremus vxorē nec ancillā seu seruū dū post ponit vxorē illius. ¶ Primo dico q̄ deus precipit nobis q̄ non concupiscamus bona proximi vt voluntatē habendi: et hoc precipit deus sub pena dānationis que nō est modica. Et que sunt bona que p̄hibētur? vnde tria sunt bo

na in genere scilz
Bona gratie.
Bona fortune.
Et bona nature. Uel aliter.
Bona spiritualia.
Bona temporalia.
Et bona naturalia.
Bona gratie seu spūalia sunt illa q̄ dat spūssanctus nobis xp̄ianis: qz nos omis xp̄iani habemus alias gratiā quā tudei gentiles vel pagani: qz nulla gratia habitat in ipis nec etiā in ala nō baptisata. Unde sunt septē dona spūssancti ⁊ septē virtutes cardinales: et ideo q̄ est feruēs in amore dei et in alijs actibus deuotis oia ista sunt bona gratie ⁊ nō possunt cognosci nisi per opera ad extra: vt svides clericū vel religiosum quersari in bonis moꝛib⁹ ⁊ dicere missas deuote ⁊ nō estva gabundus gratia spūssancti habitat in eo. Silr si vides hominē vel mulierē honestā nō multiloquā et in alijs moꝛibus bene ornatā in ea est gratia spūssancti: ⁊ isto modo erat in sanctis ista gratia. Sz tamē aliter qz facies eoꝝ relucebāt sicut sol p qō cognoscebāt q̄ ipsi erant sancti aut sancte: ⁊ in hoc cognoscunt bone inter malas: quia bona se habebit pacifice nulli male respondēdo. Silr in viro qñ est verax virtuosus ⁊ sine fraude. De talibus dicit q̄ in eis habitat gr̄a spūssancti et sunt pleni bonis spūalib⁹. Contrarium est de malis qui inuidēt bonis qui habēt oia ista bona: nō q̄ ipsi velint hꝛe sed dolēt qz sunt boni et vellent q̄ essent mali vel essent mortui: ⁊ quicunq; habet hanc inuidiā sine desideriū q̄ ipse vellet q̄ suus vicinus esset sicut ipse. ſ. malus vel vsurarius in alo suo: tunc peccat mortaliter. Nam dolēt dum de ipsis dicitur bonū: vellēt auferre bona spūalia si possent: ⁊ sic peccāt cōtra istud p̄ceptū. Sed debēt potius dicere: vtinā essem sicut ipse est vel illa. Et nota q̄ si q̄s p̄ predicationē cōuertatur de malo in bonū: ⁊ alius est cōuersus in malū manet in pꝛi stinū statum. ſ. in malū: talis peccat moꝛtaliter. Itē est de illis qui prohibēt venire aliquos ad sermones vel ad ecclesiā. Caueant ergo tales: vñ si tu desideras habere tantaz gratiā sicut habet ille vel maiozē non peccas. Sed si doles de sua vel q̄ nō haberet tunc peccas. Et debes tria considerare. Primo deum qui dedit gratiā. Unde Dauid. Gratiā ⁊ gloriā dabit dñs: qz deus dat aliquibus ⁊ non olbus vt ait apls ad Thimo. iij. ca. Apparuit benignitas et humanitas saluatoꝛis nostri ⁊c. Et si bene cōsideras nō habebis inuidiā cōtra aliquem qz dedit tibi p̄ suam benignitatē. Et per istum modum fuit damnatus lucifer ⁊ tertia pars angelozū pꝛopter inuidiā ⁊ concupiscentiam bonoꝝ spiritualiū: ⁊ hoc dicit sanctus Bernardus sup illud Moyſi. xiij. ca. Quomodo cecidisti lucifer qui mane oꝛiebaris dicebas in corde tuo ⁊c. Nam viderat in speculo diuinitatis q̄ debebat ascendere in cathedrā dei ⁊ volebat esse deus. Et iste lucifer cōsiderans ⁊ attendens q̄ ipse esset perfectissimus angelorum inuidit nature humane et pfectioni nostre dicens q̄ ipse erat dignioꝛ et q̄ ipse ascenderet cathedram christi ⁊ non homo: et ipse nō contētus de hoc fecit cadere Adam ⁊ Euā: sed bene sciebat q̄ ex eis veniret homo ille qui esset deus per illam feminā que eum pꝛtaret: ⁊ sic inuidit gratie eoꝝ pꝛopter qō damnatus est. Considera ergo homo q̄ non cō cupiscas bona spiritualia alicuius. Hoc idem dicitur Sapieñ. iij. c. Per inuidiam diaboli moꝛs intrauit in oꝛbez terrarū. Ecce qualiter deus pꝛohibet deus habere inuidiā qz damnat et est peccatum mortale frangendo istud pꝛceptū. Itez per inuidiā fuit mortua tertia pars mūdi quando scz non erant nisi tres homines scilz Adam Cayn ⁊ Abel: et qz deus respiciebat ad munera Abel ⁊ offerebat de meliozi ⁊ cayn de turpiozi. Cayn erat agricola ⁊ Abel pastoꝛ ouiū. Et dū Abel offerebat descēdebat ignis de celo ⁊ cremabat holocaustū: et holocaustū Cayn dimittebat illud super altare: et muscę veniebant et comedebant. Unde legitur Geneſis. iij. c. Respexit deus ad Abel et ad munera eius: ad munera autē Cayn nō respexit. Dicit magr̄ hyſtoriarum q̄ iste respect⁹ erat talis q̄ deus diligebat

Abel: et tamen non potuit plus sustinere ꝛ durit fratrem suum extra expaciatum ꝛ cum baculo occidit eum: et sic tertia pars mūdi illa hora mortua fuit. Et sic est hodie per mundum omnes inuident bonis. Nam non inuenitur bonus mercator qꝫ oēs trufantur de eo. Breuiter si quis viueret ꝑm statum suū ab olbus persequeretur. Et ideo non propter quemcūqꝫ omittas facere bonum ꝛ duc bonam vitam et dimitte eos: quia illud bonum portabis ꝛ ipsi portabūt trufas. Sunt etiam bona naturalia: vt sunt fortitudo sapientia et pulchritudo ꝛc. Etsi aliqua mulier sit pulchra adhuc non est contenta quia adhucvult esse pulchrior vel inuidet: ꝛ ponit in facie aliquas res vt appareat pulchrior vel inuidet de pulchritudine alterius: vel dolet qꝫ habet. Idē potest dici de viris. Et propter hoc nullus debet habere inuidiam de alio. Unde Seneca. Uxorez diuri aut pulchrā aut turpem. Si pulchra: difficile custodi tur quia ab omnibus concupiscitur. Si turpem: perpetuum dolorem tibi acquisisti. Et vtinam mulieres non essent ita pulchre quia dant occasionem illis qui eas vident: saltem si starent ꝑm statum esset aliud: sed excedunt in ornamentis: sic fuit de lucifero qui erat pulcher ꝛ voluit esse pulchrior. Similiter fortitudo est occasio peccandi: vt Sanson qui erat fortis perdidit oculos ꝛ fregit pilare domus in qua erant gentes et fecit cadere domū ꝛ fuerunt omnes mortui cum eo. Item sapientia est bona: ꝛ ideo si videas sapientem non inuideas ei: nam Salomon fuit sapientior: et tamen cecidit in peccatū: quia tot mulieres fecerūt eum idolatrare: et nescitur si est saluatus sed in alio mundo sciemus. Unde ipse videbat in sapientia sua ꝛ tamen mulier decepit eum. Sunt etiam viri sapientes et sciunt regere villas ꝛ dare sana concilia et audiunt predicationes sed nolunt ponere ad cor nec ad opus: ꝛ sic cū sana sapientia peribunt: et tu cum stultitia tua ibis ad paradisum. Nam magni decipiunt pauperes ꝛ nolūt qꝫ nullus sit ita magnus sicut ipsi sunt. Etiam aliquando parui qui volunt esse magni vt refertur de rana que stat in prato vidit bouē magnum ꝛ pinguem ꝛ dixit matri sue qꝫ volebat esse ita grossa et pinguis sicut bos. Dixit mater. Non poteris. Immo mater quia tantum comedam qꝫ ero ei similis. Et incipit comedere tantum qꝫ venter tumuit. Et dixit mater an satis comedisset. Que dixit qꝫ nō adhuc. Breuiter tantum comedit qꝫ crepuit. Sic est de multis qui volunt adequari superioribus ꝛ sunt de bassa manu et leuant talem statum in principio qꝫ in medio cadunt. Sic est de mulieribꝰ superbis parui status que dū diuitie deficiūt qꝫ plus non possunt tenere primū statum suum efficiuntur secrete meretrices. Nam accidet de ipsis sicut de rana quia crepabunt post cadent in infernum vbi tales sine fine erūt in tormentis. Sic est de talibus mulieribꝰ ita qꝫ si sint pulchre volunt esse pulchriores. Nam vxor vnius sartoris vult tre in tali statu sicut vxor vnius mercatoris: ꝛ vxor mercatoris sicut vnius burgensis: ꝛ vxor burgēsis sicut vxor vnius nobilis sicut vxor vnius regis ꝛc. Alia causa est quare non debemus desiderare bona naturalia est qꝫ in alio mūdo habebimus pulchritudinem. Unde ad Philippen. iij. c. Saluatorem expectamus dominū nostrū iesum christum qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratuz corpori claritatis sue. Item alibi ad Philippen. iij. cap. Donec occurramus ei in virū perfectū in vnitatem fidei in mensuram etatis plenitudinis christi. Sunt etiā bona tēporalia seu fortune que prohibet deus in isto precepto non concupisces. Nam sunt magis ottosi mali ꝙ boni: et propinquior est dues de inferno per suā potentiā ꝙ pauper: qz citius faceret malū dines per suā potētiā ꝙ pauper. Et qui facit magna peccata nisi diuites? Unde Sapiēs. Si fueris diues non eris immunis a peccato. Non qꝫ diuitie sint peccata: sed inclinant ad peccatum. Unde dicit beatus Gregorius papa qꝫ ille qui habet bona sine meritis ꝛ nō cognoscit vnde habuit

illa bona sunt signa mali. Nam hoc refert Gregorius in .iij. dialogoꝝ q̄ ipse et Ambrosius ibant Romā et venerunt ad mansum seu vnū villagiū cuiusdam homis prope iter: ⁊ ille homo erat antiquus. ⁊ ducentoꝝ annorum ⁊ erat diues sine cōparatione in possessionibꝫ: in camp̄is: in vineis: in p̄atis: in domibus: in aialibus cuiuscū q̄ speciei: ⁊ habebat filios ⁊ filias: ⁊ ille habebāt filios ⁊ filias: ita q̄ erat ibi quarta generatio: et erant in numero ducentoꝝ personarū cōputando filios ⁊ filias famulos seu mercēnarios domus. Et sanctus Ambrosius interrogauit eum an fuisset infirmus in vita sua. Dixit q̄ non sed semper sanus. Item petijt an de bonis suis fecisset elemosynas peregrinis hospitādo: orphanis succurrēdo: virgines vouendo. Dixit q̄ nō q̄ non petierūt. Item an fecisset edificari pōtes super aquas et ecclesias in honore virginis Marie. Dixit q̄ non q̄ virgo est in celis. Breuiter inuenit q̄ nullū bonū fecit. Item dixit ei a quo habebat ola bona sua. Dixit q̄ ex sudore corporis sui ⁊ nō a deo: q̄ ipse est in celo in quo nō sunt talia bona. Sanctus aūt Ambrosius hoc audiens dixit. Recedamus: hec est domus diaboli et nō dei: q̄ non cognoscit ibi deus qui dedit ola isti homini bona. Nā erūt ei in dānationez et videbitis. Et dum fuerūt extra domū per quartā partē vnius leuce ipsi viderunt aerem tribulatū et obscurū et inde surrexit tempestatē ⁊ fulgura ⁊ tonitrua magna sup̄ domū illam ita q̄ interfecit oēs hoies ⁊ aialia: ⁊ post cecidit fulgur ⁊ ignis de celo qui totū cōbussit et absūsauit ita q̄ nihil remansit nec lapis ⁊c. Et hoc vidit dīus Ambrosius cū sua comitiua ⁊ adest ibi locus. Et super hoc dicit sctus Grego. q̄ nō cōcupiscas habere diuitias nullo modo male acquisitas sine meritis ⁊ bono laboze ⁊ isto titulo ⁊ non aliter. Ecce qualiter prohibet deus non cōcupiscere bona proximi: ⁊ istud est nonum preceptum.

¶ Secundo dico q̄ deus precipit in decimo precepto quando dixit. Non desiderabis vxorem proximi tui: nec ancillam nec seruū eius qō male hodie seruatur. Nam posito q̄ adhuc nō essent diaboli adhuc sunt mulieres satis inclinātes holes ad peccandū sicut diaboli: q̄ respiciendo mulierem ad cōcupiscendū deus multū hoc despicit: ⁊ hoc dicit xp̄s. Qui viderit mulierē ad concupiscendū eā iam mechatus est eā assi peccatū facerent cum ea. Et quid dicis de holibus p̄sbyteris ⁊ religiosis dū vident mulierem: nā natura est tā fragilis q̄ non potest sustineri. Unde sctus Joēs baptista custodiebat se cōtra carnē: ⁊ tamē nō comedebat nisi herbas. Sic est de his q̄ nō comedūt nisi panē ⁊ aquā q̄ difficile possunt se custodire contra carnē. Unde nō dixit xp̄s. Non cōcupisces filiā proximi tui ⁊c. q̄ hoc potes vt q̄ sit vxor tua: non aūt ad cōcupiscendū eā q̄ hoc prohibetur sub vxore. Et si videris mulierem parisius ⁊ sis in Anunione si habes cōcupiscentiā peccas mortaliter. Unde Augustin⁹. Fratres mulieres videre nō prohibetur sed appetere vel ab ipsis appeti ⁊c. Item mulierem non audire est bonum: melius est non videre: optimū non tangere. Nam inflat dum auditur: inficit dum videtur: interficit dum tangitur. Sunt autem remedia contra carnem. Primo feruenter diligere christum qui te lauit a peccatis: ⁊ desiderare gloriam paradisi. Dum vides mulierem dices: benedictus deus: quia si diligis filiam diligis ⁊ puerū. Sic si diligis deuz diligis ⁊ filios eius: ⁊ omnes sumus filij eius. Et debes cogitare q̄ si creatura est pulchra q̄ creator est pulcher. vnde Augustinus. Gustate spiritu decipitur ois caro: id est mulier: q̄ caro in sancta scriptura capit̄ p̄o muliere. Unde in euangelio Joannis primo. Qui nō ex voluntate carnis neq̄ ex voluntate viri: sed ex deo nati sunt. Aliud remedium est q̄ si diligis feruenter virginem mariam: nā si vides mulierem pulchram et bene ornatam: considera qualis est beata virgo Maria⁹ aut debet esse que est mater dei. Et si tu haberes in vxorem vnam

pulchram mulierem: non crederes habere turpem. Si tu haberes virginez Mariam in sponsam non debes aliam diligere: qz alie mulieres non sunt nisi fel respectu ꝟginis Marie. vnde ipa dixit Cāticozum Eccli. xxiiij. ca. Transite ad me omnes qui concupiscitis me: ⁊ a generationib⁹ meis implemi. ⁊c. vsqz ad fauū. Nota transite. s. cum habeas cognitionē malam de muliere transi ad virginē cōsiderando eam: que est mater dei. Aliud remedium est considerando penam que sequitur. s. pena perpetua. Unde vis habere mulierez ita q⁹ per tot tempora per decem annos: considera tunc penā perpetuam que non est decem annoruz sed milia miliū sine fine. vnde dicit Dauid. Conuertantur peccatores in infernum: omnes gentes qui obliuiscuntur deuz. Et qui ista bene considerat non curabit de muliere quo ad peccatum. Sicut legitur de sancto Anthonio qui cuz vidisset mulierem habuit motum carnis: et ꝓse posuit se in igne. Quomodo ergo poteris, tu pati ignem inferni. Et ideo qui ducit malam vitam in muliere vel habebit hic ignē sancti Anthonij vel in alio ignē inferni. Considera ergo penam ⁊ nō peccabis: illud remedium est fugere occasionem peccati. vnde Dauid dicit. Auerte oculos tuos ne videāt vanitatem ⁊c. hic dicit Dauid cum erat in aula sua quando vidit mulierem in viridario nudaz se lauantem: ⁊ propter hoc fecit adulteriuz ⁊ homicidium. Considera ergo penaz et supradicta ⁊c. s. diligere deum ⁊ virginē: ⁊ considera penaz inferni ⁊ fuge occasionem peccandi: ⁊ sic mulier non te faciet peccare: ⁊ ecce istud preceptum Non concupisces vxorem proximi tui. Quia eam non vestis neqz calcias: neqz das sibi ad comedendum neqz alia necessaria: ⁊ ipsa damnatur sine remedio. Ideo tu mulier cum viro tuo legitimo: ⁊ vir cum vxore tua legitima: ⁊ hoc sub pena damnationis ⁊ amissiōis glorie paradisi. Ideo caueat qui contrarium facit: quia remedium non habebit: nec gloriam paradisi non possidebit. Ad quam gloriam nos perducat ille qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

¶ Finit expositio decem preceptorum legis a beato Uincentio sacre Theologie doctore ordinis predicatorum edita.

¶ Familiaris declaratio preceptorũ siue mandatorum decalogi qui buscunq; catholice fidei cultoribus vtilissima.

I vis ingredi ad vitam serua mãdata. Uerba ista sunt in Mattheo ꝛ sunt saluatoris nostri in quib⁹ nobis explicatur summa totius nostre salutis. Primo ẽtũ ad premium retributionis eterne.

Secũdo ẽtuz ad meritum operationis humane.

¶ Primum tangitur ibi Si vis. Secundum ibi: serua mandata. Et est hic rectus ordo quia finis mouet agentez vt se exerceat in debitum finem. Sequimur igitur formam mandati istius magni magistri: ꝛ antecẽ de istis preceptis aliquid dicamus: prius dicamus de obseruantijs mandatorum premittit motiuum: ꝛ postea subiungit actum per quẽ possumus deuenire in debitum finem. Et notanduz q; quattuor sunt que monẽt nos ad seruandum mandata dei.

Primũ ast auctoritas siue dignitas mãdantis.

Scõm est vtilitas obseruationis.

Tertium est transgressionis periculum.

Quartum est irreprehensibilitas mandatorum.

Quando ille qui mandat est magne auctoritatis obseruatio est magne vtilitatis: ꝛ in transgressione est magnum periculum ꝛ irreprehensibile est mandatum: tunc nullus est qui possit habere excusationem de obseruatione mandatoꝝ: auctoritas mandantis que deus est q̃ mãdat obseruari mandata: est eẽ magne auctoritatis quod patet ex tribus.

Primo q; sub magna potẽtia nos creat.

Scõo q; sub mira sapientia nos regit.

Tertio q; sub mirifica benuolẽtia nos saluat.

¶ Primo dico q; deus sub magna potentia nos creat. ps. Manus tue domine fecerũt me ꝛc. ꝛ Deuterono. Oculi tui vidierunt omnia magna opera que fecit vt custodiatis mandata eius. Secundo sub mira sapiẽtia nos regit. vnde Esa. Ego dominus docens te vtilia gubernans te in via in qua ambulabas: vtinam attendisses mandata mea. ps. Seruauit mandata tua ꝛ testimonia tua: quia omis vie t. in cõ. tuo cer. Tertio deus sub mirifica benuolentia nos saluat. vnde in Deutorono. Et nunc israel audi quid petit dominus de. t. a te. nisi vt timeas ipsum et diligas ipsum ꝛ ambules in vijs eius dominus qui te creauit: deus qui te gubernat: deus qui te saluat. Secundo dz nos monere ad seruanduz mandata dei obseruationis vtilitas: et licet sit multoforꝫ mis tñ ad tres reducemus.

Quia prima vtilitas est impetratio diuinorum carismatum.

Secunda reuelatio sanctarum scripturarum.

Tertia est assecutio celestium premioꝝ.

¶ Prima dico vtilitas obseruatiõis mãdatorum est impetratio diuinorum carismatum. vnde in Johanne. Si diligas me: mandata mea seruaueris ego rogabo pẽm meum ꝛ alium paraclitũ dabit vobis. Secunda est intelligentia sanctarum scripturarum. ps. Super senes intel. q; mãdata tua custo. ꝛc. Sed quõ ꝓueniemus ad intelligentiam sacraꝝ scripturarum: docet Grego. super istud. Discipuli quando viderunt Jesum nõ ipm intellexerunt: dicit Grego. q; audiendo dei precepta discipuli illuminati nõ sunt quia non auditores legis tantum sz seruitores iustificabuntur: propter hoc dicit Jacobus in canonica sua. Estote seruitores veri dei non auditores tantum fallentes vosmetipsos. Et dixit q; qui est auditor verbi dei nostri: ꝛ non factor cõparabitur viro consideranti vultũ suos in speculo. Si videt homo vultum suuz propium decies in speculo adhuc non sciet ipsum. Sed si videt vultum alteri⁹ extra speculum bene cognoscit: ꝛ hoc est propter fortem impressionem speciei su-

per organum visus secundum lineam rectam. Sed in speculo non est verus intuitus. Similiter quando homo audit verbum dei videtur et q ipsum intelligat sed statim recedit. Sed quando ponit ipsum ad experientiam bene operantur: tunc ipsum intelligit. ¶ Tertia vtilitas obseruationis mandatorū est assecutio celestiū premiorum. vnde in Prouerb. Serua mandata mea & viue: & legē meam quasi pupillam oculi tui. Hec est ratio quare deus homini existenti in paradiso dabit obseruantiam mandatorū. Iste tres vtilitates debent nos mouere ad obseruandum mandata dei. Tertio debet nos mouere ad obseruantiā mandatorum transgressionis periculum: q transgressor mandatorum incidit in multa pericula.

Primo q multa bona perdit.

Secundo in nephanda flagitia ruit.

Tertio eterna supplicia promeretur.

¶ Primo dico q transgressores mandatorū multa bona pdunt. vnde in Leuit. Si non audieritis vocem meam et non feceritis omnia mandata mea visitabo vos in egestate & calore qui cōficiet oculos vestros & consumet animas vestras: dicit visitabo vos in egestate que est priuatio omnium bonorum: & calore q conficiet oculos vestros: qui aufert affectum boni & intellectum veri. Psalmista. Dereliquit me virtus mea: et lumen oculorum &c. ¶ Secundo transgressores in nephanda flagitia ruunt mandatorum. vnde in Bar. Non obediuimus voci domini vt ambularemus in mandatis eius: & audiuimus vnusquisq in sensu cordis sui maligni. Psalmista. Populus meus non audiuit vocem meam: & israel nō intendit mihi: & dimisi eos secundum desiderium cordis eorum: tales dat dominus in manus demonum. vnde in Danie. dicitur q pueri existentes in fornace ignis ardentis dixerunt. Peccauimus & iniquē gessimus & preuaricati sumꝰ. Et sequitur: traditi sumus in manus inimicorum nostrorum iniquorum regi iniusto pessimo super terram. ¶ Tertio trāsgressores eterna supplicia promerentur. Psalmista. Maledicti qui declināt a mādatis tuis. maledicti quia dicitur. Ite maledicti in ignem eternum. Ecce obseruationis mira vtilitas & transgressionis mira calamitas: ponit nos deus in medio operatur mirabiliter nobiscū. Quādo aliquis vult alijs ostendere procedit circa ipsum duplici ratione: scilicet ratione ostensiua: & ratione ducēte ad impossibile: sic facit dominus: ponit hominem in medio inter celum & infernum. In celo est eterna gloria. In inferno sunt eterna supplicia. Et quando deus ostendit homini gloriam paradisi quam potest promereri obseruando mādata: tunc inclinat ipsum ad seruandum mandata p rationem ostensiuam. Quando vo ostendit homini supplicia inferni: in quibus ruit si transgrediatur mandata tunc inclinat ipsum per rationem ducentem ad impossibile. Ecce proponit tibi maledictionem iude et benedictionem mathie: cum mathia ergo recipiamus benedictionem. De iuda dicitur q nolunt benedictionem & elongabitur ab eo. ¶ Quarto debet nos mouere ad mandatoꝝ obseruantiam irreprehensibilitas mandatorum. Mandatum est irreprehensibile quando non continet aliquid impossibile: nec aliquid oneroſum nec iniquum. Primo dico q mandatum dei est irreprehensibile quia non continet aliquid impossibile. vnde in Johan. Hec dei charitas est vt mandata dei custodiatis & mādata eius grauia non sunt: dicit hec charitas dei est: habenti enim charitatem mandata sunt facilia: sed non habenti charitatem difficilia: & ponit Augustinꝰ exemplum de aue sine plumis: aut habēti plumas est facile volare: sed aui nō habenti difficile. Similiter homini peruerse voluntatis videntur mandata difficilia que habenti charitatem sunt facilia. vnde in Deuterono. Mandatum quod dico et precipio hodie non est super te nec procul positum: nec in celo situm: sed iuxta te est valde sermo in ore tuo vt facias. Secundo sunt irreprehensibilia: q

non continent aliquid oneroſum: immo ſunt ſuauia. Unde in eccleſiaſtico. Nil melius q̄ timor domini: et nihil dulcius q̄ reſpicere in mandatis dei. Pſalmiſta. Deſiderabilia ſuper aurum et lapidem pretioſum: dulciora ſuper mel et fauum. Sed palato infecto cibus dulcis videtur eſſe amarus. Similiter hoi peruerſe volūtatis mandata dei que ſunt ſuauia et facilia videntur difficilia. Tertio ſunt mandata dei irreprehenſibilia: q̄ non continent aliquod iniquū. vñ Apoſtolus. Lex quidem ſancta ꝛc. Contungamus modo iſta quattuor: tangit ſcilicet auctoritatem precipientis: et vtilitatem obſeruationis: tranſgreſſionis periculum et irreprehenſibilitatem mandatorum. Et ſi iſta bene conſiderem⁹ non eſt aliquis qui ſe poſſit excuſare de obſeruatione mandatorum. Sed quod eſt mandatum primum et magnum in lege docet dominus dicens. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo: et ex tota anima tua. Secundum eſt hoc. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ex his vniuerſa pendet lex nature et prophete. Auguſtinus oſtēdit q̄ in iſto verbo mihi adherere deo bonum eſt continetur totum quod dicitur Diligea dominum ꝛc. Debemus enim diligere deum: quia hoc eſt iuſtum: ſanctum: facile et ſuaue. vnde Auguſtinus dicit. Deus quis mihi eo: et ego quis tibi vt ſemper facias me amare te: et ſi nō amem te mineris mihi indigentias miſerias: de illo ergo ſacerdote q̄ datus eſt in monte Moyſi oſtēdit quomodo debemus cuſtodire mandata dei. Uolo vobis oſtendere q̄ſ ſicut ſunt octo partes orationis que ſunt fundamenta omnium eorum que per vocem poſſumus exponere in grammatica: et decem predicamenta ſunt fundamenta omnium eorum que predicantur in dyalectica. Sic etiam ſunt decem precepta fundamentum omnium legum: voluit dñs q̄ non ſine ratione decem precepta data eſſent Moyſi: et dicaꝫ iſta decem in ghali. Non habebis deos alienos. Non aſſumes nomen dei tui in vanum. Memento vt diem ſabbati ſanctifices. Honora patrem et matrem tuam. Non occides. Non mechaberis. Non furtum facies. Non falſum teſtimonium dices. Non concupiſces vxorem proximi tui. Non agrum. Non aliquam aliam rem. Et notandum q̄ omnis lex nō mandat niſi iuſtitiam. Eſt enim lex regula iuſtitie. Sed iuſtitia eſt ſecundum quam homo habet ordinari ad deum et ad proximum et ſecūdū hoc eſt duplex iuſtitia: vna que ordinatur ad deum: et alia que ordinatur ad proximum: et ſecundum hoc fuerunt date Moyſi due tabule: prima et ſecunda.

In prima continentur mandata ordinātia nos ad deum.

In ſecunda continentur mandata ordinantia nos ad proximum.

¶ In prima dico tabula continent mandata ordinantia nos ad deum. Deus autem eſt trinitas: pater filius et ſpiritusſanctus. Patri attribuitur maieſtas. Filio veritas. Spiritui ſancto bonitas. In patre eſt ſumma maieſtas adoranda. In filio eſt ſumma veritas feliciter aſſerenda. In ſpirituſancto eſt ſummabonitas ſincere tuneranda. Sed ſi iſta tria ex ordinatione eterna debemus facere: neceſſe eſt in prima tabula eſſe mādata tria ſecundum tria appropriata tribus perſonis diuinis. In primo mandato Non habebis deos alienos precipitur humilis adoratio diuine maieſtatis. In ſecundo mandato. Non aſſumes nomen dei in vanum precipitur fidelis affectio diuine veritatis. ¶ In tertio mādato Memento vt diem ſabbati ſanctifices precipitur ſincera dilectio diuine bonitatis. ¶ In ſecunda tabula continentur mandata ordinantia nos in proximum que ſignificantur per duo precepta legis nature ſcilz. Hoc facias alijs que tibi vis fieri. Et non facias alijs q̄ tibi nonvis fieri. Et ſm hoc eſt duplex pars iuſtitie. ſ. innocentia et beneficētia. Mādatū bñficētie eſt: honora patrē tuū

matrem tuam. Hoc est mandatum non solum reuerentie: sed etiam beneficij et obsequij et non solum est in patre sed in omnibus qui a patre procedunt. Mandatum innocentie necesse est multiplicari quia in hoc cōsistit vita vera: ob offensa proximi tui. Est autem triplex offensa scz in animo: in verbo: et in facto. Offensa autem in facto tribus modis fit scōm quod homo potest offendere proximum aut in psona propria: aut in persona coniuncta: aut in possessione terrena: ꝛ scōm tria mandata: non occides: non mechaberis: nō furtum facies. ¶ Sequitur de offensa in quinto ꝑm quā est verbū mandatum: Non falsuz testimonium dices. per falsum testimonium intelliguntur ola que homo potest dicere contra proximum. Offensa autem in animo duas habet radices ꝑm duplicem concupiscētiā: quia est concupiscentia carnis: ꝛ concupiscentia oculorum. Circa concupiscētiam carnis est vnum mandatum. Non concupisces vxorem proximi tui. Circa concupiscentiam oculorū est aliud mandatum: non agrum non aliquam aliam rē. Patet modo in generali que sunt decem precepta et penes quid accipiant.

¶ Primum capitulum.

Scende in montem et dabo tibi duas tabulas lapideas et legem et mandata que doceas filios israel. Declinate a me maligni et scrutabor mandata dei mei: legitur ꝙ beatus Gregorius qui fuit papa ꝛ doctor ecclesie habuit pro consuetudine ꝙ quando ibat ad studium legis diuine semper dicebat ista verba. Declinate a me maligni et scrutabor ꝛc. et quesitum fuit ab eo quare hoc faceret: ꝛ respondit Petro cui consueuit dicere secreta sua: ꝙ experimento didicerat ꝙ quando voluit cogitare in lege dei sentiebat semp demones sibi aduersantes. Jn aliis subtilitatibus non instigant demones: quia in ipsis non vident suum damnum: immo expectant emolumentum: sed quando fit mentio de documentis veritatis ꝙ per que fugantur demones et principes tenebrarum: occurrit armatus modo per occupationes: modo per phantasticas illusiones: et nititur reuocare animos hominum a studio veritatis: sed verum qō verba ista declinate a me maligni ꝛc. dixit beatus Gregorius sicut vir sanct⁹ qui virtutem habuit compescēdi demones: sed ego nō sum ex illis: ergo in principio rogemus dominum vt imperet demonibus ne nos impediant demones: ꝛ vt nobis det mentes serenas ad intelligendū verba de mandatis. Ascende in mōtem ꝛc. Dominus dixit verbū istud et Moyses verbo audito ascendit in montem et accepit duas tabulas lapideas legem et mandata in quo sequitur ꝙ si velim⁹ venire ad mandatorum dei intelligētiam debemus in montē ascendere: id est memoriam mentis: quia ꝑm impressionem lucis eterne lex nature est nobis data: et ꝑm illam lucem documēta legum suscepimus. Tange vera nobis alias qō certum est ex se: primo cadit in animā. Ens autem est creatum aut increatum: et ꝑm hoc est duplex iustitia: vna qua ordinamur ad ens increatū. Alia per quam ordinamur ad ens creatuz: ꝛ ꝑm duplicem iustitiam est data duplex tabula scilicet prima et secunda. Jn prima dantur mādata per que ordinamur ad ens increatum. Jn secunda dantur mandata per que ordinamur ad ens creatū. Ens autem creatum est causa efficiēs omnium rerum formalis: exemplaris et finalis. Ens autem increatum habet potētiam: sapientiam: benuolentiam: et producit omnia: et ista tria appropriantur tribus psonis in trinitate: maiestas appropriatur patri: veritas filio: et bonitas spiritui sancto. Summa maiestas est in patre humiliter adoranda. Summa veritas est in filio fideliter asserenda: et summa bonitas est in spiritu sancto syncere amanda. Jsta dicta fuerunt in generali: sed quia sermones circa mādata generaliter facti inutiles sunt nisi fiant in speciali. Propter hoc opz exemplificare

de mandatis in speciali. Dictum fuit in generali q̄ sunt decem verba quorū tria sunt in prima tabula: dicam vobis generale documentum. Eterna dei sapientia q̄ scripsit tabulas istas serenissimo modo larissimo modo: et facillimo modo que potuit tradidit. Serenissimo modo ne obnubilaretur nostra memoria: clarissimo modo ne offuscaretur nostra intelligentia: facillimo modo ne renocaret voluntas nostra. Primo videamus de primo mādato sicut enim videmus in alijs rebus q̄ primum opus est fundamentū omnium sequentium: sic primum mandatum est fundamentum omnium aliorum mandatorum. Prima verba de mādatis sunt ista in Exodo. Ego sum dominus deus tuus qui eduxi te de terra egypti: a domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies sculptile neq; similitudinem eorum que in celis sunt: neq; que in terris neq; que in aquis sunt: non adorabis neq; coles ea. Ego dominus deus tuus fortis zelotes visitans iniquitates patrū in filios vsq; ad tertiam et quartam generationē eorum qui oderunt me: et faciēs misericordiam in mīa his qui diligūt me. ¶ Ad plenariam explicationem istorum mandatorum occurrunt tria.

Quedam pertinent ad mandati cognitionem: a ista debent premitti.

Quedam pertinent ad mandati obseruationem: a ista debent subiungi.

Quedam pertinent ad mandati integritatem: a ista debent interponi.

¶ Primo dico q̄ quedam pertinent ad mandati cognitionem: et ista debent premitti que sunt duo fundamēta fidei: prima est notitia creatoris: secunda est notitia peccatoris: et isti sunt duo radij siue duo oculi dirigentes nos semper in viam mādatorum dei: homo primo aperit oculos ātq; ambulat. Similiter debet homo prius cognoscere mandata per fidem q̄ exequatur mandata. Ad cognoscēdum autem creatorem dicit. Ego dominus deus tuus: per hoc q̄ dicit dominus insinuat potēciam dei patris: per hoc quod dicit deus insinuat sapiētiam filij: per hoc q̄ dicit tuus insinuat spiritussancti bonitatem. In hoc autem q̄ dicit ego: notat idemtitatem essentie: et in hoc notat deum trinum et vnum creatorem vniuersorum. Qui eduxi te de terra Egypti: hic notat donum reparationis per verbum incarnatum. Omnibus loquitur dominus quibus dedit preceptum: et omnibus dedit: licet prius daret filijs Israel de domo seruitutis id est peccati reductis: per sanguinem agni sumus redempti: hec verba dicit tota trinitas: dicit igitur ego debeo tibi obedire quem debes adorare: ego salz qui te feci in esse nature: et in esse gratie: debem⁹ igitur nos dicere. Domine tu es quē debemus adorare: cui debemus seruire: tu es qui me creasti. Pā. Quoniam ipsius est mare et ipse fecit ꝛc. Venite adorem⁹ et procidamus ante deum ploremus ꝛc. sine istis fundamentis scilicet sine notitia creatoris et reparatoris nihil intelligere possumus: vt autem intelligamus ista: oportet scire adminiculātia scz que dicit sciētia vbi est prima cognitio nobis de mandatis: certe Moyses scripsit per spiritum sanctum. Sed qualiter habuit hanc cognitionem? certe quando dominus apparuit ei. Sed quomodo apparuit ei: certe in igne flamme rubi ardentis: et tunc dicit Moyses: tu quis es domine: et respondit domin⁹. Ego sum qui sum: et tunc dedit ei duo: scilicet lumen essentie trinitatis: et lumen veritatis: rubus ardebat: et hoc ostendit nobis mysteriuz incarnationis humane. ista sunt duo lumina et puncipalia fundamenta fidei: scilicet lumen essentie trinitatis: et lumen eterne veritatis: a mysterium incarnationis: et quando facimus crucem in fronte dicēdo. In nomine patris et filij et spiritussancti recognoscimus trinitatem et redemptorem faciendo crucem in fronte: patet modo que pertinēt ad cognitionem mandati que debent premitti que sunt cognitio creatoris et reparatoris. ¶ Secūdo sunt quedam que pertinent vel que valent ad obseruantiam

mandatorum: et ista debent subiungi. Omnia autē mandata affirmatiua sunt vt q̄ homo faciat bonum: negatiua vt vitat malum. Sed impossibile est q̄ homo vitet malum nisi per timorem. Propter hoc ad obseruantiam mādatorum duo sunt necessaria scilz timor et amor. Duis non potest volare sine duabus alis: nec homo potest ambulare sine duobus pedibus. Similiter non potest q̄s esse perfectus obseruator mandatorum dei: nisi sit repletus timore et amore. Sed nō repletur homo timore nisi ex consideratione seueritatis diuine: nec homo repletur amore nisi ex cōsideratione bonitatis diuine. Ista igitur est duplex consideratio hominum necessaria: sequitur dominus deus tuus fortis zelotes: quasi fortissimum habens zelum: scilicet eorum qui oderunt me: et visitans iniquitatem patrū in filios: non q̄ actualia peccata patrum vindicet in filios: sed cum filij fuerint imitatores scelerum paternorum: tunc dominus punit peccata eorum cuz peccatis patrum vsq̄ ad tertiam et quartam generationem: hoc dicit vt timeamus: et per timorē a malo declinemus: vnde in Eccli. Deum time et mandata eius obserua: hoc est. O homo id est ad hoc est omnis homo vis mereri. Unde ad summum complementum peruenias: time. Sed quomodo timebo? certe q̄ dominus est fortissimus zelator: vt ipse dicat: et faciens misericordiam in milia his qui diligunt me: dicit dominus quod visitat iniquitatem patrū in filios vsq̄ ad tertiam et quartam generationem: et q̄ facit misericordiam in milia his qui diligunt eum. In quo ostendit nobis q̄ misericordia et benignitas transcēdens vltionem iniquitatum quando cor hominis dilatatur per timorem tūc homo faciliter seruat mādata dei. Ps. Uiam mādatorum tuorum cucurri: cum dilatasti cor meum. Omnis consummationis vidi finem latum mandatum. ꝛc. dicit q̄ mandatorum est via lata: tamen quibusdam videtur esse arcta: certe amātibus est lata: sed non amātibus videtur esse arcta: parti modo quomodo timor et amor valent ad obseruandum mandata. ¶ Tertio valent ad integritatem mandatorū: et ista debent interponi: et hoc tangit cū dicit. Non habebis deos alienos coram me: non facies sculptile neq̄ similitudinem eorum qui in celis: neq̄ qui in terris neq̄ in aquis: dicit tria soli deo est cultus debitus: cultus aliorum prohibet deus in ecclesia: et ex hoc implicat dei cultum in affirmatiua: sed in nouo testamento explicuit cultum dei: in affirmatiua quando dicit dominum deum tuū adorabis. ¶ Sed quare prohibuit deus cultū aliorum in negatiuum ꝛ non explicuit cultū dei vt dixisset affirmatiuā: certe quia facillimo modo dare noluit mandata: et ideo in negatiua renouabat vt implicaret in affirmatiua cultum dei. ¶ Notandū q̄ reuocabat ab omni idolatria: quādo omne quod adoratur aliud adeo: aut est creatura intellectualis aut angeli et demones: aut natura corporalis vt celū terra: aqua aut huiusmodi: aut est figmentum humane mentis. Sed quare posuit inter idolatriam figmentum: cū figmentum nihil sit in re. Dico q̄ idolū in se nihil est: immo fertur ad idem quod est in estimatione. ¶ Et videte quomodo sacra scriptura procedit creaturam intelligibilem ponit in suptemo figmētum in medio: et naturam corporalem in infimo. Unde primo prohibet idolatriam respectu creature intellectualis cū dicit. Non habebis deos alienos coram me ꝛc. Secundo prohibet idolatriam respectu figmenti: cum dicit: neq̄ facies sculptile. Tertio prohibet idolatriam respectu nature corporalis cum dicit: neq̄ facies similitudinem ꝛc. ¶ sic primo prohibet idolatriam respectu celestium. Ps. Quoniam omnes dij gentium demonia dominus autem celos fecit ꝛc. Secundo respectu terrestrium. Ps. Confundātur omnes qui adorant sculptilia: et qui gloriātur in simulacris ꝛc. q̄ homo incuruetur ad adorandum figmentum suum hec est perversio summa. Tertio prohibet respectu inferiorum. vnde apostolus. Qui cōmunica

uerit gloriam incōmutabilis dei: sequitur et seruierunt creature potius ꝙ creatori: ecce ꝙ vera adoratio dei implicatur et offitis idolatria prohibetur: habes modo adminiculantia ad mandata. Dico vtra ꝙ nos christiani vlterius debem⁹ videre et intelligere quia nobis patefacta est veritas: et secundū tria que prohibentur: magna lux et vera apparuit nobis prohibentur tria per que auertitur mens humana a reuerētia creatoris sui et per tria que prohibentur nobis omnes pactiones demonuz. Non habebis deos alienos ꝛc. prohibētur etiam omnes superstitiones false adinuentionis errorum ibi: non facies sculptile: reprobentur etiā omnes appetitationes mundialium creaturarum cum dicit: neq; similitudinem eorum ꝛc. Dico igitur ꝙ in primo verbo non habebis deos alie. ꝛc. prohibētur omnes prophane pactiones demonum: siue sicut per incantationes verborum siue per inscriptiones characterum vel imaginum: siue per immolationes sacrificiorum: in his tribus consistunt omnes artes magice: prohibentur etiā omnes prophane pactiones: ex quibus oriūtur artes demonum siue sint ad transmutationem naturarum sicut fecerūt magi Pharaonis siue sint ad ludificationem sensuum: sicut faciunt histriones: siue ad inuestigationem futurorum contingentium. Omnia ista vocat beatus Augustinus pactiones demonū: in talibus enim attribuitur creature quod debet attribui creatori: et ideo tales peccant contra primum verbum mandati. Non habebis deos alienos coram me. De talibus dicitur in Deuteronomio. Pronocauerūt me in dijs alienis ad iracundiam: et ideo secundum beatū Paulum apostoluz ad Romanos. Tradidit eos deus in passiones ignium: iste deus tradidit eos in manus demonum. Quidā litteratus diu studuerat qualiter posset diues effici et fecit linguam suam venalem longo tempore: et tamen semper egebat cogitabat ex quo non possum ditari per deuz ditabor per diabolū: eratq; ille de numero illorum qui non curant quomodo: aut vnde pecunias habeant: siue per fas: siue per nefas: contra quos loquitur beat⁹ Ambr. cum dicit. Frustra congregat opes qui se nescit his vsurū: quesiuit magicū inter Judeos ꝛ christianos ꝛ nullum inuenit: cogitabat ego experiar vtrū hoc fieri possit: iuit ad viam quandam vmbrosam et arenosam iuxta torrentem: et dixit. Ubi es demon qui semper queris homines decipere: ego sum hic vt dem tibi animam meam. Prima vice non venit quia forte deus nolunt permittere: venit secunda vice ꝛ adhuc non respondit et diabolus. Sed tertia vice venit diabolus et dixit. Quid petis a me? Respondit ille vt facias me diuitē. Cui diabolus primus adorabis me: et tūc ille incurvauit se et adorauit eum: et tunc diabolus habuit potestatem in ipsum et ludificauit eum ꝛ fecit quod vidēbatur ei ꝙ omnes illi lapides videbā tur esse aurum: et dixit ei diabolus: accipe satis de auro: tunc ille gaudens onerauit se illis lapidibus ꝛ portauit secum vsq; ad domum suam: et posuit in quadam loco illius domus et accensi sunt lapides ꝛ domus combusta est: ꝛ omnia que erant in domo: vix etiam ille euasit. Cogitauit non curo: ibo quesitum satis de auro: et cum venit ad locum illum vidit bene quod nihil ibi fuit nisi lapides et ludificat⁹ est. Sic igitur in primo verbo prohibentur omnes ꝓphane pactiones demonum. In scō omnes false superstitiones adinuentionis errorum. Omnis enim error est fictio mētis. Et rorem autem facit fantasia obnubilās rationē que facit qō illud quod non est videatur esse. Omnes false superstitiones adinuentionis errorum procedunt aut ex improbo ausu inuestigationis phō phice: aut ex puerso intellectu sacre scripture: aut ex inordinato affectu carnalitatis humane. Ex improbo ausu inuestigationis philosophice procedunt errores in philosophis sicut ponere mun

dum eternuz: ꝙ vnus intellectus sit in omnibus hominibus hoc est peruertere totam sacram scripturam: & dicere ꝙ filius dei nō est incarnatus. Ponere etiaz ꝙ vnus intellectus sit in omnibus hominibus hoc est dicere ꝙ non sit veritas fidei nec salus animarum: nec obseruātia mandatorum: & hoc est dicere ꝙ pessimus homo saluatur: & optimus dānatur: hoc igitur ponere puenit ex improbo ausu mue stigationis philosophice: & tales ponunt ꝙ impossibile sit mortale deuenire ad imortalitatē & q̄ hoc fingit tenetur et imitatur incidit contra scōm verbum mādati: scilicet nō facias sculp. et secundum hoc fictores omnes prohibentur. Item prouenient errores in aliquibus ex peruerso intellectu sacrarum scripturarum sicut sunt hereses hereticorum qui male sentiunt de trinitate et spū sancto tales sunt arriani et sabelliani et donatiste ꝛc. Item errores prohibētur qui prouenient ex puerso affectu carnalitatis humane sicut sunt errores epicureorum qui dicunt nullam aliā eē vitam q̄ istam. Nicholaiste dicunt ꝙ licet cuilibet turpiter facere q̄ dicunt nō habent ex sacra scriptura: nec ex altitudine divine sapientie. Omnes igitur errores quocunq; modo procedunt tanq̄ sculptilia debent abhominari: quia peccant contra hoc mandatum. Non facies sculpti. Item stultus factus est homo a sapientia sua omnis confusus est artifex in sculptili vana sunt eoz opa et risu digna ꝛ in tempore visitationis sue peribunt: standū super hoc est in gratia quod lumina fidei dictāt: & quicq̄d huic aduersatur totū debet abhominari: q̄n sui scholaris audiui ab aristotele ꝙ ipe posuit mundum eternum: & audiui rationes ꝛ argumenta que fiebant ad hoc et tunc incepit concuti coz meuz. Sz mō ista sunt ita manifesta vt nullus possit dubitare. De hoc patet modo quomō prohibentur omnes prophane pactiones demonum: in scō modo non facies sculptile prohibētur omnes prophane superstitiones adinuētionis errorum.

¶ Secundum capitulum.

NOn assumes nomē dei in vanū. Seruus tuꝰ sum da mihi intellectum vt sciam testimonia tua. Ideo dilexi mandata tua super au. ꝛto. propterea ad omnia mā. ꝛ. di. ꝛc. Prophetes Dauid in ꝟbis istis dicit ꝙ ex causa loqui debemus de mandatis dei: & oñdit ratione triplici.

Prima est vt inflāmemur ad dilectionē mādati. Nihil enim est ita vtile sicut diligere legem dei ꝛ mandata eius ꝛ propter hoc dicit: ideo dilexi ꝛc.

Scōo debemꝰ loq̄ de mādatis deivt meliꝰ cognoscamus: quanto enim hō frequentius vadit per viam aliquam tanto melius cognoscit eam: vnde Gregorius. Hō cognoscit frequētius videdo: sed via eundi in patriaz est in seruando mandata: sed non cognoscit homo mandata nisi audiendo loqui de mandatis: et ideo dicit da mihi intellectuz.

Tertio debemꝰ audire mādata vt odio iniquitates habeamus. Quādo hō incipit cognoscere iniquitatem et peccati deordinationes ꝛ que sunt contra deū: et tunc incipit detestari peccatum. Debemus ergo loqui de mandatis vt ipsa diligamus in via ad patriam dirigamur ꝛ iniquitatem odio habeamus ꝛ vt hec tria possumus cōsequi: ideo in pncipio Rogemus dominum ꝛc.

¶ Non assumes nomen dei invanum. Dixi q̄ sunt decem mandata decalogi que sunt fundamenta omnium legum: quorum tria continentur in prima tabula que sunt nos ordinantia ad deum trinum ꝛ vnum: et hoc secūduz tria appropriata tribus personis diuinis: in diuinis enim est paternitas filiatio et processio: & secūdū hec tria appropriata tribus personis patri appropriatur maiestas: filio veritas: & spiritui sancto bontas. Ista tria respiciunt triplex genus cause scilicet causam efficientem exēplaritatis et finis patri attribuitur causa efficiens: filio exēplaritas: quia est imago

patris ⁊ spūi sctō finis: in patre est sūma maiestas humiliter adorāda: in filio veritas fideliter asserenda: in spiritu sancto sūma bonitas sincere amanda: ⁊ secundum hec tria necessaria est in prima tabula esse tria mandata. Primum est non ha. d. alū. ꝛc. scōm non assumes nomen dei in vanum: tertium memento vt diem sabbati sanctifi. De primo mādato dictum est ꝙ quedam subiunguntur ad mandati obseruantiā: ⁊ quedam interponuntur ad mādati integritatem. Dictū est em̄ ꝙ in ꝑbo isto nō ha. ꝛc. ꝓhibetur omnis ydolatria respectu creature intellectualis: secundo prohiberur ydolatria respectu humane mentis cuz subdit non facies sculptile: tertio prohibetur ydolatria respectu nature corporalis et hoc respectu celestium ⁊ respectu terrestrium et respectu infernorum: cum dicit neqz similitudinem eorum que in celis sunt. Dictum etiam fuit quod in hoc qō dictt non habe. ꝛc. prohibentur omnes pactiones demonum siue per incantationes verborū sue, per scriptiones caracterū vel imaginuz siue per immolationes sacrificiorum. In istis consistunt oēs artes magice. Dictuz fuit etiā in scōo verbo nō facies ꝛc. prohibentur omnes ꝑphane et superstitiose adinuēciones errorum: ⁊ circa hoc etiam dictū fuit ꝙ omnis error prouenit aut ex improbo ausu ꝛc. aut ex peruerso intellectu scripture sacre: aut ex iordinato affectu charitatis humane: ꝓpter ꝑmū puniunt errores in philosophis sicut ponere mundum eternum et hmōi: propter secundum proueniunt in hereticis qui male sentiunt de trinitate et spiritu sancto: propter tertium in epicuris qui dicunt non aliā esse vitam quam istam: in tertio ꝟbo neqz similitudinē ꝛc. ꝓhibētur oēs peruerse appetitiones creaturarum aut est ratione sublimitatis: ⁊ circa hoc dictum fuit quod omnis peruersa appetitatio creaturarum aut est ratione sublimitatis aut ratione sufficientie: aut ratione delectationis: primo modo est ydolatria superborum: scōo mō auarorū: tertio lasciuorū: ista dicta fuerunt de primo mandato. Mō dicebaz ꝙ triplex est ydolatria: pactiones demonū superstitiose admuentiones errorum: puerse appetitationes creaturarū: in pactionibus demonum est summa omnīū vitiorum malitia: et radix omnium malorum. Ex his tribus ydolatrijs procedunt omnes falsitates et peccati deordinationes quibus misera anima demonibus subiicitur: vnde in Apoca. Exeze diaconis pseudo prophete et bestie quod procedit mittetur in stagnū ignis et sulphuris. Per diaconem signantur pactiones demonum: per pseudo propheram superstitiose admuentiōes errorum: per bestiam peruerse appetitationes creaturarum: ⁊ omnia ista prohibentur in primo mandato: ⁊ sicut deus in prima creatione quomodo omnia produxit sic in primo mandato omnia mala prohibet: ⁊ licet ad maiorem applicationem plura ponat mandata omisi dicere et videre oportet quando insultant nobis quod non seruamus mandatum et imponunt nobis quod ipsum transgredimur. In isto mandato continentur tria ꝟba. Mō habebis deos alienos coraz me. Non tibi facies sculptile neqz omnem similitudinem. De primo verbo dicit: dicunt quod dicit dominꝰ audi israel dñs deus tuus vnus est et vos dicitis trinitatem patrem filium et spiritum sanctum. ¶ Item dicunt quod nos facimus sculptile: quia ecclesie plene sunt imaginibꝰ. De tertio prohibet de adorari corporalem naturalem. Dicunt quod adoramus frustum panis: et hoc maxime videtur eis absurdum: de primo quod dicunt quod adoramus tres deos. Dico quod si adoramus tres psonas ita quod si diceremus quod essent ibi tres dñi et triplex essentia necessario oportet quod adoraremꝰ alienos deos. Sed adoramus patrem ⁊ filium et spiritum sanctum: sicut vnum deum vnaz essentiam. Unde sicut videmus in homine ꝙ est pluralitas naturarum: scilicet intellectualis ⁊ humana: ⁊ tamen est

ubi vna persona ecōtra est in diuinis vnitas essentie et pluralitas personarū. Dicit quidam iudeus vos dicitis quod deꝰ filium habet quare non habet vxorem. Isti iudei vilissime intelligunt deus pater habet verbum et spiritum sanctum: habet verbum per quod omnia conseruat verbum manat a dicente: et est deus de eo solus. Spiritus sanctus est q̄ profunda cordium scrutatur ille est deus: vnde homo quivult ista intelligere et de istis loqui oportet quod habeat eleuatissimas cogitationes non pedestres: qz aliter non potest intelligere altissima de deo quando ponimus trinitatem non ponimus Christum purum: sed deum cum homine: de secundo non facies sculptule et nos ponimus plures imagines in ecclesijs. Dico quod impossibile est diuinitatem sculpere: sed facimus Christi effigiem. Christi dico humani: et dico qđ duplex; est adoratio: scilicet dulie: et latrie: dulie possumus adorare illos in quibus est potestas sapientia et sanctitas: et sic adoramus principes et prelatos sicut in quibus est potestas. Adoramus etiam illos in quibus est sapientia et sic quinquagenarius adorauit Heliam: quarti Regum primo. ¶ Item adoramus sanctos in patria sicut illos in quibus est sanctitas imaginibus adhibenda est adoratio dulie: non inquantum est imago vel pictura: sed ratione illius quod per ipsam significatur: soli autem deo exhibenda est adoratio latrie: et in hoc prohibentur omnes prophane pactiones demonum et omnes falsę superstitiones ꝛc. et omnes peruerse appetitationes. ¶ Pro ampliori declaratione huiꝰ materie de adoratiōe imaginū nota fm tho. in. iij. par. q. xxv. arti. iij. in corpore articuli q fm phm duplex est motꝰ in imagine. Unꝰ est in ipaz imaginē inquantū est quedā res puta lignū vel lapis et hmōi. Aliꝰ in imagine inquātum est repsentatiua alicuiꝰ: et inter hos motꝰ est ista dfia: qz primꝰ motꝰ quo qs mouet in imagine, put est quedā res: est aliꝰ a motu q est in rē cuius. s. est imago. Scōs motꝰ q est in imagine inquātū imago est vnus et idē cū illo q est in rē. Igit si cōsiderem⁹ imaginē rpi et scōz inquātū est quedā res: puta lignum vel pictū vel sculptū sic nulla reuerēcia est exhibēda: qz reuerēcia nō debet nisi rōnali creature: sed si ꝓsiderem⁹ imaginē rpi vel scōz repsentatiuas: sic reuerētiā et adorationez exhibere debem⁹ sicut et ipis. ¶ De tertio qmaxie abhorrēt. s. de corpe Christi hoc est secretissimum: sed modo est prouulgatuz: aliquando dixerunt aliqui quod non est ibi deus nisi in signo sed intelligendum est quod ad prolationem verbi sacerdotis et intentionē dicentis substantia panis statim conuertitur in christi corpus quod habet vnicam animam cum diuinitate: et hoc est planum: dixit iudeus quomodo potest hoc esse. Dico qui potest separare substantiā ab accidē te potest facere quod non appareat substantia sensibus nostris que est sub accidentibus alienis: et adoramus verum corpus christi et deum trinum et vnum et in hoc virtus dei potentia sapientia et bonitas manifestant. Sz iudeus errat q pedester modo credit sentire. De hoc audiui quod quidam fuit incantator demonum quadam die cum quidam vellent impetrare aliquid a demone fecit ille quod venit in medio illorum et tunc venit quidam sacerdos Christi portans corpus et cum appropinquauit inclinauit demon. Similiter quando redijt: et dixit incantator. Unde hoc prohibuisti mihi ne adorarem Christum: et tu adoras. Respōdit demon: inuitus feci: nōne scriptuz est. In nomine ihesu omne genu flectetur celestium terrestrium et infernorum ꝛc. Ista sunt dicta de primo mandato. Non assumes nomen dei in vanum: et sicut in primo mandato precipitur humilis adoratio summe maiestatis sic in isto mandato precipitur fidelis confessio summe veritatis et prohibetur abnegatio veritatis: in mandato dicitur qui iurat in nomine dei iuret et non periuret et periurare idem est quod peiorare: et hoc est nomen dei ase

sumere in vanuz. Petrus dixit. Jurabis in nomine domini in veritate iudicio et iustitia: et dicit ibi glosa quod ibi tres habet comites iuramentum veritatem iudicium et iustitiam. Primo quod debet fieri iuramentum cum veritate. Unde dicit. Non assumes nomen dei in vanum hoc est sine veritate: intelligendum est autem quod duplex est iuramentuz: scilicet assertorium et promissorium: ita quod est in testimonium et in promissum. Fiat iuramentum assertorium sic. Hoc tibi assero et testificor per testimoniuz dominice veritatis: illud autem iuramentum debet habere veritatem. Ueritas autem est in iuramento vt hō nō neget verum nec affirmet falsum et non asserat scienter dubium: quia sermo est indicatiuus eorum que sunt in corde. Sed scitis quid est quando homo falsum testificatur per testimonium diuine veritatis? Hoc est dicere quod mentitur et diuina veritas mentitur secum: et hic est primus modus assumendi nomen dei in vanum quando negamus veritatem: secundo debet fieri iuramentuz assertorium cum iustitia. Justitia autez attenditur in eo quod iuratur: oportet autem quod iuramentum sit licitum: sic autē cū iustitia quando non contra mādatuz diuine legis: nec contra preceptū sancte matris ecclesie: nec in dispendiuz salutis proprie vel aliene iuratur. Et q contra ista tria iurat peccat dupliciter: q quia iurat et quia seruat. Tertio oportet quod in iuramento assertorio cōmittetur iudicium quod in medio sit distantia veritatis et iustitie: iudicium enim attenditur in distantijs vtriusq scilicet veritatis et iustitie: hoc est vt diligenter attendatur causa pro qua iuratur et modus quomodo iuratur: scilicet vtrum iuramentum sit verum vel falsum iustum vel iniustum fructuosuz vel non: et si iuro absq; iudicio non discernens inter ista tria temerarie iuro. Jsti tres sunt comites in iuramento assertorio. Sed manichei insultant nobis et dicunt quod non debent omnino iurare quare dicit in nouo testamēto scilicet in matheo. Non periurabis omnino: sed sit sermo vester est est non nō: certe dico quo ex certis causis bñ licet iurare: heretici non bene attendunt vim vocabulorum differt dicere non iurare omnino: et dicere omnino non iurare: sicut differt dicere quidam homo non currit et non quidam homo. currit omnino non iurare est nullo modo iurare et non omnino iurare est non omnibus modis iurare: sed ex causis certis: secundo debet nomen dei non assumi in vanum: in iuramento promissorio. Fit autem iuramentum promissorium tribus modis ad promouendum bonum q ad conseruādum fidelitatem et ad manutenendum mutuam pacem.

Primo modo iurant inferiores superioribus.

Secundo modo pares paribus.

Tertio superiores inferioribus.

¶ De primo dicit apostol⁹ Testis mihi deus est. ¶ Scōo iuramento iurauit laban fidelitatem Jacob. ¶ Tertio modo iurant superiores protegere populum. Ex primo iuramento triplex prouenit vtilitas: fides in intellectu amor: in affectu: pax in effectu. Jstis trib⁹ modis fit iuramentum ad promouendum bonuz. Scōo modo fit iuramentū ad conseruā dū fidelitatē: q hoc fit ad cōpescēdū malitiā ad sedandū cōtrouersiā q ad expurgandū infamiā: dico primo q fit ad cōpescēdū malitiā: vt hō non neget verū nec affirmet falsitatē: et hec ratio est vtilitatis iuramēti. Secūdo modo fit ad sedā dum controuersiam. Unde Apostolus. Omnis cōtrouersie finis est iuramentū. Tertio fit ad expurgandū infamiā: vnde in Leuitico dicitur q maiores deberent se purgare per iuramentū quando inueniebaī cadauer mortui. Jstis trib⁹ modis fit iuramentū ad conseruandum fidelitatē. Tertio mō fit iuramentuz ad manutenēdū mutuā pacē: q in hoc intelligitur cohabitatio peccatorū mortaliū: q omnis iuratio vana est periculosa: falsa q pernitiosa: nulla autem est secura. e

propter hoc dicitur in Ecclesiastico. Iuramento autem non assuescat os tuum. Iste est intellect⁹ litteralis. ¶ Spiritualis vero intellectus ¶ Non assumes &c. est autē assumi nomē dei non in vanum tribus modis: scilicet ad efficiendū: ad promittendū: et ad exprimendū. Primo dico q⁹ assumitur nomen dei non in vanū ad efficiendū vt in sacramentis sicut dicitur baptisato Baptiso te in nomine patris ⁊ filij et spiritussancti. Secūdo fit iuramentū ad promittēdū sicut promitto ire ad sanctū Jacobū vel intrare religionem per iuramentū. Tertio assumimus nomen dei non in vanum ad exprimendum: sicut quando loquimur cum iuramento: et circa hec tria accipim⁹ nomen dei in vanū scz per frustrationē sacramenti suscepti: per fractionem voti: ⁊ per prolationē sermonis blasphemi. Primo dico accipimus nomen dei in vanū per frustrationē sacramenti suscepti: et sēm hoc triplex est gradus assumēdi nomen dei in vanum.

Primo modo quando aliquis nō credit sicut hereticus.

Scdo mō qñ credit ⁊ se nō disponit sicut vsurarius ⁊ omnis malus christianus. vnde dicit ps. Cor eorum vanū est.

Tertio mō gfaz in sacramento suscepti non seruādo: sicut ille qui postea peccat. Audi qñ eos insignit⁹ in nole dei tūc caracter tibi imprimitur per virtutem nominis dei: et quando homo peccat postea euacuat virtutē sacramenti. De talibus dicit apostolus ad Titum. Confitentur se nosse deum: factis autem negāt ⁊ conculcas ⁊ pollutū ducis sanguinē christi qui ablutus es in sanguine christi. Secundus modus assumendi nomē dei in vanum est per fractionē voti: et hoc tribus modis.

Primo per dilationem irrationalem: sicut promitto ire ad sanctum Jacobum et non assigno mihi certum tempus: et sic semper pro crastino habendū est.

Secundo fit fractio voti per vocem contrariaz: sicut quis promittit deo aliquid et postea permutat. Cōtra tales dicitur in Deuterono. Si quid processerit de labijs tuis non facias irritum.

Tertio fit fractio voti per apostaticā rebellionem: sicut cum homo apostatat a religione.

Primus modus est malus. Secūdus peior. Tertius pessimus: qz dicitur in Prouerbijs. Apostata vir inutilis: vnde in ecclesiastico dicitur. Si quid vouisti non moreris reddere. Displicet enī deo stulpta et infidelis promissio. Patet modo quomodo tribus modis in fractione voti assumimus nomen dei in vanum per prolationez sermonis blasphemi: et hoc fit tribus modis.

Primo quando aliquis loquens de deo maledicta locutione vtitur sicut quando maledicit deo.

Secūdus modus est per locutionē mendacem: sicut quando quis affirmat falsum vel negat verum: quia dicit Anselmus q⁹ omnis contradictionis nobiliot pars deo attribuenda est.

Tertius modus est per locutionē exprobrosam: sicut quando quis loquitur de membris christi exteriorib⁹ blasphemat pessime etiam si verum dicat: et christus despicit in eo quod humilis fuit: ⁊ tales diuino iudicio sunt exterminandi. Narrat Gregorius q⁹ quidā puer quinq; annorum cōsuetus fuit deum blasphemare: quadam die cū blasphemaret ⁊ esset in sinu patris raptus est a demonibus ⁊ portatus in infernum. Propter hoc dicitur in Leuitico. Qui cunq; blasphemauerit morte morietur. Patet modo quibus modis assumimus nomen dei in vanū.

¶ Capitulum tertium.

MEmento vt diē sabbati sctifices. Misericordia dñi ab eterno ⁊ vsq; in eternum ⁊ iustitia his qui seruāt testimonium eius: indigemus misericordia domini condonante nostras offensas: ⁊ diuina iustitia recompensante nostra misericordia: sed timor dei facit inuenire misericordiam ⁊ obseruantia mandatorum iustitiam: cō

sideratio aūt magnificentie dei inducit ad timendū: cōsideratio aūt lucis diuine ad obseruantiā mandatoꝝ: ꝛ propter hoc innuitur nobis vt semp seruem⁹ diuinā legē. Unde iudei semp cōsueuerūt disputare die sabbati de lege dei: q hoc est opus dei vt et pfecte possimus loqui de lege dei: ideo in principio rogem⁹ dominū. Wemento vt diem sabbati ꝛc.

¶ Dicebā q in prima tabula cōmentur tria mandata ordinātia ad deū ſm tria appropriata tribus psonis diuinis. In primo mandato precipit humilis adoratio diuine maiestatis. In scō fidelis cōfessio summe veritatis. In tertio sincera dilectio diuine bonitatis: ꝛ hoc est tertiū preceptū ꝛ est summa verboꝝ. Wemento vt diez sabbati sanctifices: ꝛ sequitur. Sex diebus operaberis et facies omne opus tuū tu ꝛ filius tuus ꝛ filia tua ꝛ seruus ꝛ ancilla: iumentū ꝛ aduena qui est intra portas tuas. Sex eñ diebus fecit deus cēlū ꝛ terrā mare ꝛ oia q̄ in eis sunt et requieuit septima die: ideo bñdixit et sanctificauit illū dñs ꝛc. Uidete q in his verbis spūssancti qui scripsit tabulas: q̄ p spiritūsanctū digitus dei intelligitur: q̄ oia precepta sumpsit cū summa diligentia hoc scripsit insinuās mādati integritatem ꝛ psummationē. In hoc aūt mandato aliquid precipit: aliquid cōcedit et aliquid interdicit. Wemento ꝛc.

¶ Sanctificatio aūt est cōuertens alias ad deum sanctū ad deū verū ꝛ ad deum summe diligēdū. Aliquid cōcedit in hoc mandato ibi: sex diebꝰ opaberis omne opus tuū. Aliquid ꝥo interdicit vt opus seruile cū sequit. Nullū opus facies in eo. Hec est pfecta vacatio que habet adiunctā bonā operationē ꝛ prohibitā operationē seruilem subdit dicēs. Sex diebus operaberis. Ratio precepti subiungitur ibi. Septima ꝥo die requieuit deideo bñdixit et sanctificauit illū dñs ꝛc. Sed quare precepit vacare: certe q̄ bene ꝛ sctificauit illū. Ideo ꝛ tu creatura q̄ es imitatrix xpi debes hoc facere. Wodo iudei insultant nobis ꝛ dicunt. Uos tenetis decalogū ꝛ decalogus cū sit moralis necessitatē habuit pro oñi tēpore. Septima aūt dies in qua nō licet operari a prima die in qua licet operari est dies sabbati. Item dicit oñe opus tuū nō facias in illa. Uidete charissimi intelligendum est q̄ preceptū illud habet aliquid mere morale: ꝛ habet aliquid q̄ est mere cerimoniale: ꝛ habet aliquid mixtū ex morali ꝛ cerimoniali. Q̄ ergo dñs precepit sanctificationē. i. vacationē rationali creature ad amandum ipm: hoc est mere preceptū morale. Uñ btūs Petr⁹. Quilibet teneꝫ sanctificare deū in corde suo. i. amare. Ille sanctificat siue sabbatū facit qui deum sup oia diligit propter se nō propter aliud. Item est in hoc precepto aliquid cerimoniale ꝛ finale sicut figuratio diei septime. Dies eñ illa significat quietem aiarū et quietem dñi in sepulcro ꝛ cessationem ab opere seruili cum vacatiōe ꝛ requietione. Deus eñ sex diebus operatus est oia: septima aūt requieuit ab oñi opere q̄ patrarat: nō q̄ nō potuisset feciſſe vna die sed intelligendū est hic q̄ mundus habet aliquid in arte eterna sez esse eterū q̄ est eternitas vite ꝛ possessio vna in quo nullus est prius et posterius: ꝛ hoc deus impressit mentibus angelicis. Itē habet mundus aliquid intelligentia tanta prius ꝛ posterius natura ſt quidē est ſm durationem: nō ſm naturā sed ſm q̄ est materia nō propter defectionē operantis sz ppter cōdescensionē operati vt coaptaret oia ꝛ oia in primis operib⁹ designaret. Et sicut radices oim operationū et quietationū produxit plene: q̄ septima die requieuit ꝛ intellectualem creaturā ad se reuocauit: ꝛ septima die animas de sepulcro reduxit ad quietē paradisi. Significatio igit diei septime est figuralis quietis aiaꝝ. Sic igit in mādato isto cōtinetur aliq̄d q̄ est morale: vt significatio diei septime. Item cōtinet in hoc mādato aliquid q̄ est partim morale ꝛ partim cerimoniale: vt cessatio ab operib⁹: ꝛ hec q̄dē sunt intelligēda gñaliter ꝛ q̄dā spāliter. Si intelligam⁹ sicut iudei qui dicunt q̄ debet fieri vniuersalis cessatio ab oñi opere seruili sic insinuat xpiano q̄ debet abstinere ab omni pcō. Si ip-

telligamus q̄ ab oibus operib⁹ debem⁹ abstinere sic est mortale nō sicut in p̄cepto sed sicut in bene esse: et remāsit sicut in ecclastica institutiōe est p̄ceptū. Dico seruilia opa mechanica q̄ sunt septē: scz Agricultura que cōprehēdit omnē modum colendi terram.

Lanificiū qđ ꝓsistit i ol ghie vestimētoꝝ. Fabricatio siue sit in materia ferrea siue metallica siue lapidea siue lignea.

Uenatio que cōprehēdit piscoꝝ ⁊ coquorum opus ⁊ oēm modū p̄parādi cibaria

Nauigatio q̄ cōprehēdit oēz modū nauarum in mari siue oē opus mercatōis.

Medicina q̄ consistit in arte conficiendi pigmenta vel syrupos vel huiusmodi.

Et theatriarcha que cōprehendit omnē modū ludi vel iocunditatis.

Modo dico q⁹ in oibus istis sunt quedā que sunt mere necessitatis: quedaz que sunt mere seruilitatis. Illa que sunt mere seruilitatis prohibent ab ecclesia. Illa q̄ sunt continue necessitatis sicut illa q̄ sunt ad conseruationem vite vel sanitatis concedunt. Inquantū aūt sunt necessitatis concedunt. Inquantū sunt seruilitatis prohibent. Illa aūt que mere iocūditatis sunt permissa nō prohibita: qz ꝓter ꝓnitatez nostrā permittunt ab ecclesia vt sic poterim⁹ recipōdere. ¶ Sed dices quare cōfudit ⁊ miscuit simul moralia ⁊ cerimonialia? Dico q⁹ hoc p̄ceptū Memētoꝛc. est de charitate: ⁊ quicqđ ptz ⁊ latet in alīs in isto mādato cōuersat: ⁊ iō misceuit simul cerimonialia vt melius ad memoriā reducerem⁹ ne si specialiter poneret grauaret mēoria nra. Sūt aūt tria que requirunt ad pfectā dilectionē. Primū est diuina vocatio conuertēs ant mam in deum.

Scōm est imitatio xp̄i in bonis opibus.

Tertiū est cessatio ab opere seruili q̄ cotreddit purū ⁊ mundū.

Conuersio aūt in deū est fm septē opera quib⁹ alia ꝓuertit ad pfectā vocationē in deū quoꝝ tria sunt intrinseca sicut meditando: oādo: exultādo. Ex istis trib⁹ fit contēplatio. Alia sunt extrinseca scilz legēdo: ptalkēdo ⁊ sacrificiū dādo ⁊ diuinam legē adimplēdo: ⁊ hoc siue sit audiēdo siue docēdo siue cū alīs conferendo: hoc est memēto vt ⁊c. Mādat igit primo vacationē conuertentē aiam in ipsum. Scōo mādat sui imitationē: cuz dicit sex dieb⁹ opera. De ista imitatiōe dr: Estote imitatores mei sicut filij charissimi et imma. Estote misericordes sicut ⁊ pater vester mi. est. Sex aūt sunt opa mie: pascere esurientes: cooperire nudos: recipere hospitio pegrinos: sepelire mortuos: visitare infirmos: ⁊ redimere captiuos. Aliter autē nō potest esse opus virtutis nisi creatura in istis cōformet xp̄o. Ad opus autē virtutis requrunt sex correspōdētia sex operib⁹ virtutis q̄ sunt circūspectio: prouida: ntentio: affectio pura: electio recta siue iusta: prosecutio vigorosa et informatio charitatiua. Primum intelligitur in opere. Primo quādo dixit de⁹ fiat lux ⁊ fcā est lux. Hec est circūspectio prouida. Scōo opz q⁹ hō ponat sibi finē rectū in deū: et hoc notak cū dr firmamētum fiat in medio aquaꝝ: ⁊ vocauit de⁹ firmamentū celū: qz opz vt hō agak sursum vt habeat rectā intentionē in deuz. Tertio affectio pura: et hoc intelligit in tertio ope cū dr. Diuisit de⁹ terrā ab aqis id est affectiōes sclares a diuinis. Quarto electio recta siue iustayt ordinate fiāt que debēt: ⁊ hoc notak in opere. Quinto cū dicit fiāt luminaria in firmamēto celi idest sicut opera nra ordinata: hoc requiritur ꝓsecutio vigorosa qđ notak in ḡnto opere cū de⁹ ꝓduxit aiaz viuā in aqs natatilia: in aere volatilia. Sexto fecit de⁹ opera integra supuestita oib⁹ circūstātijs fm q⁹ exigit lex diuine charitatis. Charitas aūt ē forma pfectiua oim: ⁊ ille q̄ hz charitatē hz oia ista scr. Septimum igit opus virtutis est informatio charitatis qđ notak cū dr: fecit de⁹ hoiem ad ima. ⁊ sititu. suā. Qñ opus hois integrak ex istis septē dr recte viuere: sed qz non sufficit facere opus virtutis nisi hō caueat sibi ab opere vitiosoꝛ: hoc tāgit cū dr Quiqz aūt modis pōt facere hō pctm̄, Primo quando peccatum perpetrat. Secūdo quādo ad pctm̄ animū incitat. Tertio quando peccantem defensat. Quarto quando peccatum acceptat,

Quinto qñ pctm̃ dissimulat nec arguit nec punit ꝛ hoc est maximũ periculũ qñ ꝺs aliuz castigare negligit. Primũ pctm̃ tãgit cũ ꝺr. Nullum opus feci in eo.i.tu nullũ perpetrabis pctm̃. Scõm cum ꝺr. nec seruus tuꝰ ꝛc. Ille ꝙ facit pctm̃ est seruus pcti: sed ille ꝙ defensat pctm̃ est ꝺns pcti p̃bendo illi patrocinũ ꝙ facit pctm̃. Quartum cum dicitur Nec iumentum tuũ. Iumentum cum fuit ligatũ nõ ducebatur ad opus nisi acceptãte domino: ꝛ ista acceptatio est religatio. Quintum pctm̃ tãgit cũ dicit Nec aduena ꝙ est intra portas tuas. aduenã reputat ꝺs hominez qñ dicit ꝺd ad me de pctõ suo: ꝛ sic qñ hõ nõ punit pctm̃ alterius efficit pticeps illiꝰ pcti. Multis etiã aliꝭ modis efficit hõ pticeps pcti alteriꝰ ꝛ ppter hoc dicit ꝑs. Ab occultꝫ meis mũda me ꝺne.

¶ Quartum capitulum.

HOnora patrem tuũ et matrem tuam vt sis longeuus super terram: quã ꝺminus deꝰ tuꝰ dabit tibi. Que precepit deus cogita illa semper ꝛ in plurimis operibus eius ne fueris curiosus. Uerba vltima specialiter dicuntur litteratis: in quibus docet ecclesiasticus cogitare vtilia et vitare curiosa. Utilia autem dirigunt nos in viam salutis: sed curiosa distrahunt nos a via salutis: ꝛ dissipant intelligentiam nostram. Magna pars intelligentie perditur propter curiositatem: et tamen nihil est pretiosius intelligentia in nobis: multum dolemus cuꝫ perdimus aurum multum possumus dolere: possumus ꝛ debemus si amittamus intelligẽtiam: quia nihil est ita charum sicut est intelligentie actus. Sumus dicturi de preceptis et indigemus quod ꝺminus illustret intelligentiam nostram: ideo in principio rogemus ꝛc. Honora patrem tuum ꝛ matrem tuam ꝛc. ¶ Dicebam secundum quod anima rationalis habet ordinari ad creatorem ꝛ ad creaturam: secundum hoc est duplex tabula in qua lex dei est scripta. In prima continentur tria mandata secundum tria appropriata tribus personis diuinis: ꝛ secundum triplicem operationem anime.

In primo mandato precipitur humilis adoratio summe maiestatis.

In scõo fidelis ꝓfessio summe veritatis.

In tertio sincera dilectio sũme bonitatꝫ. ¶ Ista tria mandata sunt fundamenta omnium preceptoꝝ legis: ꝓpter hoc qlibet timoratus verax ꝛ deo deuotus tenetur principaliter ista custodire. Mõ dico ꝙ in scõa tabula continentur septẽ precepta. Unum est affirmatiuum ꝛ sex sunt negatiua. Ratio distinctionis est hec: qꝛ omnia mandata reducuntur ad duo p̃cepta nature: hoc facias aliꝭ quod tibi vis fieri: ꝛ iuxta hoc accipiũtur duo mãdata. Primum innocentie. Secundũ beneficentie que sunt due partes iustitie. Modo dico ꝙ precepta ordinantur ſm ipsorum nobilitatem ꝛ beneficium melius est innocentia: ideo innocentie preponitur mandatum innocentie: et cũ synodotice tradiderit iudeis ꝛc. Honora patrem tuum ꝛc. Et ponitur hic primo forma mandati cuz dicit. Honora sic. Scõo subditur ꝓmissio ibi vt sis. Intellige ſm litteralem intelligentiaz pater nominat personam generantis: personã instruentis: ꝛ personam educantis: qꝛ pater qui hz filium gñat ipsum: instruit ipm ꝛ nutrit ipsuz ꝛ ipsius est filio legare. ꝛ sic pater tenet rationem originis: rationez regiminis ꝛ benefactionis: ꝛ ſm hoc debet ei triplex honor: honor reuerentie: obedientie: ꝛ beneficentie. ¶ Primo dico qꝺ patri inquantum tenet rationem originis debetur honor reuerẽtie. vnde in ecclesiastico. Qui timet ꝺm honorabit patrem suum et matrem suam ꝛ quasi domino seruiet eis qui genuerunt se. ¶ Secundo patri ratione regiminis debetur honor obedientie. vnde Apostolus. Filij obedite parentibus vestris: hoc antẽ iustum est. Ho. pa. i. ꝛc. ¶ Tertio debet patri honor beneficẽtie qñ tenet rõnẽ benefactoris. vñ in ecclesiastico. Fili suscipe senectam patris tui ꝛ non contristes eum in vita sua. Precipitur igitur ꝙ triplex honor impendat parentibus. ſ. reuerentie: obedientie: ꝛ beneficẽtie. hoc est

primū mādatum qđ debes custodire ꝓpter ꝓmissionem. s. vt bene sit tibi et sis longeuus sup terrā: ⁊ tangit primo mandatū ibi. Honora ⁊c. Scđo addit ꝓmissum ibi: ⁊ sis lon. ⁊c. Sed nunquid verum est semper q̄ diutius viuant. Videmus hoc falli quō deus est fallax in promisso suo. Dico q̄ longeuitas non solum attēditur ſm longitudinem dierum currentium: ⁊ ſm valorem ⁊ secundum hoc est triplex honor qui exhibetur parentibus sic respondet huic triplici honori triplex premium: honoranti enim patrem honore reuerentie debetur vita gloriosa siue honorifica: honoranti patrez honore obedientie debetur vita iocūda. Tertio honoranti patrem honore beneficentie debetur vita opulenta. De primo habetur in ecclīastico. Gloria hois ex honore patris sui. vñ ecclesia. Ne gloriaris in ꝓtumelia ꝑris tui: nō em̄ est tibi honor ſz cōfusio: naturale enim est q̄ filius vehemētissime diligat patrem: et indignē quando iniuriatur patri. Scđo honoranti patrem honore obedientie cōceditur vita iocūda. vnde in ecclesiastico. Qui honorat patrem suū iocūdabitur in filijs: ⁊ in diebus orationis exaudietur. Qui honorat patrem suum vita viuet longeue: et qui obedit matri refrigerat matrē suā summa iocūditas est q̄ hō non sit rebellis superiori: qz rebellis supiori inuenit rebellem inferiorem ⁊ cōtēptor superioꝝ. protestatum cōtēnitur ab inferioribꝰ: sicut Adam q̄ fuit inobediens suo superiori: ois inferiora q̄ sibi fuerunt subiecta habuit contraria. Tertio honoranti ꝑem honore beneficētie concedit vita opulēta. vnde in ecclesiastico. Hono. pa. tuū ⁊ ma. t. ⁊ supueniet tibi bñdictio: ⁊ benedictio tua in nouissimo manebit: benedictio ista appellatur multiplicatio bonorū. Ecce mō ꝑceptū ⁊ ecce ꝓmissio. Obligamur ad obediendū parentibus ꝙdiutius eoꝝ bonis: ⁊ debemus eis obtēperare in exercitatione actuū virtuosoꝝ siue salubriū ⁊ ſub ministratione obsequiorum: ⁊ debemus viuere ſm eoꝝ ꝓfitium ⁊ expendere ſm eoꝝ imperium: ⁊ qñ necesse fuerit obsequium ministrare: si tamen parentes aliquid velint vel dicant vel imperant nobis q̄ sit contra salutis nostre effectum non est ipsis in istis pietas exhibenda: ⁊ hoc est qđ dicit dñs in euangelio. Qui non odit patrem filios ⁊ filias ꝓpter me non pōt meus esse discipulus: vult dñs q̄ ex affectu paterno nō dimittat hō facere qđ pertinet ad salutē suaz: ⁊ hoc est qđ dñs dixit. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: tu aūt vade ad ea q̄ sunt regni: ⁊ Hieronymus dicit. Si pater in limite: taceat: si mater vbera quibus te lactauit ostendat per calcatū perge patrez: per calcatū perge matrem ⁊ ad vexillum crucis euola. Soluz enim genus pietatis est in hoc esse crudelem. Ecce intellectus verborum ⁊ sensum litteralem: videte latiorem intellectum. Precipitur beneficentia ad omne genus hominum pater nominat personam in qua est precipua potentia: ratio auctoritatis antiquitatis ⁊ amicabilitatis inesse nature: filius non est coeuus patri. Primo dico in patre est auctoritas: ⁊ in isto mandato datur preceptum quod obediatur patri qui habet auctoritatem: auctoritatem habet omnis qui ꝑest rei publice vel rei politice vel monastice. Primo dico q̄ ille qui preest rei publice est pater ratione auctoritatis vt ꝑn ceps: baro: comes: vel dux: ⁊ dicitur pater tutela ⁊ defensione: ⁊ debemus eum honorare. Unde illud Petr. ij. Deum timete principes honorificate ⁊c. Secundo habet auctoritatem ille qui preest rei politice siue ecclesiastice ⁊ debet ei obedire vulgus. Unde Apostolus. Obedite vestris prepositis ⁊ subditi estote eis: ipi enim vigilant quasi rationem reddituri pro vobis. ¶ Tertio habet auctoritatez ille qui preest rei monastice: ⁊ illum debemus honorare ⁊ ei obedire: secundum quod regula ⁊ ꝓmissio facta est. vñ Hieronymus. Prepositum monasterij diligite vt patrem: timete vt deum: audite vt magistrum: credite vt salubria quicqđ vobis dixerit. Modo dico q̄ istis debemus obedire: secundum quod exigit auctoritas. Secundo in patre intelligitur antiquitas ⁊ debilitas: senes enim debi-

litanturꝫet qui patrem honorat ratione antiquitatis ꝫ debilitatis honorat omnem hominez qui indiget adiutorio:vel qui sensu caret vel fortitudine:vel infestatur ab alio: et ꝓpter hoc debem⁹ aliū iuuare per documenta vel sustentamenta et per patrocinia:et ad hoc specialiter sunt prelati:si homo caret sensu debent ipsum iuuare per documenta. Si caret fortitudine debent ipsum iuuare per sustentamenta:si infestatur ab alio debēt ipsum iuuare per patrocinia. Tertio in ꝑe intelligitur ratio amicabilitatis:ꝫ in hoc intelligimus quod ratione originis amicabilis et amandus est omnis homo:et tenetur quilibet homo alium honorare. vnde Apostolus ad Romanos decimotertio precipit nos honorare inuicem:dicens. Reddite ergo omnibus debita:cui tributum tributum:cui vectigal vectigal:cui timorem timorem: cui honorē honorez. Nemini ꝗcꝫ debeatis nisi vt inuicē diligatis. Debet hō aliū diligere bñ volēdo ꝗlibet ꝫtū ad effectuz ꝫ ꝫtū ad signū:hz aūt ista dilectio ordinē:qz debemus diligere ꝑm rō nē primitatis ꝑm rōnē similitudinis:ꝫ ꝑm rōnez obligationis. Primo dico q debem⁹ diligere ꝑm rōnez primitatis:ꝫ ꝑm hoc debemus maiorem dilectionē domesticis ꝫ extraneis ꝫ amicis plus seruire ꝫ inimicis. Scōo hz dilectio ordinē ꝑm rōnez similitudinis:ꝑm quā maiorē dilectionem habemus alicꝺus ꝫ alijs:ꝫ sic tenemur ꝑm rōnem similitudinis in forma specifica diligere holem ꝑm similitudinē rōne cōuenientie in fide pl⁹ debem⁹ diligere xp̄ianū ꝫ iudeū vel paganū. Tertio rōne professionis:in collegio debem⁹ maxime diligere:sicut religiosus fratrē suū concanonicum. Tertio rōne obligatiōis tenemur obedire ꝫ diligere:ꝫ sic alicꝺ⁹ plus tenemur ꝫ alijs:teneor em̄ diligere aliū ꝫ eū honorare rōne ꝓcepti tantū: teneor plus rōne ꝓcepti ꝫ beneficij:si accepi beneficiū teneor maxime diligere aliū ꝫ eū honorare rōne ꝓcepti vel ratione beneficij:ꝫ ratione ꝓmissi.i.illum de quo est mihi ꝓceptum:ꝫ recepi beneficium ꝫ feci ꝓmissum talem debeo diligere ꝫ honorare. Patet modo quō in istis ꝛbis. Honora ꝛc.tangitur ꝓceptū ibi Honora ꝛc.ꝫ quō. Scōo redditur ꝓmissum:vt sis lon.ꝛc.ꝫ dictū est quō intelligitur ꝑm intelligentiā litteralē:ꝫ quō ꝑm spūalem:ꝫ vt melius teneatis in mente dicā vobis duo exēpla:vnum bonū de illo q̄ patrē ꝫ matrē honorauit:ꝫ aliud malum ꝫ crude le:de illo qui patrem non honorauit. Dicā primo de bono. Fuit quidā magister magnus ꝫ famosus Parisius:ꝫ a multis notus ꝫ dilectus:hec audiens mater sua que fuit paupercula cogitauit ire ad filium suū accepit baculū ꝫ in tunicellam de burello venit:ꝫ q̄siuit a q̄busdaz dñabus de tali magistro:dixerūt ille matrone quid ei vultis? Rndit: ego suz mater sua. Tunc ille matrone duxerunt in domum suā ꝫ refocillauerunt eā:postea cognouerunt q̄ ille bonus hō verecūdare tur si videret ipsam in tali statu induerūt eā bene ꝫ fuerunt feeū ad magistrū. Tunc illa dixit. ego sum mater vestra. respondit ille bonus magister:certe nō credo:qz mater mea paupcula est:ꝫ ꝙsuerit habere solam tunicam de burello:ꝫ cum nullo mōvellet acqescere verbis reduxerunt ipsam in domum suā ꝫ reddiderūt ei tunicellam eius ꝫ baculum. Tunc illa accessit ad filium suum in congregatione multoꝝ existentiuz. At ille videꝫ matrem in tali habitu venientem deposuit caputium suum:ꝫ ampleratus est eaz et dixit. Modo scio q̄ estis mater mea:hoc diuulgatum fuit per totam villam:ꝫ reputatuz est ꝓ magno bono. Et postea factus est epūs Parisien. Aliud exemplum malum dicaz de illo qui non honorauit patrem suum:vidi illū qui nouit illū cui hoc accidit. Fuit quidā homo paup qui per industriam suam multa bona acqsiuit ꝫ habebat vnicū filium:hoc videtes quidam nobiles fecerunt q̄ contraxit filius cū filia cuiusdā nobilis:ꝫ tunc illa q̄ fuit iuuenis ꝫ pulchra ꝫ nobilis incepit abhominari patrem ꝫ fecit tantum cum marito suo q̄ pater suus non habebat aliquid comedere nisi fabas malas: et semper in quinio expellebatur a domo: quadam die fuit famelicus:et venit ad

domum ⁊ cibum petijt ⁊ date sunt ei fabe male: et expulsus est de domo: tunc illa dixit marito suo: nō possumus modo comedere in pace: vade ad archam et accipe caponē coctum: et cū aperuerit archā mutat⁹ est in bufonē q̄ subito saliens ad faciē eius ponebat duos pedes in mentū ⁊ duos supra frontē et operuit totam faciez ⁊ non fuit medicus q̄ sciret ipm amouere. Tādē q̄dā venit q̄ fecerat tenellas qualdā et dixit ei: dimittat me facere: et quando incepit ipsum amouere tunc bufo respexit eū ita horribili vultu q̄ ille cecidit in terram ⁊ amplius nō audebat aliquid facere et nullus fuit q̄ sciret apponere consilium sed morte mala mortuus est. Patet modo preceptū et ꝓmissum quod ꝓmittitur his qui illud obseruēt. Rogemus ergo dominum nostrum quod taliter obseruemus ipsum quod in fine efficiamur participes glorie celestis et esse cum christo qui in trinitate perfecta viuit et regnat in secula seculorum. Amen.

¶ Capitulum quintum.

NOn occides. Nō mechaberis. Non furtū facies. Tunc non cōfundar cū pspexero in omnibus mādatis tuis: sctūs Jacobus dicit. Qui totam legem seruauerit offendet aūt i vno fact⁹ est omniū reus. Nō q̄ pro vna transgressione tātum punietur pena sensus sicut pro trāsgressione oim: sed punietur tantum pena dāmi. Nō tñ ita acriter ꝓ vno sicut pro oibus. Jdeo si quis vult ptingere ad veram vitam oportet q̄ pspiciat in omnibus mādatis dei corde ⁊ opere: ⁊ ideo dicit cum pspexero id est pfecte inspexero ⁊ cōsiderauero ⁊ iuxta hoc egero non timebo cōfundi eternaliter. Non occides. ¶ Dicebam q̄ mādata dei distinguebantur in duas tabulas: in prima continētur mādata secūdum legem iustitie ordinātia nos ad trinitatē in qua continentur trina mādata fm tria appropriata tribus pso nis diuinis: in scōa tabula cōtinent mādata ordinātia nos ad primum: et hoc scōm duplicē partem iustitie: scilicet innocentie et beneficentie: reducitur autē tota iustitia ad tria quia debemus exhibere debitam reuerentiam per oratiōnē confessionem ⁊ satisfactionem: patri debemus exhibere beneficentiam ⁊ oibus alijs innocentiā: dictum est autem de tribus mādatis que nos ordinant ad deū: dictum est etiam de quarto mandato quod accipitur penes partem iustitie q̄ est per beneficētiam in qua cōcipitur q̄ debem⁹ exhibere patri et matri honorē. Sequitur de ser alijs mandatis que ptinent ad innocentiā. Nocet autem quis primo peruersitate operis: falsitate sermonis et improbitate voluntatis. Et ꝓpter hoc legislator primus exhibet nocumentum quod prouenit ex peruersitate operis. Peruersitas autem operis qua quis alū iniuriat est triplex: aut enim iniuriat quis in propria persona coniūcta aut in temporali substātia et fm hoc sunt tria mandata que pertinent ad innocentiā. In primo phibetur nocumētum in propria psona: ibi. Non occides. In scōo prohibetur nocumētū in psona coniūcta ibi. Nō mechaberis. In tertio phibetur nocumētū in tēporali substantia ibi. Nō furtum facies. ¶ Primo dico cum dicitur non occides prohibetur ira prorūpens in iniurias peremptorias et vite naturalis siue substantialis et vite incolumis ⁊ vite honorabilis: natura enim appetit q̄ melius est: ⁊ ideo non sufficit sibi q̄ habeat vitam stantez immo cum hoc vult vitam salubrem et incolumem: ergo in isto mādato non legislator prohibet primus iras prorumpētes in iniurias peremptorias vite naturalis. Scōo vite incolumis: scilicet quādo iniuria fit per verba ⁊ vulnera. Tertio prohibet iras prorumpentes iniurias peremptorias vite honorabilis sicut iniuria q̄ est in contumeliam apertam vel occultam: sicut illa que fit per signum crucis: vnde in matthēo. Audistis quia dictum est antiquis non occides. Ego autē dico quod omnis qui iratus fuerit fratri suo reus erit iudicio. Qui aūt dixerit racha reus erit concilio: q̄ aūt dixerit

rerit fatue reus erit gehēne ignis: ergo planum est q tribus modis facit homo peccatum contra illud mandatum scilicet quādo quis irascitur fratri suo vel quando dixerit racha: vel qñ dixerit fatue: ⁊ qñ hoc facit ex deliberatiōe animi tunc dicit q tunc reus est gehēne ignis: ⁊ q vita naturalis fundamētū est aliarum: ideo sub isto mādato. Nō occides: legislator expressit mandatū. Manichei aūt obiciunt nobis ⁊ dicūt q cōtradicit sibi legislator qñ dicit Nō occides: ⁊ alibi dicit. Maleficos nō patieris viuere. Exo. xxij. ⁊ hoc contra principes in lege christiana qui per sententiā iudiciariaz alios occidūt. Item obiciūt q dñs dicit qui gladiū acceperit gladio peribit: ergo non licet accipere gladiū. Et sil'r dicit q nō licet sacerdotē esse occisorem: ⁊ hoc est cōtra ecclesiā ⁊ ecclesiasticas psonas que exequendo iudiciū ⁊ imperādo accipiunt gladiū. Item hoc qđ dicit: ego aūt dico nō resistere malo hoc est ꝓtra legislatorē: intelligere debemus q prohibetur hic occisio hois nō bestiarū vel virgultorū sicut dicebant antiqui Manichei q nolebant de fructib⁹ arborū comedere. Occisio autē hois pōt esse a lege vel ab hoie in veritate vel interpretatiue. Occisio aūt hois nō a lege prohibet: sed dequi cōditor est nature ⁊ cōseruator: nature ⁊ legis pōt hoiem priuare vita quando vult. Lex aūt occidit hoiem qñ minister legis occidit ⁊ iusto animo. Oportet etiā q assit iustus ordo ⁊ iusta causa. i. q ex iusta causa occidat: qz lex dicit iuste qđ iustū exequi. Item opz habere animū iustū vt homo qui minister est legis ex lege hoiem occidat nō libidine vindicte sed amore iustitie. Unde apls loquens ad principes dicat q principes sine causa gladiū nō portāt: dei est oim minister inder. Qđ igitur dñs dixit Petro. Omis q gl'ū acceperit gladio peribit nō refertur nisi ad hoc q ille q nō est minister legis nō debet occidere: ⁊ qđ dñs dixit: nō licet sacerdotē esse occisorē hoc nō refertur ad principes. Primum ergo qđ dixit dñs: nō occides verū est nō vt homo. Sz qđ dicit dñs: omis qui gla. ⁊c. verum est si non preest rei publice. Tertium qđ dicit dñs. Ego aūt dico nō resistere malo: verum est vltionis libidine. sed amore iustitie bene licet resistere malo. Patet mō quō lex occidit hoiem tripliciter. Aut casu: aut necessitate: aut voluntate. Si homo occidat hoiem casu aut adhibet opera rei licite ⁊ adhibet debitā diligentiā: et tunc excusatur a tanto ⁊ ex toto. Si ꝛo fiat homicidiū cusuale ⁊ homo adhibet operā rei illicite nec adhibet debitā diligentiā nō excusatur nec a tanto nec a toto. Si ꝛo fuerit homicidiū ex necessitate hoc est dupliciter. Aut necessitate euitabili aut ineuitabili. Necessitas est euitabilis si possim effugere sed dimitto propter verecundiā vel propter aliam causam: ⁊ in isto casu excusat homo a tanto et nō ex toto: qz melius est q effugeret. Si aūt necessitas est ineuitabilis: vt homo occidat aliū nō amore vindicte: sed amore cōseruationis vite ⁊ aie vt ipe nō interficiat vt perdat eius vitā ⁊ aiam: ⁊ fiat hoc moderamine tutele. Hoc cōcessum est psonis imperfectis nō plectis: et hoc dicit Augu. de libero arbi. ⁊ excusat hic homo a tanto ⁊ a toto. Tertio fit homicidium ab homine voluntate: et hoc dupliciter. Aut libidine vindicte: sicut quando aliquis interficit patrem alterius vt cū crudelitate: sicut latrones vel irati interficiunt alios: ⁊ vtrūq istorum est prohibitum: ⁊ est primus grauius q̄ secundum. Item homicidium fit interpretatiue: et hoc fit dupliciter. Aut obmittendo in facto: aut cōsulendo. Tertio modo fit homicidium interpretatiue odiendo. Primo modo fit homicidiū dico obmittendo in facto. Unde in euangelio. Pasce fame morientem: quem si nō paueris occidisti. Secundo mō fit quando aliquis occidit alium cōsulendo vel accusando vel detrahendo. Tertio modo fit homicidium odiēdo in animo interpretatiue. Unde in canonica Joannis dicit. Qui odit fratrē suū homicida est. Dico ergo q fm principalē intellectū prohibet hic occisio: nō que est fm legez sed que est fm holez: ⁊ illa q̄ fit volūtate ⁊ interpretatiue: hoc est qđ dicit. Nō oc-

cides. Nō mechaberis. Hoc est phibitū q̄ nemo vxorē proximi sui vidēdo dz ꝛcupiscere: dicit beat⁹ Aug. q̄ hic phibet ois illicitus vsus membrorū generationis q̄ fit ad procurationem libidinis cū impugnatione castitatis: ꝛ hoc potest fieri septez modis: per adulteriū: fornicationē meretriciū: stuprū: sacrilegiū: incestum: ꝛ peccatum contra naturā. Est enim pudicitia coniugalis: ꝛ dicitur adulteriū: aut est impugnator castitatis communis: ꝛ hoc fit q̄ndoq̄ cū coniugata ꝛ dz adulteriū: aut cuz soluta: ꝛ dicitur fornicatio: vel est vagabunda ꝛ prostituta licet sit soluta ꝛ dicitur meretriciū. Si autem quis sit impugnator pudicitie priuilegiate. i. virginitatis: hoc est cum cōditione adiuncta que est defloratio: ꝛ sic vocatur stuprum: aut fit cū domina deo consecrata: ꝛ sic dz sacrilegium. s. quādo sacramenta violat aut fit contra fundamentū omniū istorum: ꝛ sic est peccatū contra naturam: et hoc fit dupliciter aut fit cōtra dictamen naturalis rationis. s. cōtra hoc q̄ omnia alalia desiderant: et sic dz propue peccatum contra naturā: ꝛ fit contra instinctū nature: et dz incestus. s. quādo peccat q̄s cū persona sibi coniuncta: peccatum contra naturā est scelestissimū et super omnia fugiēdum. Paulus ad Heb. v. Crimine accusauit Joseph fratres suos apud patrem suū: dicit igitur. Non mechaberis: hic prohibetur omnis mechia cuz vxore proximi: ꝛ sm Aug. prohibetur ois illicitus vsus membrorū generationis que fit ad procurationē libidinis cū impugnatione castitat'. Patet modo penes quid accipiūtur transgressiones huⁱ⁹ peccati: et q̄ peccatū contra naturā super omnia est fugiēdum. Narrat Pe. da. q̄ duo fuerunt in deserto qui asperrimā fecerūt penitentiā: vnus illorū fuit ideota ꝛ peccatis suis exigentibus illusus est a diabolo qui dixit ei q̄ peccatū contra naturam nō maius esset q̄s proijcere mucorem de naso: ꝛ tunc ille pestifer exercuit se in illa impuditia: in morte ꝥo diabolus imposuit animā suam: hoc videns alius miratus est q̄ homo tantarū vigiliarum et dolorum esset perditus: et tunc astitit illi angelus dñi qui narrauit ei q̄ totū fedus erat per tale peccatum. Omnis igitur actus q̄ est in experientia libidinis quocūq̄ modo homo cogitet prohibitus est nisi in forma matris ecclesie: in somnijs patitur homo pollutiones absq̄ causa ꝛ culpa. Quidā stultus presbyter confiteti de nocturna pollutione dixit: nō potes habere denariū ad explendā libidinem tuam vt nō pollueris: dicit ergo: nō mechaberis. Patet modo quō prohibetur omnis illicitus sensus corporis ꝛ libidinis procurat⁹ extra formā matrimonij.

¶ Sequitur nō furtū facies: furtum est illicita cōtractatio rei aliene inuito dño ex cupiditate sed si fiat nō ex cupiditate: sicut filij Jsrael ex precepto dñi portauerunt pretiosa vasa: vel cum quis aufert gladium ne faciat malū non dicitur furtum: furtum autem diuiditur in multas species quia furtum est cōtractatio ꝛc. et hoc fit per merā fraudem ꝛ furtiue: tunc dicitur furtū si fiat per rapinam siue per violentiā aut illa aperta est: et sic dicit rapina aut occulta: ꝛ sic dicitur latrocinū. Si vero fiat cōtractatio rei aliene per circuentionem: hoc potest fieri cū pactione adiuncta: ꝛ hoc tripliciter aut pactiōe fraudulenta: aut iniqua: aut prophana. Primo cōtingit in negotiationib⁹: ꝛ hoc fit tripliciter. s. aut in pondere aut numero aut mensura: et de hoc rarissime euadunt mercatores: si autem fiat cū pactione iniqua sic est vsura in qua illud q̄ vēditur est commune scilicet tempus: si autem fiat cum pactione prophana in qua venditur proprium sic est symonia: sed quero si accommodo tibi domum vel vestem vel equum pro denario: nō est vsura sicut est de pecunia. Dico q̄ in domo vel veste vel equo trahitur vsus ex re nō ex persona: et ideo non dicit vsura. Quidam dicunt q̄ vsura sit mala quia prohibita: sed ita est prohibita quia mala. In mutuo enim meum fit tuum: et si tu acquiras aliquid per industriam tuam: ego aliquid repeto: vēdo tempus quod est commune: et quod non est licitum vendere. Sed in accommodatione non transit res mea in tuam nec minoratur

pecunia nec pelotatur: sicut contingit in domo vel veste vel equo: pecunia autem tota vel integra oportet q homo reddat et ideo cum exysura petit aliquid: est ibi peruersio ordinationis et appetitatio cõmunitatis: ꝛ debet quilibet sibi de hoc cauere sic quãdo fit circũuentio cũ pactione prophana sic: vt dictũ est dicitur simonia in qua qui vendit nihil acquirit ꝛ ille qui emit aliquid acquirit: sed solã rem alienã contractat: ꝛ hoc est cum res spiritualis yẽditur tanq̃ vilis: cõtra quos dicit dñs. Nolite domũ patris mei facere domũ negotiationis: sed quidam faciũt eam speluncã latronum. Rogabim⁹ ꝛc.

¶ Capitulum sextum.

On falsum testimoniũ dices ꝛc. Cõsidera qõ ppositum cotã te vitam ꝛ bonũ mortẽ ꝛ malũ vt diligas deũ tuum ꝛ ambules in vijs eius et custodias mãdata eius. In principio rogabim⁹ deũ ꝛc. In Deutero. loquit Moyses de decẽ mandatis que deus eternus per ipsius os proposuit. Et ostẽdit q obseruãtia mandatoꝝ est vita ꝛ bonũ ꝛ in ipsoꝝ transgressione mors ꝛ malũ: dicendũ alias q in prima distinctione mandatoꝝ est fm duplicẽ partem iustitie que nos ordinat ad deum et ad proximũ: et fm hoc Moysi date sunt due tabule: in prima cõtinentur ꝛc. in secũda cõtinentur mandata ordinatia ꝛc. et sunt septẽ: vnũ sez affirmatiuũ: et alia negatiua: de affirmatione ꝛ tribus negatiuis dictũ est. Sequitur modo de aliis quorum primũ est. Non falsum testimoniũ dices contra proximũ: et phibẽt hic omne mẽdacium nocuũ proximo et fm generalem intelligentiã prohibetur hic omne mendaciũ perniciosum: ꝛ datur hic intelligentia q omne mendaciũ est malũ: ꝛ distinguit Aug. et dicit q est mendaciũ officiosum: iocosum et perniciosum: officiosum dicit q nulli obest ꝛ alicui prodest: iocosum est q nõ fit causa nocendi sed iubilatis mentiendi: ꝛ hoc quandoq; obest sed nõ prodest. Mẽdacium perniciosum est quod fit intentione mentiẽdi: vt et hoc noceat ꝛ illud nulli prodest sed oibus obest: et dicit Aug. q in primo est minima culpa: in secũdo est mediocris: in tertio est grauis. Mendacium officiosum fit tripliciter aut pro defendenda re tẽporali alicuius: aut pro tuẽda vita: aut pro cõseruanda castitate. Mendaciũ iocosum fit duobus modis aut sola causa mentiendi libidine: aut causa placendi. Mendaciũ perniciosum fit aut in doctrina religionis contra sacrã scripturã: aut in impositione falsi finis: ꝛ istis duobus modis nulli prodest sed omnibus obest. Tertio modo fit mendaciũ perniciosum in tanto alicui: ꝛ sic alicui prodest ꝛ alicui obest: et ita patet modo q sunt octo genera mendaciũ ꝛ aliquãdo fit mendaciũ sine peccato mortali: ꝛ aliquãdo cum peccato mortali. Et dicit Aug. q deꝰ potest facere q furtum non sit peccatũ sed mentiri nõ potest homo sine peccato: et hoc propter nobilitatẽ veritatis: q; mendaciũ est falsa vocis prolatio cũ intentione mentiendi: ꝛ deus nõ potest recedere a veritate: q; est ipsa veritas sed cũ furto potest dispẽsare q non sit peccatũ: vnde maxime est necesse homini q seruet fidẽ quia dicit Seneca. Non habet amplius qõ perdat: qui fidem perdidit: patet modo de isto mandato. Non loqueris contra proximũ tuum falsum testimonium. Modo subiungit duo precepta similia: non cõcupisces res proximi tui. Nõ desiderabis eius vxorẽ: in quibus duplicem cõcupiscentiam. s. oculorũ: et carnis prohibet que fundamenta sunt omniũ malorum ꝛ omniũ vitiorũ: quia quãdo concupiscibilis est infecta et corrupta: corrũpit omnes alias anime vires: in precedẽtibus igit mandatis. Non occides: nõ mechaberis: non furtũ facies prohibetur ois actus illicitus exterior qui fit contra proximũ: in istis preceptis consequenter. Non falsum ꝛc. prohibetur ois actus interior illicitus contra proximũ. Non concupisces res proximi tui. Non desiderabis eius vxorẽ. Dico q hic prohibitur cõcupiscentia oculorũ sine cupiditas que est radix omnium malorum: ꝛ prohibetur cõcupiscentia carnis que est

rādīt omniū peccatorū. Per istam duplicem cōcupiscentiam fit trāsitio omnium malorū ⁊ peccatorū: ⁊ ideo lex diuina ipsam prohibet: ⁊ in hoc oia mala ⁊ omnia peccata prohibet hec febris est qua filij Adā omes febricitant et generāt omnia mala: patet modo q̄ sunt decē precepta: in tribus primis precipit recta ordinatio ad parentes: in sex alijs precipitur recta ordinatio ⁊ innocētia ad proximos resumam⁹ ista precepta. Non habebis deos alienos. Non assumes nomen dei tui in vanū: ⁊ cetera precepta debetis intellige re q̄ ꝯ ꝯ dicanť quedam precepta affirmatiua: ⁊ quedā negatiua: omnia tamē affirmationē ⁊ negationē in se continēt: quādo enim deus aliquid prohibet ī aliquo mādato precipitur in eodē eius oppositū: ⁊ ecōuerso: verbi gratia: in primo mādato precipitur humilis adoratio diuine maiestatis ⁊ prohibetur idolatria: in secūdo precipitur fidelis assertio diuine veritatis ⁊ prohibetur periurij: in tertio precipitur deuota vel sincera dilectio diuine bonitatis: ⁊ prohibetur indeuotio: in quarto precipitur pietas in parentib⁹ ⁊ prohibetur inhonoratio: in quinto precipitur mansuetudo ⁊ prohibetur iracundia: in sexto precipitur pudicitia: ⁊ prohibetur mechia: in septimo precipitur largitas: et prohibetur furtū: in octauo precipitur veritas: ⁊ prohibetur mendacium: in nono precipitur liberalitas cordis: et prohibetur cōcupiscentia rei tēporalis: in decimo precipit castitas mentis: ⁊ prohibetur concupiscentia carnis. Videte q̄ omnia precepta cōtinent affirmationē ⁊ negationē: ⁊ in omni precepto est vita et bonū mors et malū. In obseruātia mandatorū est vita et bonū. In trāsgressione mors ⁊ malum: ⁊ in obseruantia legis sequit benedictio: ⁊ ex transgressione sequitur maledictio. Et ex legis obseruantia fit homo reuerēs: fidelis: pius: deuotus: mānsuetus: pudicus: largus: veridicus: proprijs: contentus siue liberalis: ⁊ corde impollutus. Ecōtrario ex trāsgressione legis efficitur homo idolatra: blasphemus: indeuotus: impius: homicida mechus: fur: falsidicus: cupidus: ⁊ carnalis. Igitur transgressor legis plus distat a se q̄ infernus a paradiso: quia vn⁹ est in cētro: altus in circūferentia: nec deus celi illud potest facere quia est iustus: ⁊ se negare nō potest. Modo videte q̄ hoies nō additsunt sapientiā nisi per flagella: ⁊ ideo dñs decem flagella immisit in terra Egypti: primum fuit sanguinis: scōm fuit ranarū: tertiū cynifum: quartū multitudo muscarū mordentiū: quintū mortis pecorū vel iumentorū: sextum fuit vlcerum siue veficarū turgētium: septimū destructiones bonorū tēporaliū: octauum locustarū: nonū tenebrarū: decimū mors primogenitorū. Modo videte quō spiritussanctus flagellauit Egyptios et manuducebat ad obseruātiam mandatorū: et nos propriissime manuduxit: decem sunt transgressiones legis: ⁊ fm hoc fuerūt decem plage. Prima fuit sanguinis qua percussi sunt idolatre: de quib⁹ dicit pś. Effuderunt sanguinē innocentem: ⁊ offerebant sanguinem pecorum: ⁊ filiorū ⁊ filiarum suarū. Secūda fuit plaga ranarū qua percussi sunt pueri ⁊ blasphemi qui comparantur ranis: rana est animal clamosum: ⁊ seipsam clamando cōsumit. Similiter homo quādo perdit stabilitatem veritatis. Tertia fuit plaga cynifum qua percussi fuerunt indeuoti: quia qui nō custodiūt diem sabbati que est dies deuotionis: cynifes sunt parue muscē: ⁊ inquietāt ⁊ verant multū homines. Similiter inquietātur indeuoti: in hoc signo defecerūt magi Pharaonis in signū q̄ inquietudinem cogitationū nō possunt effugere nisi per deuotionē. De beato Gregorio legitur q̄ vix tota die habuit vnā cogitationē de terrenis. Quarta plaga fuit muscarū canmarū quas percussi sunt impij: qui apud se habent muscas canīnas id est carnales affectiōes. Quinta plaga fuit mortis iumentorum qua percussi sunt homicide q̄ omis qui gladio pcutit reus est mortis: tales moriunť sicut iumēta nec sunt digni diuina protectiōe nec humana: quia qui alium occidit seipsum punit et brutalitatē suā non sentit. Sexta plaga fuit vesicarum turgentium qua percutiuntur adulteri

qui habent vesicas turgentes id est carnem infectā: vesice enim nascūtur ex humore per pruritum ꝛ cū homo se scalpit postea dolet. Septima plaga fuit destructiones bonorū tēporaliū qua pcutiunt fures quia dignus est pdere sua qui aufert aliena. Ista fuit plaga grandinis q̄ omnia destruxit. Mirabile est quia qui fornicatur deo reconciliare pōt: sed qui aliena rapit nō pōt deo reconciliari nisi restituat Augustin⁹. Non dimittit peccm̄ nisi restituat ablatū. Octaua plaga fuit locustarū comedentium oēm herbā virentem qua pcutiunt mēdaces qui dentibus ꝛ labijs veritatem comedūt. Psal. Cor eorum vanum est. Nona fuit tenebrarum qua pcutiuntur cupidi et auari quia nihil a deo excecat hominem sicut cupiditas. Uñ pphēta. Encēnia ꝛ dona excecant oculos prudentum et mutant verba iustorū: nihil scelestius est auaro qui animā suam habet venalem ꝛ piecit in vita intima sua. Ultima plaga fuit mors primogenitorū qua pcutiūtur carnales sicut Esau. Unde apostolus. Ne quis sic inter nos qui sit fornicator: sicut Esau perdat primogenita sua. Carnalis concupiscentia abstulit nobis nobilem generationem quia omnes nascemur innocentes et ꝛ heredes paradisi: et facit nos nasci in morte ꝛ culpa ꝛ pditiones primogenture: quod figuratur in Ruben qui perdidit ius primogenture: quia ascēdit cubile patris sui ꝛ maculauit eius stratum et Joseph propter castitatem suam factus est princeps fratrum suorum. Patet modo quō trāsgressores legis percutiūtur plagis istis: sed ds liberat nos a plagis istis: certe vnus solus q̄ venit vt nos liberaret ꝛ xp̄s qui fecit decē cōdescensiones cōtra decē plagas qō figuratur in libro regū vbi ōr qō sol decē gradibus retrocessit: ꝙ qō figurātur decē cōdescensiōes quas fecit deꝓpter holez. Prima fuit vsq; ad carnem nostrā. Scōa ad nr̄az mortalitatē. Tertia ad nr̄am necessitatez: qr̄ famē sitim ꝛ frigus passus est. Quarta fuit ad nr̄am paupertē. Quinta ad nr̄am tēptationē qñ ꝓmisit se tentari ꝛ in hoc nr̄am mortalitatē portauit. Apls. Nō habemus pōtificē q̄ non possit cōpati infirmitatib⁹ nostris. Sexta fuit ad corporis lassitudinē ꝛ laborē. Septima ad anxietatez. Uñ in passione sua cepit ihesus pauere ꝛ timere ꝛ dixit: tristis est aia mea vsq; ad mortē. Octaua cōdescensio fuit ad crucē ꝛ ista fuit mirabilis. Nona fuit ad mortē. Decima ad carcerē infernalē. Iste fūt decez cōdescēsiones quib⁹ cōdescēdit homini. Sed quare descendit ad carcerē infernalē: certe fuit vt ꝓ sanguinē testamenti educeret vinctos de carcere in tenebris ꝛ vmbra mortis: xp̄s ꝓ sanguinē testamēti nos liberauit ꝛ eduxit de morte ad vitam et de tenebris ad lucē. Debem⁹ igit ꝛ nos resurgere ad nouā vitam vt xp̄us resurrexit a mortuis sic et nos in nouitate vite ambulem⁹ xp̄o liberauit nos hoc tēpore ad viā Pharaonis et eduxit nos in terrā promissionis: ꝛ in signum hui⁹ mā ducatur hoc mō in pascha quia mō liberati sumus debemus facere transitū et inchoare nouā vitā ꝛ nomē redire in egyptum null⁹ sit proditor falsus: tria sunt necessaria cuilibet penitēti: scz ꝙ displiceat ei peccatum et paratus sit cauere a peccato cum adiutorio dei ꝛ spūssancti ꝛ velit satisfacere ꝓ modulo possibilitatis sue ꝛ ꝓponat peccatū suū nunq̄ iterare: et hoc est cōsummatio verborū per q̄ cōformari debemus semp cū xp̄o ꝛ refici vt perueniamus ad eternaz refectionem: quaz nobis prestare dignetur qui sine fine viuit ꝛ regnat in secula seculorum. Amen.

¶ Finit libellus complectēs expositionem mandatorum decalogi.

D·V·

DUODECIMUS

aũt vim ꝯcupiſcibilẽ movet̃ ab aliquo delec
tabili per ſẽſũ qḋ videt̃ bonũ cũ nõ ſit bonũ
ſimplr ſed ſolũ ſecũdũ qd. Sꝫ nõ poteſt eſſe

i genere itelligibiliũ eſt etiã meli⁹ i gñe ap
petibiliũ. aut aliquid ei ꝓportionalr videt̃
Qḋ qḋ dicit quia itelligibilia actu ſũt ſecũdũ